

Itsen rakentaminen menestyskulttuurissa

Timo Hankosalo

Sosiologian ja sosiaalityön pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Syksy 2008

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Itsen rakentaminen menestyskulttuurissa

Tekijä: Timo Hankosalo

Oppiaine: Sosiologia ja Sosiaalityö

Ohjaajat: Sosiologia Tapio Litmanen; Sosiaalityö Marjo Kuronen ja Mikko Mäntysaari

Ajankohta: Joulukuu 2008

Jyväskylän yliopisto

Sivumäärä: 135 sivua ja 1 liite

Tutkimuksessa tarkastellaan itsesuhteen rakentamista menestyskulttuurissa. Tutkimuksella on kolme tehtävää. Ensimmäisenä tutkimuksen tehtävänä on rekonstruoida menestyskulttuuri tutkimuskohteena. Toinen tutkimustehtävänä on kuvata empiirisesti itsesuhteen rakentamista menestyskulttuurissa. Kolmantena tutkimustehtävänä on tulkita menestyskulttuurin aineistoa laajemmasta moderniteetin kehyksestä ja taloudesta käsin.

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu elämäntapakirjallisuudesta sekä yritys- ja elämäntapavalmennusta käsittelevistä internetsivuista. Elämäntapakirjallisuus muodostuu varsin heterogeenisestä joukosta yritysvalmennuksen, elämäntapavalmennuksen, voimavara- ja ratkaisukeskeisen ja verkostomarkkinoinnin kirjallisuusgenren teksteistä. Menestyskulttuuri on tutkimuksen empiirisen aineiston pohjalta muodostettu teoreettinen konstruktio. Menetelmällisesti tutkimuksessa lähdetään Michel Foucault'n ajattelujärjestelmien tutkimuksen kehyksestä ja etenkin hänen eettisen kauden käsitteistöä. Keskeisenä käsitteenä toimii subjektiviteetti ja sen rakentaminen. Tutkimuksen metodina toimii aineiston teemoittelu ja lausuman funktioanalyysi Foucault'n eettisen kauden käsitteistön avulla.

Tutkimuksen tulokset esitetään sekä empiirisen aineiston analyttisessä että synteettisessä osassa. Tutkimuksen analyttisen osan tuloksena osoitetaan, kuinka menestyskulttuurin subjektiviteettia rakennetaan viidestä osasta. Menestyskulttuuri perustuu yksilöllisyyden ja ainutkertaisuuden eettisille premisseille sekä itsen vastuullisuuden moraalilakiin. Toiseksi menestyskulttuuri perustuu ajatukseen itsensä luomisesta ja johtamisesta. Kolmanneksi itse luodaan käsikirjoittamalla oman elämän käsikirjoitus, jonka pohjana toimivat yksilön omat unelmat. Neljänneksi unelmat työstetään erilaisten tulevaisuuden kuvitteluharjoitusten kautta. Viidenneksi menestyksen kulttuuri nojaa menestyksen, hyvinvoinnin ja onnellisuuden tavoitteluun. Tutkimuksen synteettisessä osassa osoitetaan menestyskulttuurin liittyminen osaksi laajempaa tulevaisuuden metafysiikan käsitteeseen perustuvaa modernia ajatteluperinnettä.

Avainsanat: Itse, itsesuhde, itsehallinta, itsekäytäntö, subjektiviteetti, subjekti, menestyskulttuuri ja tulevaisuuden metafysiikka.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	5
2. TUTKIMUKSEN TAUSTAKESKUSTELU	10
2.1 Työn uusi järjestys	11
2.2 Elämän ja kapitalismin välinen sidos.....	13
2.3 Kuriyhteiskunnista kontrollin yhteiskuntiin	15
2.4 Tietoyhteiskunta ja vallan uusi referentti.....	16
3. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN MUOTOUTUMINEN	20
4. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	22
4.1 Subjektiviteetin tutkimisen käsitteelliset ja metodologiset lähtökohdat.....	24
4.1.1 Subjektialkuisten käsitteiden erottelu	25
4.1.2 Metodologiset periaatteet.....	30
4.2 Tutkimusteoria – itsekäytänteet	34
4.2.1 Eettinen substanssi.....	39
4.2.2 Alistumisen muoto.....	40
4.2.3 Eettinen työstäminen.....	42
4.2.4 Eettisen subjektin telos	43
5. AINEISTOT JA MENETELMÄT.....	45
5.1 Aineiston keräämisestä	45
5.4 Metodiset ratkaisut.....	48
6. ANALYYTTINEN OSA	51
6.1 Moraalakikoeelma	51
6.1.1 Itsen vastuullisuus – ensimmäinen eettinen premissi	51
6.1.2 Ainutkertaisuus ja henkilökohtaisuus - toinen eettinen premissi.....	57
6.1.3 Itsen ulkopuoliset lait.....	59
6.1.4 Itsetietoisuus	61
6.2 Alistumisen muoto - Itsensä johtajuus.....	64
6.2.1 Itsen luominen ja hallitseminen	64
6.2.2 Itsen hyväksikäyttö ja uskominen.....	72
6.2.3 Kritiikitön alistuminen itsen ulkopuolisille laille	74
6.2.4 Itsen ja toisten johtaminen	74
6.3 Eettinen substanssi	76
6.3.1 Unelmat.....	76
6.3.2 Mielikuvat ja suggestio.....	80
6.3.3 Myönteinen ajattelu ja asenne sekä sisäinen puhe.....	82
6.4 Eettinen työ	87
6.4.1 Aarrekarttatarjoitus	88
6.4.2 Hautajajaisarjoitus	90

6.4.3 Tulevaisuuden muistelemisen ja ihmekysymykset	91
6.5 Telos.....	93
6.5.1 Menestyminen ja itse tehty elämä.....	93
6.5.2 Menestys jatkuva liikkeenä ja kasvuna.....	95
6.6 Analyyttisen osion yhteenveto.....	97
7. SYNTEETTINEN OSA.....	101
7.1 Elämän vitalistinen tulkinta ja elämä energiana	101
7.2 Nykyisyyden astuminen tulevaisuuden alaisuuteen.....	103
7.3 Jumalten syntymä ja tuottavuus	109
7.4 Itsen riittämättömyys	111
7.5 Itsen kuvallistaminen	113
7.6 Oma-aloitteisuus ja itsearviointi	114
7.7 Elämän astuminen tulevaisuuteen.....	117
7.8 Unelmien kautta hallinta.....	119
7.9 Tulemisen metafysiikka.....	119
8. LOPPUKESKUSTELU	123
KIRJALLISUUS.....	129
AINEISTO	133
LIITTEET	136

1. JOHDANTO

Yhteiskuntatieteissä yksi keskeisin yksilöllistymisen teemaan liittyvä keskustelu on käyty keskusteltaessa refleksiivisestä modernisaatiosta ja elämänpolitiikasta. Tämän keskustelun keskeisimmät väitteet ovat riskien yksilöllistymisestä, ihmisten riskien kautta yksilöllistymisessä sekä politiikan henkilökohtaistumisessa. Anthony Giddens (1991, 215) tarkoittaa elämänpolitiikalla politiikkaa, joka koskee itse (self), identiteettiä, itseharjoitusta, elämänkaarta, hyvinvointia ja elämäntapaa. Yksinkertaisesti tämä tarkoittaa sitä, että itsestä (self) tulee keskeisin poliittinen paikka. Giddens (1991, 214) määrittelee elämänpolitiikan valintojen politiikaksi (politics of choice).

Kyseinen poliittinen kamppailua itsestä usein peittyä, ja itsen politiikka kääntyy itsen hallinnaksi. Itsen poliittisen hallinnan ja itsen politiikan välinen ero on siinä, että edellinen kiistää poliittisen *kiistan* olemassaolon. Itsen hallinnan asenteessa jo olemassa oleva otetaan annettuna eikä itseä pyritä problematisoimaan. Myös Giddensin käsite elämänpolitiikka kääntyy hallinnaksi, jos elämänpoliittisia valintoja ei nähdä radikaalisti omaehtoisten elämäntapojen luomisena.

Sosiaalityön professori Kyösti Raunio (1999, 376) on pohtinut giddensläisen elämänpolitiikan osaa jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa, jossa politiikka suuntautuu yksilölliseen elämänhallintaan ja yksilöiden valintoihin. Raunio (1999, 376) mukaan ”elämänpolitiikan polttopisteessä on ennemminkin ihmisten voimistaminen, empowerment, kuin tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus.” Lähdän siitä ajatuksesta, että pelkkä ihmisten voimistaminen ilman rakenteellisten ja poliittisten rakenteiden uudelleen luomisen projektia kääntyy hallinnaksi, siis sopeuttamiseksi osaksi vallitsevaa poliittista järjestämää.

Voimavara- ja ratkaisukeskeiset suuntaukset ovat yksi keskeinen lähestymistapa kuntouttavassa sosiaalityössä. Sosiaalityö tavalla tai toisella liittyy aina yksilöiden elämän tai elämäntilanteen muuttamiseen. Usein kuitenkin voimavara- ja ratkaisukeskeisissä suuntauksissa on kysymys ihmisten elämänhallinnan eli itsesuhteen muuttamisesta, kuin esimerkiksi vaihtoehtoisten elämänehtojen luomisesta. Näin ollen voimarasuuntautunut

elämänpolitiikka kääntyy ihmisten hallinnaksi. Esimerkkinä tästä on aktiiviseen työvoimapolitiikkaan liittyvä kuntouttava työtoiminta.

Tuija Kotiranta (2008) on omassa väitöstutkimuksessaan – Aktivoinnin paradoksit – tutkinut kuntouttavan sosiaalityön lähtökohtia. Hänen tutkimuksensa liikkuu aktivoinnin kautta yleisemmälle filosofisen ihmistutkimuksen alueelle. Kotiranta nostaa kuntoutuksen määritelmässä esimerkillisesti esille filosofisen ihmistutkimuksen tiedon roolin sosiaalityössä. Kotirannan mukaan ”kuntoutuksen voidaan siis määritellä olevan yleensä ihmisen muutoksen tukemista elämän pulmatilanteissa.” (Kotiranta 2008, 22) Toisin sanoen ilman tietoa siitä mitä on ihminen ja ihmisen muutos ja sen tukeminen kuntouttavan sosiaalityön (aikuissosiaalityö) tekeminen on vaikeaa tai ainakin toiminta ilman perusteita ei ole eettisesti perusteltua.

Kotirannan väitöskirjansa on hyvä avaus tutkia yksilön muutosta filosofisen ihmistutkimuksen näkökulmasta käsin. Menetelmällisesti Kotiranta nojaa väitöskirjassaan käsitteanalyysiin. Yksilön muutosta on mahdollista tutkia myös empiirisesti. Yksi mahdollinen empiirisen tutkimuksen suunta olisi tutkia televisiossa suuren suosion saaneita yksilön muutosohjelmia.

Tämä lähtökohta olisi perusteltua, koska nykyisin ihmisen elämismailma koostuu pitkälti mediavälitteisesti. Nykyihminen viettää enemmän aikaansa eri medioiden parissa, kuin suorassa kosketuksissa esimerkiksi puhtaaseen luontoon. Televisio on nykyisin säilyttänyt vahvan roolin uusien medioiden sille asettamasta paineesta huolimatta. Viime vuosina erilaiset yksilön muutosta käsittelevät elämäntyylien muutossarjat ovat lyöneet itsensä lävitse. Nämä yksilöiden elämäntapamuutoksiin keskittyneet muutosohjelmat ovat yksi osa nykyisiä subjektin hallinnan muotoja. Niiden tehtävänä on tarjota sekä elämänhallinnasta kärsiville ihmiselle että itsensä kehittämistä kiinnostuneille ihmisille ohjeita itsen ja oman elämän muuttamiseen.

En kuitenkaan lähde tutkimaan yksilön muutosta medioissa, vaan lähdän tutkimaan yksilön muutosta laajemmasta kehyksestä käsin. Tutkimuksessani selvitän yksilön itsesuhteen

muutokseen tähtäävää self-help- kulttuuriksi nimettyä ajattelun perinnettä. Myös voimavarakeskeiset suuntaukset liittyvät tähän niin sanottuun self-help kulttuuriin, joka taas liittyy laajempaan moderniin itsen kulttuuriin ja elämäntapakirjallisuuden ajattelujärjestelmään. Tutkimuksessani tutkin edellä kuvatulla ajattelujärjestelmien tasolla siten, että otan tutkimuksen analyysin aineistoon empiirisestä todellisuudesta nostettuja tekstejä. Tutkimuksen aineiston olen kerännyt lumipallotekniikalla, lähtien verkostomarkkinoinnin koulutusmateriaalista tutkimaan sen tausta-ajattelun perinnettä.

Sosiologian ja sosiaalityön oppiaineisiin liittyvässä tutkimuksessa tarkastelen empiirisesti sitä, miten yksilöllistyminen ja yksilöiden muutos menestyskulttuurissa muodostuu. Yksilön muutoksen tutkimisessa nojaan ranskalaisen Michel Foucault'n eettisen kauden käsitteistöön ja etenkin sen itsekäytäntöjen tutkimiseksi muodostettuihin käsitteellisiin erotteeluihin. Yksilön muutosta voidaan tutkia kahdesta eri näkökulmasta, joko yhteiskunnallisten käytänteiden näkökulmasta tai yksilöiden itsensä näkökulmasta. Foucault'laisessa tutkimusperinteessä edellisen näkökulman tutkimusta on harjoitettu hallinnan analytiikan koulukunnan nimikkeen alla.

Hallinnan analytiikan tehtävänä on ollut tutkia sitä, millä tavoin yksilöihmisen toimintakenttää (conduct of conduct) muovataan rationaalisen, vapaan ja autonomisen yksilösubjektin saavuttamiseksi. Hallinnan analytiikan tutkimusten alueella ei kuitenkaan ole asetettu kysymystä vapaan ja autonomisen subjektin tuotannosta yksilöiden itsesuhteesta ja itsekäytännöistä käsin, vaan tutkimus on keskittynyt yksilön toimintakentän muovaamiseen. Näin ollen hallinnan analytiikan koulukunta on sivuuttanut kutsumansa autonomisen yksilösubjektin empiirisen tutkimuksen. Toisin sanoen kysymyksen siitä; miten kyseinen vapaan autonomisen yksilön itsereflektion ja itsen työstämisen tavat nykyisyydessä empiirisesti rakentuvat. Mistä vapaa ja autonominen itse muodostetaan, miten se muodostetaan ja miksi se muodostetaan.

Tutkimuksella pyrin täydentämään hallinnan analytiikan koulukunnan tutkimusten näkökulmaan itsesuhteesta käsin lähtevällä analyysillä. Olennaista itsesuhteen analyysissä on esittää kysymykset siitä, mitä yksilöiden muutoksessa kannustetaan muuttamaan, mihin

suuntaan muuttumista ohjataan, mitä aluetta muutetaan ja mikä on yksilön muutoksen mahdollinen lopputulos. Samalla pyrin kytkemään kyseisen itsesuhteen analyysin nykyisiin hallinnan muotoihin.

Tutkimus nojaa teoreettisilta lähtökohdiltaan ranskalaisen Michel Foucault'n metodologiaan ja hänen empiirisiin tutkimuksiin. Elämänpolitiikka käsitteellistyy Foucault'lla kahdella, sekä biopolitiikaksi ja elämän hallinnaksi että eettiseksi itsesuhteeksi. Foucault itse näki modernia hallintaa vastustavan vastarinnan mahdollisuuden itsesuhteen alueella, joka kiteytyi eettiseen teoriaan elämästä taideteoksena (Ks aiheesta O'Leary 2002). Elämän estetisoinnin tematiikka liittyy Foucault'n empiirisistä tutkimuksista erilliseen filosofiseen teoriaan modernin ihmisen eettisistä mahdollisuuksista.

Foucault'n tuotantoa lukiessa on tehtävä selvä erottelu hänen omien filosofisten teorioiden ja hänen empiiristen tutkimusten välille. Empiirisissä tutkimuksissaan Foucault pyrki olemaan iloinen positivistin siinä positivismin merkityksessä, että hän ei sekoittanut omia filosofisia mieltymyksiään ja moraalisia kannanottojaan empiirisiin tutkimuksiin. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että Foucault'n tutkimukset eivät motivoituisi arvo ja moraalista lähtökohdista. Päinvastoin Foucault'n tutkimusten taustalla on vahva eettinen premissi, joka nojaa vapauden ajatukseen. (ks. aiheesta Oksala 2002) Nojaan tutkimuksessani kyseiseen tieteenfilosofiseen lähtökohtaan. Tämän vuoksi olen erotellut tulososiosta empiirisen tutkimuksen analyyttisen osan synteettisestä osasta. Edellinen pyrkii olemaan puhtaasti empiirinen aineiston analyysi ilman sen ylittäviä tulkintoja. Analyyttisessä osassa pyrin linkittämään aineiston itsekäytännöt sen ylittäviin laajempiin ihmistiedon ja hallinnan ulottuvuuksiin. Tulosten synteettisessä osassa otan analyysiin mukaan myös tulkinnallisen ulottuvuuden.

Tutkimukseni rakentuu johdannon lisäksi seitsemästä luvusta. Ensimmäisessä luvussa kuvaan tutkimuksen taustakeskusteluja, joiden kautta tutkimukseni virittyy. Taustakeskustelujen tavoitteena on kontekstualisoida tutkimuksen empiirinen analyysi laajempiin nykyisyydessä ja etenkin taloudesta käytyihin keskusteluihin. Taustakeskustelujen jälkeen esittelen tutkimustehtävän ja sen muotoutumisen.

Tutkimustehtävän asettamisen jälkeen siirryn tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien läpikäyntiin. Luku neljä rakentuu käsitteellisistä erotteluista ja metodologisista lähtökohtien esittelystä sekä varsinaisesta itsekäytänteiden tutkimuksen teoriasta. Luvussa viisi etenen siten, että aluksi esittelen aineistonkeräämisprosessia, jonka jälkeen siirryn analyysimetodin esittelyyn.

Tutkimustulokset esittelen kahdessa erillisessä pääluvussa. Ensimmäisessä tutkimustulosten osassa esittelen tutkimusteorian käsitteistön perusteella empiirisen aineiston analyysin tulokset. Analyttinen osa on tutkimuksen varsinainen empiirinen osa. Tämän jälkeen siirryn epäfoucault'laiseen tulkinnalliseen osioon, jossa pyrin kytkemään empiirisen tutkimuksen tulokset laajempiin keskusteluihin moderniteetista ja etenkin taloudesta. Kyseinen luku sisältää sekä yleisen tulkinnan moderniteetista että erityisen aikalaisanalyysin nykyisyydestä ja siihen liittyvästä talouden ethoksesta.

2. TUTKIMUKSEN TAUSTAKESKUSTELU

Sosiologian teoreettinen keskustelu on pyritty liittämään modernisaatiosta käytyyn teoreettiseen keskusteluun. Keskeisinä modernisaation teeseinä teoria nostaa esille työnjaon kasvun ja yhteiskunnallisen eriytymisen. Toinen keskeinen sosiologisen teorian ongelma on liitetty yhteisön ja yksilön väliseen suhteeseen, jota on tulkittu modernisaatioteoriasta käsin. (Heiskala 1994)

Modernisaatioteoriat ovat pyrkineet hahmottamaan nykyisyyttä erolla menneeseen. Näin ollen sosiologinen keskustelu on nojannut ajalliseen kerrontaan. Sosiologiassa on hyvin tavanomaista puhua ajallisesti toisiaan seuraavista esimodernista, modernista ja jälkimodernista yhteiskunnasta. Yhteiskunnallista muutosta on hahmotettu eräänlaisina kokonaisvaltaisina siirtyminä epookista toiseen. Toisaalta työelämäntutkimuksen parissa vastaava erottelu on tehty fordismen ja postfordismen välille. (ks. aiheesta mm. Julkunen 2008, 13)

Toinen sosiologinen teorian tapa lähestyä nykyisyyttä on ollut tapa tarttua siihen ikään kuin suoraan. Tämä teoreettista keskustelua on käyty aikalaisdiagnoosin käsitteen alaisuudessa. Arto Noro (2004) esittää aikalaisdiagnoosin vastaavan kysymyksiin ”Keitä me olemme?” Ja ”Mikä on tämä aika?”. Noro esittää saksalaisen aatehistorioitsijan Reinhardt Kosselleckin nojaten kysymyksen nykyisyydestä ja sen luonteesta kuuluneen modernin läpimurrosta (1750-1850) asti modernin kokemukseen, joka tarkoittaa sitä että temporaa-liset käsitteet, kuten edistys, kehitys, kriisi, vallankumous ja suunnitelma tulevat tärkeiksi. (Noro 2004, 24)

Tässä tutkimuksessa painotetaan moderniteettia olennaisesti määrittävää talouden roolia. Lähden seuraavaksi kuvaamaan tutkimuksen taustakeskusteluja, joissa nojaan ajalliseen erotteluun fordistisen kuriyhteiskunnan ja postfordistisen kontrolliyhteiskunnan välillä. Otan keskustelun lähtökohdaksi sekä Richard Sennetin kuvauksen työelämän muutoksesta että uuden työn tutkijoiden keskustelut kapitalistisen tuotantosuhteen muutoksesta ja

sen yhteydestä biopolitiikasta ja vallasta käytyyn keskusteluihin. Näiden keskustelujen kuvaamisen tarkoituksena on muodostaa horisontti tutkimustehtävän muotoilemiseen.

On syytä huomauttaa että käyttäessä erotteluja sekä fordistisen ja postfordistisen tuotannon organisoinnin että kuriyhteiskunnan ja kontrollien yhteiskuntien välillä erottelu toimii ideaalittyyppisenä nykyisyyden hahmottamisen apuvälineenä eikä sen tarkoituksena ole ottaa haltuun nykyisyyttä totaliteettina, siis epookkina. Empiirisesti nykyisyydessä vallitsee sekä fordistisen että postfordistisen tuotannon piirteitä. Tässä tutkimuksessa moderniteetti oletetaan avoimeksi projektiksi. Tarkemmin ilmaistuna moderniteetti ymmärretään avoimiksi käytänteiksi ja sen tutkiminen yhteiskunnan strategisen tilanteen kuvaamiseksi.

2.1 Työn uusi järjestys

Richard Sennett (2002) rakentaa nykyisen kapitalistisen talouden ja sen puitteissa tapahtuneen työn muutoksen Enricon ja hänen poikansa Ricon kertomuksen varaan. Enrico on allegoria vanhalle fordistiselle ajalle jolloin työpaikka on pysyvä, työ samaa päivästä toiseen ja ammattiliitot olivat vahvoilla. (Sennett 2002, 10-13)

Enricon maailmassa, jota voidaan nimittää fordismin ajan työyhteiskunnaksi, elämä jäsentyi yhden ja saman työpaikan varaan, eikä elämässä ollut muutenkaan sen suurempia epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä. Ricon kertomus taas edustaa nykyistä fordistisen työyhteiskunnan jälkeistä aikaa, jolloin kaikki se varmuus ja pysyvyys ovat vain kuvitelmaa entisestä. Sennetin fordistisesta työyhteiskunnasta pois siirtymisen kuvaus tapahtuu kuitenkin vain työn alueella. Ihmisen elämä ei kuitenkaan ole pelkkää työtä. ”Enricolla oli lineaarinen ja kumulatiivinen elämäntarina, joka tuon ajan byrokraattisessa maailmassa oli täysin toimiva. Ricon sen sijaan elää maailmassa, jolle on ominaista joustavuus, lyhytjänteisyys ja jatkuva muutos.” (Sennett 2002, 27)

Sennetin mukaan yksityinen minämme, siis subjektiviteetti, kuitenkin rakentuu vain vanhan työn rutiineiden, ennustettavuuden, ajan lineaarisen jakautumisen varaan. Sennetin mukaan Ricon, ja muiden fordistisen jälkeisestä työn maailmasta osallisten, dilemma-

na onkin se että nykyinen nopeatempoinen kapitalismi uhkaa kuluttaa ihmistä sisältäpäin. Ihmisen luonne rapautuu, korroosioituu. Sennetille ihmisen luonne on se, mikä tekee ihmisestä ihmisen, sitoo toisemme toisiimme ja mahdollistaa aidon ja vahvan itsellisyyden, lyhyesti autonomian. Olennaisinta Sennetin kertomuksessa on se että pirstaloitunut aika, ajan uudelleen jäsentyminen, ei enää anna samalla tavalla lineaarisesti jäsentyneen ajan tavoin mahdollisuutta jäsentää omaa elämäänsä kestäväen kertomuksen mukaan. (Sennett 2002, 23, 28)

Muutoksesta puuttuu piste (sama työpaikka) josta käsin muutosta hahmotetaan ja raportoidaan. Muutos muuttuu kaaokseksi ilman sitä muutoksen tarkastelun pistettä, joka vielä saman työpaikan maailmassa oli mahdollista saavuttaa. ”Ajan uudelleen jäsentyminen uudessa kapitalismissa on luonut ristiriidan luonteen ja kokemuksen välille, kun ajan katkelmallisuus uhkaa viedä ihmisiltä mahdollisuuden muovata luonteestaan kestäviä kertomuksia.” (Sennett 2002, 28)

Sennett kuvaa vahvan kontrastoiden raakalaismaisen työelämän vasten lempeää perhe- ja yhteiselämää vasten. Sennetin mukaan Rico on ajautunut umpikujaan. Hänen työelämän arvonsa ja yksityiset arvonsa eivät täsmää. (Sennett 2002, 25) Rico elää maailmassa, jossa hänen pirstaleista elämäänsä ei voi yhdistää kertomukseksi.

Sennetin esittämistä lähtökohdista voi liikkua kahteen suuntaan. Joko pyrkimällä poliittisesti luomaan työelämään ja kapitalismille sellaiset puitteet, joiden alaisuudessa yhtenäinen kertomus omasta elämästä mahdollistuu, jolloin voimme säilyttää modernin identiteetin rakennusprojektin. Toisaalta kyseisestä nykyisyydessä vallitsevasta tilanteesta on mahdollista edetä myös itsen politiikan suuntaan, uudistamalla ja sopeuttamalla itse uuden kapitalismin lainalaisuuksiin. Väitän että valmennus-, verkostomarkkinointi, voimavara- ja ratkaisukeskeinen kirjallisuus pyrkivät vastaamaan jälkimmäiseen haasteeseen.

2.2 Elämän ja kapitalismin välinen sidos

Elämänpolitiikasta käydystä keskustelusta eriävä tapa hahmottaa elämän ja politiikan välinen suhde nousee Michel Foucault'n moderneja vallan ja hallinnan muotoja, ja niiden linkittymistä seksuaalisuuteen, käsittelevien tutkimusten pohjalta. Michel Foucault esittää poliittisen filosofian tutkimuksessaan (Foucault 1999) *Oikeus päättää kuolemasta ja valta hallita elämää*, että yksi keskeisin modernin ajan siirtymä talouden ja politiikan välisessä suhteessa tapahtui silloin kun perinteinen antiikin jaottelu ihmisen kahdesta erillisestä maailmasta *oikoksen* (kodin alue) ja *poliksen* (julkisen alue) välillä sekoittui. Ruumiillisena ja elävänä olentona ihmisen paikka oli oikoksessa, johon kuului muun muassa työ. Kun taas vastaavasti julkinen eli poliiksen alueella ihminen määrittyi poliittiseksi subjektiksi. Kahden edellä mainitun ihmisen maailmassa olemisen sekoittumisen synnyn ehtoa Foucault kuvasi teesillä *elämän astumisena historiaan*, milloin Foucault'n mukaan alkoi myös uusi valtajärjestelmän muutos. Foucault kirjoittaa ”Vuosituhansien ajan ihminen oli sellainen kuin hän oli Aristoteleelle: elävä eläin, jolla on lisäksi poliittisen olemassaolon kyky. Moderni ihminen on eläin, jonka elämän hänen politiikkansa elävänä oliona asettaa kyseenalaiseksi.” (Foucault 1999, 102)

Biopolitiikka tulee käsittää historiallisena tapahtumana, jonka synnyn Foucault sijoittaa 1700-luvun lopusta 1800-luvun alkuun, jolloin elämää sellaisenaan, elämää biologisena prosessina, aletaan kontrolloida ja hallinnoida poliittisesti. (ks. mm. Virno, 2006, 92) Tämä tarkoittaa sitä että klassisella ajalla talous¹ (oikos) ja politiikka olivat toisistaan erillisiä. Modernilla ajalla politiikasta tulee taloudenpitoa. Näin ollen myös elämästä ja sen eri muodoista tulee poliittisen taistelun ja politiikan tekemisen keskeisiä elementtejä.

Elämän astumisesta historiaan ja siihen kytkeytyvää valtajärjestelmän muutosta hän nimitti biovallaksi. Foucault'n mukaan modernilla ajalla herää tietoisuus elävästä ruumista. Tämä elävä ruumis kahdentuu kahteen olemassaolon tasoon, ei enää kahdeksi toisista ontologisesti eriäviksi oikoksen ja poliiksen alueiksi, vaan yksilöruumiiksi ja lajiruumiiksi.

¹ Etymologisesti ekonomia muodostuu tulee oikonomia, joka perustuu talouden (oikos) ja lain (nomos) käsitteelliseen yhdistämiseen.

Tämä ontologinen muutos toimii myös modernin vallan lähtökohtana ja viitepisteenä. Modernilla ajalla yksilöruumista hallinnoi kurivalta sen eri tekniikoin ja lajiruumista hallinnoidaan väestönhallinnan eri tekniikoin. Molemmat sekä (väestön)hallinnan rationaliteetit ja ruumiin valtakeinikat toimivat välillä erikseen, välillä taas toisiinsa sekoittuen. (Foucault 1999, 98-105, ks. Myös Virtanen, 9-11)

Tämä Foucault'n huomio elämän astumisesta historiaan ja biovallan aikakauteen siirtyminen on sittemmin keskusteluttanut muun muassa postfordistisen työn tutkijoita. Etenkin tässä keskustelussa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka elämä sidotaan työhön. Tämä keskustelu on sinällään antoisaa, että siinä päästään eroon biovallan ja biopolitiikan ho-
kemisesta ja kyseisen historiallisen tapahtuman kiinnittymisen ongelmasta nykyisyyteen. Biopolitiikan tapahtuman konkreettisen kiinnityksen todellisuuteen tarjoaa tuotannon uudelleen ajattelu, työn ja ihmisen yhteen kietoutuminen.

Työn näkökulmasta tarkasteltuna moderni kurivalta tarjosi välineet ihmisten paikalleen asettamiseksi, joka palveli modernin ajan rutiininomaista tehdastyötä. Tässä yhteydessä on hyvä palauttaa mieleen Charles Chaplinin elokuva Nykyaika, jossa Chaplin kuvaa onnistuneesti ihmisen alistumista osaksi tehdaskoneiston rytmiä. Työn ja kapitalistisen tuotannon näkökulmasta tarkasteluna biovalta saa mielekkyytensä. ”Biovalta oli epäilemättä välttämätön osatekijä kapitalismin kehittämisessä. Kapitalismi ei olisi ollut mahdollinen ilman ruumiiden kontrolloitua sijoittumista tuotantokoneistoon, eikä ilman väestönlmiöiden ohjattua sovittamista taloudellisiin prosesseihin.” (Foucault 1999, 100) Olennaisin ongelma vallan näkökulmasta fordismista ja tehtaiden tuotannon muodossa on ihmisten liikkuvuus. Modernissa tehtaiden aikakaudella ihminen elävänä ja liikkuvana olentona piti saada pysymään paikoillaan. Ihminen piti saada asettumaan osaksi liukuhihnojen ja koneiden asettamaa rytmiä. Ruumiin onnistuneella muokkaamisella on suora yhteys fordistisen tehtaantottavuuteen. Kysymys on ruumiillisen elämän ja kapitalismin välisestä sidoksesta.

2.3 Kuriyhteiskunnista kontrollin yhteiskuntiin

Uuden työn tutkijoiden keskustelussa ei kuitenkaan ole jumiuduttu Foucault'n kurivallan ja modernin tehdastyön sidokseen, vaan keskustelu on siirtynyt analysoimaan nykyistä tuotannon uutta organisoitumisen muotoa. Kysymyksessä on siirtymästä tuotannosta, missä tehtaan korvaa yritys. Deleuze luonnehtii kyseistä siirtymää seuraavaan tapaan ”tehdas oli ruumis, joka jännitti sisäiset voimansa mahdollisimman korkeaan tasapainopisteeseen tuotannolle ja mahdollisimman alhaiseen palkoille; mutta kontrollin yhteiskunnissa yritys ottaa tehtaan paikan, ja yritys on sielu, kaasua.” (Deleuze 2005, 120)

Deleuze esittää Jälkikirjoitus kontrollinyhteiskuntiin siirtymän sekä tehtaasta yritykseen että kurivallan paradigmaattisesta ajasta uuteen kontrollin vallan aikaan. Deleuze nojaa Foucault'n esittämään analyysiin kuriyhteiskunnista (Foucault 1998, 1999), jonka painopiste on elävän ruumiin analyysissä tilassa. Kuriyhteiskuntia luonnehtivat suljetut tilat. Yksilön ruumis siirtyi läpi elämän yhdestä suljetusta tilasta toiseen (sairaala, vankila, koulu, armeija, tehdas, jne.). Kontrollien yhteiskuntia kuvaa kaikkien suljettujen tilojen yleinen kriisi ja niiden poliittinen alas ajaminen. Suljetuissa tiloissa toiminta alkoi tilaan tultaessa ja lopetettiin tilasta lähtiessä. Tämä samalla rytmitti päivän selviin alku ja loppu jaksoihin. Tämä aloituksen ja lopetuksen jaksoittaminen hämärtyy siirryttäessä kontrollin yhteiskuntiin. (Deleuze 2005, 119-125) Kontrollin yhteiskunnissa toiminta ei lopu koskaan.

Nämä valtajärjestelmän siirtymät eivät ole totaalisia ja yhtäkkisiä, vaan ne ovat päällekkäisiä ja limittäisiä. Uuden talouden, tehtaan korvautuminen yrityksen muodolla ja ruumiillisen työn korvautuminen tietotyöllä, siirtymässä myös yksilöruumis menettää keskeisen merkityksensä vallan kohteena. Modernin kurivallan intentiona oli kouluia kuuliaisiksi ruumiita pysymään tehtaissa ja niiden työpisteissä, niin tieto-yhteiskunnassa, jossa ruumiin asettumisella tilaan ei enää ole yhtä keskeistä merkitystä tuottavuudelle, valta joutuu uudelleen organisoimaan oman kohteensa.

2.4 Tietoyhteiskunta ja vallan uusi referentti

Elämänpolitiikan ohella toinen keskeinen nykyisyyteen ja sen yksilöllistymiseen liittyvä tendenssi on tietoyhteiskuntaan siirtyminen, joka asettaa omat haasteensa yksilöille ja heidän elämänpolitiikalleen. En teoretisoi tietoyhteiskuntaa kovinkaan laajasti. Lähden tietoyhteiskunnan määritelmässä Manuel Castelin ja Pekka Himasen sille antamasta määritelmästä. ”Tietoyhteiskunta on ymmärretty tutkimuksessa sanan laajassa mielessä: tietoyhteiskunnan ydin on verkostomainen organisaatiomuoto ja innovaatioille perustuva kasvu (ks. Castells 2000a, 2000b, 2004; Castells ja Himanen 2002). Yksinkertaisesti ilmaisten voi siis sanoa, että tietoyhteiskunta on vuorovaikutukselle perustuva luovuuden yhteiskunta. Tässä tietoyhteiskunnan määritelmässä luovuus ja ihmisten väliset suhteet ovat keskeisiä talouden toimivuuden kannalta ja näin ollen ne ovat tuottavuuden ehtoja. Toisin sanoen innovatiivisuutta korostavassa taloudessa ruumiillisella työllä ja ruumiin kyvyillä ei enää ole kovinkaan suurta arvoa, vaan arvon tuotannon paikaksi asettuvat ihmisten henkiset kyvyt. Tämä tarkoittaa sitä että tietoyhteiskunnassa, yleisenä ihmisen liittymisestä tuotantoon, ruumiin ja ruumiillisen tilalle astuu yksilön mieli. Mieli koostuu ajattelusta, tunteista, mielikuvituksesta, muistista ja tietoisuudesta.

Olellaista tässä siirtymässä ruumiin tehtaaseen sidotun työn muutoksesta kohti tietotyön yhteiskuntaa on vallan näkökulmasta tarkasteltuna vallan referenssin muuttuminen. Tietotyön ajan valtajärjestelmässä keskeisin huoli ei enää asetu kysymykseksi kuinka saada ruumis pysymään tehtaassa, kuinka matematisoida ruumis osaksi tehtaan liukuhihnaa, vaan olennaiseksi elementiksi vallan näkökulmasta tietotyössä astuu yksilöiden mieli, siis ajattelu, tunteet, mielikuvitus, muisti ja tietoisuus.

Huoli yksilöiden mielestä ja keskittyminen mieleen ja sen ongelmiin näkyy lisääntyvänä kiinnostuksena sekä kognitiotieteitä, aivotieteitä ja mielenfilosofiaa että mielisairauksia kohtaan. Stakesin pääjohtaja psykiatri Vappu Taipale kertoo haastattelussaan, että ”Jos oltaisiin viisaita, ryhdyttäisiin rakentamaan ehkäisevää ja terveyttä edistävää mielenterveyspolitiikkaa. Tavoite on tärkeä siksi, että nykyinen tietoyhteiskunta kolahtaa juuri mentaaliin ongelmiin. Tietoyhteiskunta ei ole kamaa, vaan vaatimus, että ihmisen täy-

tyy olla joustava, innovatiivinen ja sosiaalisesti verkostoitumiskykyinen. Keskeisiä ovat kaikki pulmat, mielenterveysongelmat ja päihdeongelmat, jotka iskevät ihmisen mentaalisiin kykyihin ja heikentävät niitä.” (Kuntalehti 4/2008) Nostan Taipaleen tekstistä esille kaksi keskeistä nykyisyyteen liittyvää elementtiä. Yhtäältä sen, että yksilöiden mielen kriiseillä on yhteys taloudelliseen tuottavuuteen, joka ilmenee muun muassa työuupumuksina ja masennuksen seurauksena menetettyinä työtunteina ja hidasteina tuotannossa. Toinen esille nostamani elementti nousee edellisestä taloudellisen tuottavuuden näkökulmasta. Taipaleen tekstissä mieli asettuu poliittiseksi kysymykseksi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että mielen asettuessa poliittiseksi ongelmaksi, niin samalla mielestä muodostuu hallinnan ongelma. Tämä tarkoittaa sitä että kansantulosta ja yhteiskunnallisesta toimivuudesta kiinnostunut vallan instanssi joutuu luomaan uusia hallinnan muotoja, koska vallalle ilmaantuu uusi kohde.

Uuden työn tutkijat ovat käsitteellistäneet vallan ja sen referentin yhteyden mielivallan käsitteeksi. Akseli Virtanen kuvaa erinomaisesti kontrolliyhteiskuntiin liittyvää uutta mielivaltaa ja sen kohteen muutosta seuraavasti: ”Mielivalta ei enää kohdistu ihmisväestöön tai yksittäiseen ja sen erityisiin tekoihin, vaan pikemminkin ihmiseen yleensä, siis ihmisenä olemisen ja toimimisen yleisiin edellytyksiin tai elämän aikaan, joka on irronnut erityisistä teoista, ruumiista ja ihmisväestöstä..... Mielivalta ei toimi eristämällä tilassa, organisoimalla ruumiin liikkeitä tai vaatimalla kuuliaisuutta määräyksille vaan asettamalla odotuksia, luomalla mielialaa, oikeaa asennetta, vuorovaikutuksen ja yhteistyön malleja ja standardeja: siksi nykyaikaista tuotantoa voidaan luonnehtia ennen muuta *etiikan* tuottamiseksi, ihmisen itseilmaisua ohjaavan ”toisen luonnon” tai *halun* tuottamiseksi (niiden tapojen ja tottumuksen tuottamiseksi, joita noudatamme kuin ”toisena luontonamme”).” (Virtanen 2006, 17)

Elämän ja kapitalismin välinen sidos nojaa työvoiman käsitteeseen, sillä ”kapitalistinen tuotantosuhde perustuu työvoiman ja varsinaisen työn väliselle erottelulle.” (Virno 2006, 93.) Työvoima ei ole pelkästään aktuaalisesti työssä käytettyä voimaa, vaan myös työkykyä, mahdollisuutta tehdä työtä. Marx kirjoittaa: ”Työkyky ei ole vielä työtä, samoin kuin ruuansulatuskyky ei ole itse ruuansulatusta.” (Marx 1979, 164) Jos lähdemme olettamuk-

sesta ruumiiden ja tehtaiden paradigman vaihtumisesta mielen ja yrityksen paradigmaan, niin silloin emme voi käsittää työvoimaa enää ruumiillisina voimina, vaan myös mielen voimina ja kykyinä. Tämä tarkoittaa sitä, että huomio taloudellisen subjektin analyysissä on siirrettävä subjektiivisuuden tuotannon alaisuuteen.

Yksi työvoiman uusintamisen ja muokkaamisen käytäntö on kuntouttava työtoiminta. Kuntouttava työtoiminta nousee huolesta, joka suuntaa katseensa yksilöiden työkyyn ja syrjäytymiseen työmarkkinoilta. Kuntouttava työtoiminta nojaa aktiiviseen työvoimapolitiikkaan. Aktiivinen työvoimapolitiikka lähtee siitä että työvoimaa pyritään hallitsemaan suoraan vaikuttamalla työnhakijoihin suoraan aktiivisesti aktivoimalla eikä esimerkiksi epäsuorasti vaikuttamalla talouskasvun ja työpaikkojen luomisen kautta. Kuntouttava työtoiminta perustuu aktivointisuunnitelmaan: ”aktivointisuunnitelmalla tarkoitetaan pitkään työttömänä olleelle henkilölle työllistymisedellytysten ja elämänhallinnan parantamiseksi laadittavaa suunnitelmaa, jonka työvoimatoimisto ja kunta laativat yhdessä henkilön kanssa” (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 2 §).

Foucault (1994) erotteli poliittisen filosofian tutkimuksissaan kaksi erilaista hallinnan tapaa toisistaan, valtiomiehen hallinnan tavan paimenen hallinnasta. Jälkimmäistä hallinnan muotoa hän nimitti myös pastoraaliseksi vallaksi. Kyseinen ero kahden eri hallinnan tavan välille syntyy siitä mitä ongelmaa hallinta pyrkii ratkaisemaan. Toisin sanoen ero syntyy siitä, mitä hallitsija pyrkii hallitsemaan. Valtiomiehen hallinnan ongelma nousee poliittisen tilan varmistamisesta, kaupunkivaltion yhtenäisyyden varmistaminen ja hyvän elämän ehtojen luominen. (ks. aiheesta Platon 1982, 83-155). Paimenen ongelma puolestaan nousee lampaiden kasvattamisesta ja niiden hyvinvoinnin varmistamisesta. Paimenen tehtävänä on varmistaa lampaiden hyvinvointi. Paimen kasvattaa, ruokkii, hoitaa sairaita, järjestää pariutumisen, järjestää piristävää ja rauhoittavaa musiikkia. (Platon 1982, 98) Foucault seuraa Platonia paimenen roolin kuvaamisessa ja johtaa siitä määritelmän, jonka mukaan ”pastoraalinen ongelma koskee yksilöiden elämää.” (Foucault 1994, 144)

Lähden Platonin ja Foucault'n erottelusta ja katson, että kuntouttavassa työtoiminnassa ja aktiivisessa työvoimapolitiikassa on kysymys pastoraalisesta vallasta. Kysymys on ajatte-

lujärjestelmien tasosta. Aktiivinen työvoimapolitiikka nojaa pastoraaliseen huoleen yksilöiden elämästä ja heidän selviytymisestä.

Useimmiten pitkäaikaistyöttömien² työvoimapoliittiset koulutukset jätetään erilaisten työ- ja yritysvalmennukseen keskittyneiden konsulttiyritysten vastuulle. Toinen vaihtoehto pitkäaikaistyöttömälle on lähteä mukaan tuetulle työllisyysjaksolle, joka kulkee kuntouttavan työtoiminnan käsitteen alla. Kuntouttaviin työtoimintoihin liitetään työ- ja yksilövalmennusta. Kuntouttava työtoiminta jaetaan kahteen eri toimintamuotoon, sekä työkykyisyyden ja työelämävalmiuksien lisäämiseen että elämänhallinnan tukemiseen.

² ”Pitkäaikainen työttömyys on kuntouttavassa työtoiminnassa porrastettu iän mukaan. Alle 25-vuotiaat voivat saada tätä palvelua oltuaan työttöminä 8,5-12 kuukautta. Sen sijaan 25 vuotta täyttäneet työmarkkinatukea saavat työttömät tulevat palvelun piiriin 2-2,5 vuoden työttömyyden jälkeen.”
(<http://www.honkalampisaatio.fi/main.site?action=siteupdate/view&id=79>) [viitattu 14.12.2008]

3. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN MUOTOUTUMINEN

Tutkimukseni tehtävänasettelu motivoitui alun perin törmätessäni yllättäen kotonani verkostomarkkinointiin. Tämä verkostomarkkinoinnin kotivierailu aiheutti aluksi suuren moraalisen närkästyksen ja mieleeni tuli habermasilaiset ajatukset ”elämismaailman kolonialisoitumisesta”, kotimme muuttumisesta bisneskentäksi. Pääsin kuitenkin eroon kyseisestä moraalista närkästyksestä ja kiinnostuin aiheesta. En kuitenkaan kiinnostunut itse verkostomarkkinointibisneksen harjoittamisesta, vaan kyseisen bisneksestä ilmiönä ja etenkin siinä käytetystä koulutuksen muodosta.

Tutkimusaiheeni oli alun perin taloudellisen subjektiviteetin rakentuminen verkostomarkkinoinnin kontekstissa. Tutustuttaessa verkostomarkkinoinnin koulutusmateriaaliin huomasin aiheen kirjallisuuden liittyvän laajempaan niin sanottuun oma-avun tai itseavun (selfhelp) –kirjallisuusgenreen. Kyseiseen kirjallisuuden genre muodostuu erilaisista elämäntaidon oppaista. Kyseiset elämäntaidon oppaat vaikuttavat myös erilaisten yritys- ja elämäntapavalmentajien käytännöissä. Useimmat yritys- ja elämäntapavalmentajat ovat itse kirjoittaneet elämäntapakirjallisuutta, toiset yritykset taas nojaavat amerikkalaiseen itseavun –kirjallisuuden genren tuotantoon. Tässä yhteydessä huomasin myös voimavara- ja ratkaisukeskeisen suuntauksen nousevan samoista ajattelun lähtökohdista. Nimitän aiheistoa kokonaisuudessaan menestyskulttuuriksi, koska niiden tarkoituksena on antaa ohjeita elämässä menestymiseen, jota myös nimitetään onnellisuudeksi tai hyvinvoinniksi.

Kuntouttavan työtoiminnan näkökulmasta katsottuna tutkimalla menestystä manifestoi-vaa kulttuuria saamme tietoa siitä ajattelun rationaliteetista, joka yhteiskunnan yleisellä ethoksen tasolla toimii. Samalla tavoin yleisesti ottaen kuntouttavan työtoiminnan lisäksi kuntouttavassa sosiaalityössä yleensä on kysymys yksilön itsesuhteen muutoksesta tai maailman ja itsen välisen suhteen muutoksesta. Voimavara ja ratkaisukeskeiset suuntaukset ovat painottuneet yksilön itsesuhteen muuttamisen hankkeeseen. Mitä muuta elämänhallinnan tukeminen oikeastaan on kuin ihmisen itsesuhteen muuttamista? Ronald Wi-manin mukaan ”kuntoutuksen tarkoitus on vaativa: luoda edellytyksiä sille, että ihmiset voivat muuttaa elämäänsä itsenäisempään suuntaan. Kuntoutus on perinteisesti kohdistu-

nut ihmiseen itseensä.” (Wiman, 2006, 85) Särkelän (1993) mukaan ”Kuntouttaessamme yritämme kuljettaa asiakkaan pois sieltä, missä hän on jotakin (so. subjekti) sinne, missä hän ei vielä ole mitään. Eikä ole ihme, että asiakas tässä tapauksessa panee vastaan – etenkin jos edellytyksiä uudelle subjektivoitumiselle ei ole luotu riittävästi.” Tämä kuntoutuksen lähtökohta asettaa suuren eettisen velvoitteen perustella se suunta minne päin kuntoutettavaa viedään. Tämän vuoksi sosiaalityössä on oltava herkkänä sille, minkälaiseen etiikkaan, ideologisiin kytköksiin ja poliittisiin ohjelmiin kuntoutus kytkeytyy. Kuntouttavan sosiaalityön kysymystä voidaan tarkastella giddensläisesti kysymyksenä elämänpolitiikasta.

Tutkimuksella on kolme tehtävää. Ensimmäinen tutkimuksen tehtävä oli muodostaa tutkimuksen kohde, joka on menestyskulttuuri. Tämä tutkimuksen tehtävä kuului aineiston keräämisen vaiheeseen. Esittelen tutkimuksen aineiston keräämistä tarkemmin luvussa viisi. Toisena tutkimuksen tehtävänä on empiirisesti kuvata yksilön itsesuhteen rakentamista menestyskulttuurissa. Tutkimuksen analyyttisen osan tehtävänä jakautuu kolmeksi kysymykseksi. Ensinnäkin tarkoituksena on tutkia sitä, minkälaista subjektiivisuutta menestyksen kulttuuri tuottaa. Toiseksi analyyttisen osan tavoitteena on tutkia kysymystä, minkälaisesta yksilöllistymisen muodosta menestyskulttuurissa on kysymys. Kolmantena analyyttisen osan tavoitteena on tutkia sitä, minkälaisia itsen muutoksen välineitä ja itsen muokkaamisen tapoja menestyskulttuuri tarjoaa? Tutkimuksen kolmas tehtävä on liittää menestyskulttuurin itsesuhteen analyysi laajempiin moderniteetin kehyksiin.

Tutkimuksen synteettisen osan tehtävänä on esittää kysymys elämän ja kapitalismin välisen sidoksesta. Tällöin tehtäväni on tarkastella aineiston esittämää käsitystä elämästä. Minkälaiseen elämäkäsitteeseen menestyskulttuurin ajatteluperinne perustuu ja minkälaisen elämänmuodon ottamiseen ne kannustavat?

4. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Mutta mitä itse oikein on? Perinteisesti itsen tutkiminen on kuulunut psykologiatieteen tehtäväkenttään. Moderni psykologia on perinyt itsen tutkimisen filosofialta. Psykologian historiaa tarkasteltaessa itsen tutkimiseksi on muodostunut useita eri positiota. Käyn psykologian historiaa lävitse hyvin kaavamaisesti. Kyseisen kuvauksen tehtävänä ei ole empiirisesti tarkka kuvaus, vaan sen tehtävänä on palvella itsen tutkimisen metodologisten lähtökohtien täsmentämistä.

Ensinnäkin psykologian varhaisessa 1800-luvun vaiheessa psykologia nojautui uuden ajan filosofian metodologiaan tutkia itseä introspektion avulla, itseä tutkittiin kääntymällä kohti itseä. Tällöin relevanttia psykologista tietoa ihmisestä ja itsestä saatiin tarkkailemalla muun muassa omia tunteita, mielenliikkeitä, ajattelua ja havaitsemista. Tällöin itseä tutkitaan ensimmäisen persoonan näkökulmasta. Tähän metodologiseen lähtökohtaan nojaa myös fenomenologia, joka on tietoisuuden filosofiaa. Tästä näkökulmasta käsin itseä tutkitaan itsen tietoisuuden näkökulmasta.

Tätä itsen kääntymisen metodologiaa vastaa 1900-luvulla aina 1960-lulle asti nousi behaviorismiksi kutsuttu positivistiseen tieteenfilosofiaan nojautuva tutkimusperinne. Behaviorismi hylkäsi John B. Watsonin ajatuksiin nojaten suoralta itsen käsitteenä ja tukeutui metodologiassaan tutkimaan pelkästään ihmisen näkyvään käyttäytymiseen liittyvää olemassaoloa. Watsonin mukaan psykologian tulee sivuuttaa mieleen liittyvät vaikeat kysymykset.

Behaviorismin metodologia nojaa kolmannen persoonan objektiivisen havainnon näkökulmaan tai ulkoisen tarkkailijan näkökulmaan. Samalla, nojatessaan ulkoiseen havainnoinnin metodologiaan, behaviorismi hylkäsi koko subjektiivisen todellisuuden tutkittavana ilmiönä. Tällöin behavioristinen metodologia määrittä tutkimuskohteekseen ihmisten näkyvän käyttäytymisen. Tällöin psykologia määrittä ihmisen käyttäytymisen tieteksi.

Behaviorismin keskeisimmäksi käsitteeksi muodostui ehdollistumisen käsite. Tällä käsitteellä behaviorismi pyrki saamaan otteen ihmisen käyttäytymisen lainalaisuuksista. Filosofissa behavioristista lähestymistapaa kannattivat muutamia analyttisen filosofian, loogisen positivismin, edustajia, kuten Rudolf Carnap ja Carl Hempel. Tämän filosofisen suuntauksen keskeisin metodologinen lähtökohta oli se että ihmisen psykologinen tila oli olemassa vain jos se ilmeni ihmisen käyttäytymisenä. Tämä metodologinen kanta on looginen seuraus loogisen positivismin verifiointiteesinä tunnetusta metodologisesta lähtökohdasta.

Behaviorismin kanssa samaan aikaan itsen psykologiassa vahvoilla etenkin kliinisessä terapiatyössä olivat Freudiin perustuvat psykodynaamisen koulukunnan edustajat. Vasta myöhemmin 1960-luvulle siirryttäessä kognitiivinen psykologia syrjäytti behaviorismin psykologisen yliopistotutkimuksen hallitsevana paradigmana.

Kiinnostus itsen tutkimiseen yhteiskuntatieteissä tarkoittaa metodologisesti sitä, että yksilön kokemuksen eli subjektiviteetin analyysissä on hylättävä behaviorismin metodologiset lähtökohdat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että itse ja yksilön kokemus eli subjektiviteetti olisi tieteellisen tarkastelun ulkopuolelle rajattu, kuten positivistisen tieteenfilosofian koulukunnan edustajat ovat olettaneet. Metodologisesti tästä ei pidä myöskään tehdä johtopäätöstä, että subjektiviteettia pitäisi tutkia vain ja ainoastaan ensimmäisen persoonan näkökulmasta, kuten fenomenologia olettaa. Käsittelen seuraavaksi tarkemmin itsen tutkimuksen käsitteitä ja metodologiaa.

4.1 Subjektiviteetin tutkimisen käsitteelliset ja metodologiset lähtökohdat

Usein subjektialkuisia käsitteitä käytetään foucaultlaisessa tutkimuksessa melko huolimattomasta erittelemättä sitä, mihin niillä viitataan ja mitä kyseisillä käsitteillä tarkoitetaan. Kyseinen sekavuus käsitteiden käytössä johtunee lähinnä siitä, että subjettiin viittaavilla käsitteillä on sekä monimerkityksinen ulottuvuus että pitkä filosofisen ja tieteellisen keskustelun historia. Varsinkin englannin kielellä subjekti viittaa myös tutkimuksen aiheeseen tai opiskeltavaan aineeseen. Toisaalta subjekti viittaa myös kieliopin subjettiin, siis tekijään. Samassa merkityksessä myös subjektissa on puhuttu filosofian yhteydessä, subjekti on viitannut siihen ihmisen osaan, johon esimerkiksi kaikki ihmisen ominaisuudet liittyvät. Tällöin subjekti merkityksellistyy substanssiksi.

Etymologisesti tarkasteltuna subjekti sanana muodostuu latinan kielen sanasta *subjectum*, joka tarkoittaa alle heitettyä. Rooman aikakauden aikaan ihminen oli ennen kaikkea oikeuden lain alle heitetty. Tämä roomalainen lähtökohta linkittyi kansalaisen määrittelmään. Subjekteja, siis lain alle heitettyjä tai oikeuksien ja velvollisuuksien omaavia henkilöitä, olivat vain ja ainoastaan Rooman kansalaiset, muut olivat lainsuojattomia. Kansalainen oli perinteisesti vain ja ainoastaan se, joka astui lain alle ja jolla oli oikeus astua julkisen alueelle³.

Edellä kuvattuun oikeussubjektin lähtökohtaan (*subjectum* – lain alle heitetty) liittyy myös kristinusko. Kristinuskossa roomalainen julkisen vallan ja koko kosmokseen nojautuvan velvollisuuksien lain korvaa Jumalan ilmoitukseen perustuvat lait. Palaan kyseiseen subjektivaation teemaan sekä tässä osiossa että Foucault'n eettisten tutkimusten itsekäytöjen esittelyn osiossa. Nämä kaikki toisilleen usein vastakkainkin asettuvat maailmankatsomukset jakavat yhdessä oletuksen siitä miten subjekti syntyy, lain alla asettuessaan. Toisistaan ne eroavat vain siinä minkä he käsittävät subjektin yläpuolelle ko-

³ Rooman valtakuntaan siirryttyä julkisen alue koki valtavan muodonmuutoksen. Antiikin julkinen oli lähtökohtaisesti kaupunkivaltio. Aristoteles luokitelleessaan politiikan teoriassaan eri kaupunkeja piti hyvänä kaupungin kokona noin 5000 kansalaisen (vapaa mies) muodostamaa polista.

hoavaksi laiksi. On aivan yhdentekevää onko laki jonka alle ihminen heitetään oikeusopineiden muotoilema juridinen laki, teologiiden muotoilema Jumalan laki, taloustieteilijöiden talouden laki, sosiaalitieteilijöiden sosiaalinen laki, luonnontieteilijöiden luonnonlaki ja niin edelleen.

4.1.1 Subjektialkuisten käsitteiden erottelu

Nyt kuitenkin vielä tässä vaiheessa riittänee se käsitteellinen selvennys mitä subjektiviteetillä tarkoitan. Määriteltynä subjektiviteetti on yksilön kokemus (kokonaisuudessaan) tai sen osa (esimerkiksi tunnekokemus elokuvasta). Subjektiviteetti on arkikielellä ilmaistuna yksilöllinen kokemus. Subjektiviteetin käsitteellä yleensä viitataan ensimmäisen persoonan näkökulmaan (engl. I, ransk. Je, suom. Minä tai itse). Erottelu nojaa subjekti-minän (i, je,) ja objekti-minän (engl.me, ransk moi) välillä. Subjekti-minä on minä aktiivisena toimijana, havaitsijana, haluamisen ja havaitsemisen tekijänä. Subjekti-minää voidaan nimittää myös itseksi. Objekti-minä taas viittaa minän tarkasteluun ulkopuolisen silmin. Kielenkäytön näkökulmasta tarkasteltuna kysymys on itsen tarkastelusta ulkopuolelta käsin.

Subjektivaatiolla viitataan subjektiviteetin rakentumisen prosessiin, jolla tarkoitan kokemusta konstituivia tekijöitä. Yksilö rakentuu sekä tiedottomasti toimiessaan erilaisissa käytännöissä. Käytäntö voidaan määritellä vakiintuneeksi tavaksi toimia. Toinen itsen subjektivaation tapa on itesubjektivaatio, joka edellyttää reflektiivistä itsesuhdetta, siis autonomiselle subjektille ominaista vapautta ja itsetietoisuutta. Nämä ovat kaksi erilaista alistumisen muotoa eli subjektivaation prosessia, joiden kautta yksilö joko rakentuu itsetiedottomasti tai yksilö itse rakentaa itseään tietoisesti. Lyhyesti ilmaistuna subjektivaatiolla tarkoitan prosessia, jossa subjektiviteetti ja subjekti muodostuvat.

Subjektivaatio on analoginen käsite sosialisointin käsitteelle. Ero näiden käsitteiden välillä on metodologinen tai oikeastaan puhtaasti ontologinen. Käytän sosialisointin käsitteen sijasta subjektivaation käsitettä, koska sosialisointin käsite viittaa yksilön ja sosiaalisen väliseen suhteeseen, siten että sosiaalinen on jotain yksilöstä erillistä. Yhteiskuntateoret-

tisessa keskustelussa sosiaalisen ontologiasta sosiaaliselle predikoidaan subjekteista erilinen todellisuus, sosiaalinen todellisuus. Tämä Durkheimilta lähtöisin oleva perinne nojaa kahteen keskeiseen oletukseen. Ensinnäkin teesiin siitä, että sosiaalista on selitettävä sosiaalisella. Kyseinen teesi johtaa reduktionismin kieltoon, sosiaalista ei saa palauttaa psykologiaan tai biologiaan, koska sosiaalinen on omalakisensa todellisuus. Toisaalta se nojaa oletukseen, että yksilöitä tutkimalla ei saada selville sitä mikä on yhteisöille ominaista.

Teoreettisesti sosiaalisen omalakisyyden oletus johtaa monimutkaiseen emergenssifilosofioihin, joilta jää loppujen lopuksi eri todellisuuden tasojen väliset suhteet selvittämättä. Tämä jo tietenkkin sen nojalla että pyrkimyksissään kiertää reduktionistiset todellisuuden tulkinnat emergentit teorit eivät voi rakentaa linkkiä eri todellisuuksien välille, koska silloin eri todellisuudet olisivat pakostakin palautettavissa toisikseen. Tämän linkin kautta eri todellisuuden tasot ikään kuin valuvat toisiin todellisuuksiin, joka asettaa näiden todellisuuden tasojen itsenäisyyden kyseenalaiseksi. Yksi mahdollisuus olisi tietenkkin rakentaa eri todellisuuden tasojen linkki omaksi todellisuudekseen, joka muuntaa esimerkiksi biologiset ominaisuudet sosiaalisiksi. Tällaista roolia tieteiden kentässä on muun muassa psykologialle rakennettu, välittämään biologista ja sosiaalista. Tämähän tietenkkin johtaa siihen ongelmaan, että jos tämä uusi linkki muodostaa taas itsenäisen alueensa on sen ja muiden todellisuuksien välille rakennettava uusi linkki. Tämä lähtökohta taas ajautuu äärettömään määrään eri todellisuuksien rakentamiseen, toisin sanoen todellisuuksien äärettömään regressioon.

Kierrän subjektivaation käsitteellä myös toisen sosialisointin käsitteeseen liittyvän ongelman. Sosiaalisen tulkitseminen omaksi todellisuuden tasokseen nojaa hobbesilaisesta perinteestä juontuvaan normatiiviseen ulottuvuuteen yksilöiden sopeuttamisesta sosiaaliseen, joka on tulkittu esiyksilöllisenä eli yksilöitä edeltävänä ja ylittävänä todellisuuden tasona. Tämän perinteen mukaan ihminen on jo syntyessään esisosiaalinen. Jos ja kun sosiaalisen sfääri on itsenäisenä objektiivisena todellisuutena olemassa kaikille samana käyttäytymisen sääntöjen lähteenä, niin tämä lähtökohta oletus pitää sisällään vahvan normatiivisen ulottuvuuden. Lähtökohtaisesti tästä voidaan johtaa se että yksilö joko so-

peutuu sosiaaliseen tai ei. Tätä ei- sopeutumista voidaan kutsua muun muassa syrjäytymiseksi ja sopeutumista normalisaatioksi.

Kolmas ongelma socialisaation käsitteessä sisältyy lähtökohtaisesti edellisiin ongelmiin ja toimii socialisaation perusteena. Socialisaation käsitteeseen liittyy jo olemassa olevan sosiaalisen oletaminen. Tämä lähtökohta tulee esille sosiaalisista rakenteista keskusteltaessa. (mm. Bhaskar 1989, 81; Tura 1999, 10-17; Kaidesoja, 2007, 81-82) Nojaan tässä Bruno Latourin (2005) Durkheimin jaloilleen kääntämisen teesiin siitä, että sosiaalisella ei pidä selittää sosiaalista, vaan itse sosiaalinen on selitettävä. Sosiaalinen ei ole teoreettinen, vaan empiirinen kysymys.

Subjektivaatio käsitteenä ei sisällä ensinnäkään yksilöiden yläpuolelle asettuvaa sosiaalisen oletusta. Toisekseen se ei ole normatiivinen käsite. Ja kolmanneksi se on käsitteenä paljon laaja-alaisempi, koska se pitää sisällään myös yksilöiden muutkin maailmasuhteet, kuten suhteet esineisiin, tavaroihin, luontoon, jumalaan, sosiaaliseen, kulttuuriin, jne. Subjektivaatiolla viitataan siis kaikkiin niihin suhteisiin, joita olioilla voi olla tai on toisiin olioihin. (ks. mm. Foucault 1999, 135)

Subjektivaatio viittaa olioiden maailmasuhteen jatkuvaan vuorovaikutukseen. Subjektivaatiota tutkittaessa olennaisinta on kiinnittää huomiota siihen ketkä tekevät tai toimivat, mitä he tekevät ja miten he sen tekevät mitä he tekevät. Toisin sanoen tutkimuskohteena on se, minkälaisia suhteita asioiden ja olioiden välillä on, kuinka pitkiä nämä suhteet ovat kestoltaan ja mikä on suhteen intensiteetti. Subjektivaation prosessien tutkimisessa olennaista on vaikutusten (effect) käsite. Gilles Deleuze lähtee vaikutuksen käsitteen avaamisesta siitä, että ”vaikutus on ensinnäkin ruumiin jälki toisessa ruumiissa, ruumiin tila silloin, kun se on toisen ruumiin toiminnan alaisena: se on *affectio*.” (Deleuze, 2007, 211-212)

Subjektivaation käsitteen ensisijaisuutta voidaan perustella myös empiirisen todellisuuden muutoksella. Socialisaation käsitteen tieteellinen perusta nousee Emil Durkheimin kasvatusteoreettisista pohdinnoista. Tähän perinteeseen liittyy myös Talcott Parsonsin

(Parsons & Bales 1955⁴) perheen roolin mieltäminen yhteiskunnan pienyksikkönä ja perheen roolin korostaminen normien ja arvojen socialisaation lähteenä. Vaikka nytemmin laki asettaa perheen ensisijaiseksi lasten kasvatuksen vastuuyksiköksi, niin uusien kasvatussosiologian suuntausten tutkimusten mukaan perheellä on vain pieni rooli ihmislapsien yhteiskunnallistumisessa. Muun muassa medioilla ja kulutuksella on keskeinen rooli yksilöiden yhteiskunnallistumisen prosesseissa. Socialisaatio käsitteenä ei sovi kovinkaan hyvin näiden alueiden tutkimiseen. Esimerkiksi kulutuksessa keskeistä on yksilöiden tavarasuhteet, jotka ovat eittämättä keskeinen osa nykyihmisen yhteiskunnallistumisen prosessia. Tämän alueen socialisaation käsite joutuu rajaamaan pois.

Subjektivoinnilla viitataan vakiintuneisiin yhteiskunnallistuneisiin subjektivaation prosesseihin. Subjektivointi on metodologinen käsite, joka ohjaa tutkimaan yhteiskunnallisissa käytännöissä vakiintuneita tapoja ohjata yksilöitä tietynlaisiin *itsereflektiivisiin* suhteisiin. (Alhainen 2007, 107) Subjektivoinnin tapoja voidaan tutkia kolmen eri Foucault'n esittämän tutkimusakselin kautta, jotka ovat diskursiiviset käytänteet, valtakäytänteet ja itsekäytänteet.

Diskursiivisten käytänteiden tasolla tutkimus ohjautuu tutkimaan sekä sitä, miten objekteja ajatteleva subjekti konstituoituu että sitä, miten objektit syntyvät. Diskursiivisella tasolla subjekti voi toiminnoiltaan olla joko ajatteleva tai puhuva olento. Tällöin kysymys on lähinnä diskurssien subjektipositoiden tutkimisesta. Tärkeintä on tällöin selvittää se, kuka tai ketkä puhuvat (esim. asiantuntijat), miten he puhuvat ja kenestä (objektivointi) puhutaan.

Subjektivointi valtakäytänteiden näkökulmasta tarkasteltuna suuntaa katseen niihin ei-puheen ja ajattelun elementteihin, jotka määrittävät käytännöissä toimimista, kuten esimerkiksi ruumiiden sijoittuminen tilaan. Tälle alueelle kuuluu muun muassa eksakti tilan analytiikka, jolloin tavoitteena on tutkia ruumiiden sijoittumista ja liikkumista tilassa. Subjektivointia voidaan tarkastella myös niitä käytäntöjä joissa itseä ohjataan tarkastele-

⁴ Family, Socialization and Interaction Process: By Talcott Parsons and Robert F. Bales. With the collaboration of James Olds, Phillip Slater, and Morris Zelditch, Jr. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1955.

maan itse itseään. Itsereflektiivisten suhteiden analyysilinjaa on mahdollista kulkea joko valtakäytänteiden tutkimuksen akselia pitkin, jolloin analyysi on hallinnan käytänteiden (vakiintuneet valtasuhteet) tutkimista, tai toisaalta itsekäytänteistä käsin, jolloin analyysi ei lähde ihmisten yhteiskunnallisiin suhteisiin vakiintuneista hallinnan käytänteistä, vaan heterogeenisimmistä itsesuhteen muodoista. Olen valinnut viimeisen tutkimuksen akselin linjan.

Subjektista puhuttaessa viittaa subjektivaation lopputulokseen, lyhyesti olioon joka toimii, näkee ja kuulee. Tällä en tietenkään tarkoita sitä, että subjektit ovat jossakin ajan ja tilan virran tilanteessa lopullisessa muodossaan. Subjekti on aina tulemisen tilassa. Subjekti voi kuitenkin olla *kestoltaan* joko hyvinkin vakaa ja pysyvä tai epävakaa ja heiluva. Subjektin kesto subjektina riippuu subjektivaatioprosessin *toistosta*. Yksi keskeisin tapa pitää yllä tai toistaa subjektiviteettia on *muisti*. (ks. mm. Lehtonen 2005, 46-59)

Joka tapauksessa subjekti toimii määritelmänä ihmisen olemisen toimivalle, ajattelevalle, puhuvalle ja politikoivalle muodolle. En siis tässä yhteydessä viittaa subjektilla vain ja ainoastaan sen tietoteoreettiseen merkitykseen subjekti – objekti suhteeseen. Ikävä kyllä joudun viittaamaan subjektin käsitteellä sen saamiin moniin eri merkityksiin, subjekti tietoteoreettisena tiedollisena toimijana, subjekti moraalisenä toimijana, subjekti taloudellisenä toimijana. Subjekti ei kuitenkaan muodosta tutkimuksen keskeisintä käsitettä. Tutkimuksen keskeisin käsite on subjektiviteetti.

Lähden siis Michel Foucault'n tavasta tutkia subjektiviteetin rakentamista. Foucault määrittää subjektiviteetin tavaksi ”*jolla subjekti kokee itsensä totuuspelissä, jossa sillä on suhde itseensä.*” (Foucault, 2003, s. 276) Kyseisessä subjektiviteetin määritelmässä Foucault luopuu ensinnäkin strukturalististen subjektiteorioiden ja ennen kaikkea ideologia-teorioiden käsityksestä subjektista, joissa subjekti ja samalla subjektiviteetti nähdään jonkin rakenteellisen tekijän heijastuksena tai efektinä, joka tarkoittaa subjektin itsetietoisuuden ja vapauden hylkäämistä. Foucault'a on virheellisesti pyritty useasta eri taustoista käsin niputtamaan näihin subjektin rakenteeseen liuentamisien teorioihin. Lähden siitä oletuksesta että ihminen samaan aikaan koko ajan tiedostamattaan subjektivoituu erilai-

sisä yhteiskunnallisissa ja materiaalisissa käytännöissä, mutta hänellä on kyky tiedostaa näiden käytäntöjen tavat subjektivoida ja näin ollen nousta tarvittaessa rakenteellisen elementin orjuudesta.

4.1.2 Metodologiset periaatteet

Foucault tutkimuksessa on noussut kysymys Foucault'n ja fenomenologian suhteesta. Keskustelussa kiistellään siitä jatkaako Foucault fenomenologista projektia vai ei. Beatrice Han (2002), ja Johanna Oksala (2002) ovat pyrkineet liittämään Foucault'n ajattelun ja empiiriset tutkimukset osaksi 1900-luvun fenomenologista projektia. Molemmat nojaavat väitteeseen että Foucault tieteellisten diskurssien tutkimisen kaudellaan (ks. aiheesta lisää Alhainen 2007) tutkii tiedon transsendentaalisia ehtoja ja näin ollen Foucault on sitoutunut transsendentaalisubjektin olettamukseen, joka toimii subjektin kokemuksen ehtona. Foucault kuitenkin useaan otteeseen omilla haastatteluissa ja pienissä teksteissään kieltää oletuksen transsendentaalisubjektista kokemuksen tutkimuksen ehtona (etenkin Foucault 2003).

Lähden siitä väitteestä, että Foucault ei lähde subjektiviteetin analyysissään fenomenologisesta lähtökohdasta, missä kokemuksen analyysi lähtee subjektin itsestä (kokemuksesta itsestään käsin, usein kuitenkin fenomenologia on vain havainnosta lähtevää) käsin, päätyen subjektin takaisin. Foucaultlaisesti subjektin kokemusta ja subjektiviteettiä ei tutkita subjektista itsestä käsin (ensimmäinen persoona), vaan subjekti ja subjektiviteetti asetetaan historialliseen kontekstiinsa. (Foucault 1998, 118 ja 2001a)

Fenomenologia nimittäin lähtee kokemuksen tutkimisessa tietoisuudesta käsin, joka nojaa ajatukseen luonnollisesta asenteesta. Luonnollisella asenteella maailma näyttäytyy ja maailma koetaan välittömästi. Luonnollisessa asenteessa maailman todellinen rakenne ei avaudu tietoisuudelle. Tällöin on siirryttävä luonnollisesta asenteesta tietoiseen asenteeseen tutkimaan maailman avautumista tarkoittavalle tietoisuudelle. ”Yleensä perinteisissä fenomenologisissa demonstraatioissa tarkastellaan objektien eri aspektien ilmenemistä, mieltä, tarkoittavalle tietoisuudelle.” (Kauppinen 2003, 160) Siihen, miten maailma ilme-

nee tarkoittavalle tietoiselle, fenomenologia on muodostanut suuren joukon erilaisia tietoisuuden toiminnan sääntöjä. En lähde nyt esittelemään fenomenologian metodisia ohjeita. Olennaista tässä yhteydessä on vain korostaa sitä, että keskeistä fenomenologisessa kokemuksen analyysissä on ensimmäisen persoonan, subjekti-minän, näkökulma, joka tarkoittaa metodologisesti maailman avautumisen tarkastelua subjekti-minän tietoisuudelle.

Kyseinen metodologinen lähtökohta, siis ensimmäisen persoonan näkökulma, johtaa fenomenologian subjektivismiin ongelmattomaan. Pelastaakseen tietoisuudesta erillisen todellisuuden objektiivisen olemassaolon fenomenologia nojautuu Immanuel Kantin transsendentaalisen idealismin hankkeen lähtökohtiin, jonka mukaan ilmenemisen ja olemisen välillä ei ole perustuvaa vastakkainasettelua. Fenomenologialle maailma todellistuu kokemuksessa. (Kauppinen 2004, 19) Foucault (2003) taas asettaa subjektiviteetin tutkimusten analyysille neljä metodologista periaatetta.

Ensimmäiseksi Foucault'n asettama metodinen lähtökohta on luopua ns. antropologisista vakioista eli niistä kategorioista, jotka viittaavat muuttumattomaan ihmisluontoon tai muuttumattomiin ihmisen kategorian universaaleihin, kuten ihminen puhuvana, nauravana, kielellisenä, sosiaalisena tai rationaalisenä eläimenä. Tämä metodologinen varoitus tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa ei alkuun sijoiteta valmiita oletuksia subjektista, vaan tavoitteena on tutkia sitä, miten subjekti kyseisessä käytänteessä rakentuu. Subjekti on analyysin lopputulos, ei lähtökohta subjekti.

Toiseksi Foucault'lainen analyysi johtaa ajattelujärjestelmien kohdalla luopumiseen konstituoivan subjektin oletuksesta tiedon takaajana. Konstituoivan subjektin on oletettu selittävän sen, mikä yleensä voi olla tiedon kohteena. Tämä on fenomenologian tietoisuudesta käsin lähtevän analyysin lähtökohta. Foucault ei kuitenkaan kiellä empiiristä subjektia vaan tiedon ja kokemuksen transsendentaalisen subjektin olemassaolon ja sen takaa-tiedon varman (apodiktisen) luonteen. Toisin sanoen Foucault ei kiellä subjektia (toimijaa, agentti) empiirisenä kategoriana, kuten useat Foucault'n kriitikot väittävät.

Kysymys on puhtaasti metodologinen. Foucault ei ota subjektiviteettia, samoin kuin ajattelua tai tietoa, tutkiessaan lähtökohdaksi konstituovaa subjektia. Transsendentaalisubjektin (objekteja konstituiva subjekti) hylkääminen analyysin lähtökohtana johtaa analyysin siirtymään metodologisesti ”tutkimaan niitä konkreettisia käytäntöjä, joiden kautta subjekti muodostuu tiedon alueen sisällä.” (Foucault 2003, s.276-7)

Foucault’n tavoin en ota analyysini lähtökohdaksi mitään ihmisyyttä käsittäviä totuuksia, oletuksia subjektista, toiminnasta, jne. ts. antropologisia vakioita. Tämä ei tarkoita niiden kaikkinaista hylkäämistä, vaan ainoastaan tämä toimii analyysin varotoimenpiteenä. Tästä johtuen olen tutkimuksen aluksi kuvannut laajasti tutkimuksen taustoja. Olisihan se mieleetöntä lähteä jo valmiista subjektista käsin, jos tavoitteena on tutkia subjektin rakentumista.

Tämä johtaa siihen että, tutkin menestyskulttuurin subjektiviteetin rakentumista itsen käytännöissä. Keskeisin itsen käytäntö menestyskulttuurissa, siis käytäntö missä itse rakentuu, on ajattelun käytänteet. Tälle ajattelun käytänteiden tasolle on mahdollista päästä tutkimalla menestyskulttuurin kirjallisuutta ja nettisivuja. Oletan myös niiden olevan keskeinen akseli subjektiviteetin eli subjektiivisen kokemuksen rakentumisessa.

Itsekäytäntöjä tutkimalla voimme päästä sille alueelle, jonka kautta subjektiviteettia rakennetaan. Tässä tutkimuksessa en ole kiinnostunut empiiristen subjektien subjektiivisesta kokemuksesta, en siis hae tutkimukseen haastatteluaineistoa, vaan pikemminkin olen kiinnostunut subjektin objektiivisesta kokemuksesta (ks. objektiivisesta kokemuksesta Flynn 2005, 212), joka pyrkii tarjoamaan subjektin kokemukselle yleisen muodon, mikä menestyskirjallisuudessa rakentuneeseen. Tämä johtaa etsimään tutkimusaineistosta yhteneviä tekijöitä. En siis etsi aineistosta niinkään siinä esiintyviä eroja vaan yhtäläisyyksiä. En ole siis tutkimuksessa kiinnostunut kenenkään subjektiivisesta kokemuksesta, vaan subjektiviteetin yleisestä muodosta, niistä rakennuspalikoista, joiden puitteissa subjektiivinen kokemus rakentuu. Lyhyesti ilmaistuna tutkimuksessa suunnataan katse kokemuksen ehtoihin.

Noudatan menestyskulttuurin subjektiviteetin tutkimuksessa Foucault'n metodologisten ohjeiden lisäksi Max Weberin kapitalistisen eetoksen tutkimisen metodologiaa. En tarkoita tällä metodologisen individualismin reduktionistista metodologiaa, vaan Weberin (1980, 33) kapitalisen hengen käsitteen tutkimisen yhteydessä esittämiä periaatteita. Weber ohjeistaa tutkimuskohteen muodostamista seuraavaan tapaan: ”Jos yleensä löytyy kohde, josta tätä käsitettä jossain mielessä voidaan käyttää, se voi olla vain historiallinen yksilö, so. suhteiden koostuma historiallisessa todellisuudessa, jonka yhdistämme kokonaisuuteen käsitteellisesti sen kulttuurimerkityksen kannalta.” (Weber 1980, 33) Weber jatkaa käsitteen muodostusta ja luonnetta sekä varsinaista tutkimuksen rakentamisen loogiikkaa luonnehtimalla että ”se (kapitalismin henki) täytyy *sommitella* vähittäin yksittäisistä, historiallisesta todellisuudesta pääteltävistä osistaan. Lopullinen käsitteellinen ymmärtäminen ei sen vuoksi voi tapahtua tutkimuksen alussa, vaan sen lopussa.” (emt.)

Aineistosta etsittävien yhtäläisyyksien määrittelyssä nojaan Ludwig Wittgensteinin perheyhtäläisyyden käsitteeseen. Wittgensteinin mukaan esimerkiksi pelejä tutkiessa emme voi löytää mitään kaikille peleille yhteistä nimittäjää, joka yhdistäisi erilaisia pelejä toisiinsa. (Wittgenstein 1999, 64-68) Tämä tarkoittaa sitä että peleissä säilyy heterogeenisiä aineksia mutta silti niitä yhdistää yksi yleisnimi, peli. Olennaista tutkimuksessani on selvittää tämä toisiaan yhdistävä kudelma. Tämän vuoksi tutkimus ei pääty tiukkaan määrittelmään tai tutkimustulokseen, vaan tutkimuksen anti on aineiston perheyhtäläisen kudelman kuvaaminen. En kuitenkaan lähde lukemaan aineistoa tyhjältä pöydältä. En usko puhtaaseen aineistolähtöiseen analyysiin, ajatukseen siitä että aineistosta ikään kuin ponnahtaisi itsekseen olennainen esiin. Aineiston analyysille on oltava teoriaa. Tutkimusteoria ei ole teoria itsestä, vaan Foucault'n eettisen kauden käsitteistön avulla on mahdollista tutkia itseä. Toisin sanoen tutkimusteoriassa on kysymys käsitteellisistä lähtökohdista tai käsitteellisistä työkaluista, joiden avulla empiriaa voidaan eritellä.

4.2 Tutkimusteoria – itsekäytänteet

Nojaan menestyskulttuurin subjektiviteetin analyysissä Foucault'n eettisen kauden tutkimuksiin ja niissä esitettyihin käsitteellisiin erotteluihin. Foucault erotteli etiikan tutkimuksissaan toisistaan erilleen etiikan kolme eri puolta, moraalilain, käytöksen moraliteetin ja itsekäytänteet. (Foucault 1999, 132) Esittelen seuraavaksi kyseisen etiikan tutkimuksen jaottelut.

Foucault esittää, että etiikkaan liittyy aina johonkin moraalilain kokoelma. Moraalilaissa on kysymys arvojen, toimintasääntöjen ja -ohjeiden kokoelmasta, jonka alaisuudessa yksilöiden moraalinen toiminta mahdollistuu. Nämä arvot, toimintasäännöt ja -ohjeet määrittää jokin yksilön ulkopuolinen taho. (Foucault 1999, 132) Toisin sanoen Foucault kieltää yksilöllisen etiikan mahdollisuuden. Tätä tahoja, joka asettaa moraalilain, voidaan nimittää sosiologisella ja kasvatustieteellisellä termillä myös sosialisatioympäristöksi, joka voi olla koulu, perhe, kirkko, armeija, mediat, vakiintunut kaveripiiri, yleiset kulttuuriset käytänteet ja ideologiat, jne. Viittasin tämän alueen metodologisiin kysymyksiin subjektivaation käsitettä kuvatessani.

Moraalilain arvot, toimintasäännöt ja -ohjeet voivat olla joko tarkkaan kirjattuja tai sitten hyvin väljiä, mutta joka tapauksessa yleisempi yksilön yläpuolella oleva taho on olemassa, yksilö ei siis voi itse omassa yksinäisyydessään luoda eettiselle toiminnalleen ohjeita, sääntöjä ja arvojaan. Toisin sanoen etiikassa on yhteisöllinen elementti⁵. (Foucault 1999, 32, ks. myös Alhanen 2007, s. 154) Tätä yleisempää tahoja ei empiirisessä tutkimuksessa voi esiteoretisoida valmiiksi, koska se on tutkimuksen kohteena.

Toiseksi etiikassa on kysymys yksilöiden konkreettisesta toiminnasta, toisin sanoen moraalilain mukaisesta tai siitä poikkeavasta toiminnasta, jota usein valvotaan ja oikean vastaiseen käytökseen puututaan. Moraalilla on usein myös yhteisöllisen elementtinsä vuoksi

⁵ Foucault'a on kritisoitu siitä, että hän ei etiikassaan ota huomioon etiikan yhteisöllistä puolta. (Smart 1995, ks. Myös Alhanen 2007, s 162, 170)

myös vartijansa, kuka toimii oikein kuka väärin. Tätä moraalilain mukaista tai siitä poikkeavan käytöksen aluetta Foucault kutsui käytöksen moraliteetiksi. (Foucault 1999, 132)

Lyhyesti ilmaistuna käytöksen moraliteetin taso on konkreettisen toiminnan taso. Jos esimerkiksi yhteisölliseen elementtiin kuuluva moraalilaki sanoo älä lyö ketään, niin tämän tason tutkimiseksi tutkijan tehtävänä on selvittää lyödäänkö yhteisössä toisia vai ei. Ja mitä tapahtuu sitten jos lyödään, kuka lyö ja ketä. Esimerkiksi etnografit ja etnometodologit liikkuvat tällä alueella. Niin valitettavaa kuin se onkin, niin tälle niin sanotun ”empiirisen moraalien käytön” alueelle en tässä tutkimuksessani etene.

Kolmanneksi etiikassa on kysymys *itsekäytännöistä (pratique de soi)* (Foucault 1999 s. 132-137, ks. Myös Alhanen 2007, s.154-155). Tarkastelen tätä etiikan ulottuvuutta seuraavaksi hieman tarkemmin, koska se tulee olemaan tutkimukseni kannalta keskeisin tutkimuskohteen teoreettinen jäsenys. Itsekäytäntöjen ulottuvuutta etiikan tutkimuksessa Foucault puolusti muun muassa seuraavasti: ”Ei ole erillistä moraalitoimintaa, joka ei viittaisi johonkin moraalikäyttäytymisen kokonaisuuteen, eikä moraalikäyttäytymistä, joka ei edellyttäisi itsen rakentamista moraalisubjektiksi eikä myöskään moraalisubjektin rakentamista ilman ’subjektivoinnin muotoja’ ja niitä tukevaa ’askeesia’ tai ’itsekäytäntöjä’.” (Foucault 1999, suomennoksessa käytetty Alhaisen käännöstä 2007, 156)

Itsekäytäntöjen tason analysoiminen on ratkaisevaa tutkittaessa ihmisten subjektivoitumista ja subjektiviteettia. Foucault’n mukaan itsekäytännöt konstituivat subjektien refleksiivisyyden muodon. Tämä tarkoittaa sitä että ne ohjaavat sitä tapaa, jolla ihmisen ajattelevat itseään (Alhainen 2007, 157). Tämä myös tarkoittaa sitä että itsekäytäntöjä tutkimalla saamme olennaista tietoa ihmisten kokemuksellisesta aspektista. Itsekäytännöt määrittävät ihmisen kokemuksen objektiivisia ehtoja, eivät tietenkään kokonaisuudessaan eikä yksilön kokemus palaudu itsekäytäntöihin, mutta ne ovat olennainen osa kokemuksen konstituutiota tutkittaessa.

Itsekäytäntöihin kuuluu ensinnäkin kaikki ne erilaiset tavat ja tekniikat joiden avulla ja kautta ihmiset muokkaavat itseään moraalisisina toimijoina. Toiseksi itsekäytännöissä

muodostetaan se osa itsestä, jossa itseä rakennetaan ja työstetään. Kolmanneksi itsekäytännöt ovat se tapa jolla ihmiset ajattelevat itse itseään. Näistä hyvin yleisistä luonnehdinnoista siirtykäämme hieman analyttisempää itsekäytänteiden käsitteen erittelyyn. Selvitän seuraavaksi tarkemmin mitä Foucault tarkoittaa tällä *itsekäytännön* käsitteellä.

Foucault esittää viimeiseksi teokseksi jääneen Seksuaalisuuden historian johdannossa itsekäytäntöjen alueella voidaan löytää eroja neljällä eri alueella, jotka voivat olla erilaisia eri kulttuureissa tai historiallisissa tilanteissa. (Foucault, 1999, 133) Itsen käytäntöjen teoreettisessa hahmottamisessa Foucault käyttää apunaan Martin Heideggerin Aristoteleen⁶ neljän syyn luokittelua, joita Heidegger käsittelee Tekniikan kysymisen esseessään.

Yksi Foucault'n ulospääsy-yritys transendentiaalifilosofian kysymyksen asettelusta oli hänen Heidegger –tulkintansa. Jos siis seuraamme Foucault'n subjektin ongelmaa, siis sitä että kuinka subjekti on mahdollista ajatella muuten kuin fenomenologian tietoisuudesta käsin, niin tätä kautta Heideggerin länsimaisen metafysiikan tulkinnasta ulos pääsemisen hanke auttaa hahmottamaan toisenlaista ontologiaa suhteessa ihmiseen. Kysymys on lähestyä toisella tavalla kysymystä subjektin konstituutiosta. Siis sitä minkä alaisuudessa jokin tulee siksi mitä se on.

Heidegger asettaa tekniikan kysymisensä kysymykseksi: *Mitä instrumentaalisuus on?* Tässä instrumentaalisuuden kysymisessä hän lähtee vallitsevista keinot ja päämäärät toisistaan erottelusta. Tästä hän päätyy toteamaan: ”missä instrumentaalisuus hallitsee, sillä hallitsee syy-yhteys, kausaalisuus.” (11) Tämän jälkeen hän siirtyy käsittelemään itsen syyn käsitettä. Tässä syyn erittelyssä hän lähtee filosofian perinteestä puhua neljästä syystä.

Ensimmäiseksi syyksi Heidegger nostaa materiaalisen syyn (*causa materialis*), joka kertoo sen, mistä aineesta olio on tehty. Toiseksi syyksi Heidegger luokittelee formaalisen syyn (*causa formalis*), joka puolestaan kertoo meille, minkä muotoinen olio on. Kolmas

⁶ Aristoteles pyrkii syiden luokittelulla vastaamaan kahteen eri kysymykseen. Yhtäältä siihen kysymykseen että jotain tapahtuu, toisin sanoen on olemassa. Ja toisaalta vastaamaan siihen kysymykseen: ”*Miksi olio on sellainen kuin se on.*”. (Aristoteles 200 Metafysiikka (I.3, V.2, VII.17))

syyn luokka on vaikuttavat syyt (*causa efficiens*), jotka puolestaan kertovat sen, mikä aiheuttaa olion. Neljäntenä Heideggerin esiin nostama syynä operoivat finaaliset syyt (*causa finalis*), jotka kertovat sen, mitä päämäärää varten olio on tehty. (Heidegger 2007, 11, ks. myös Aristoteles 200 Metafysiikka (I.3, V.2, VII.17))

Heidegger sivuuttaa latinan *causa* käsitteestä lähtevän filosofisen analyysinsä ja siirtää sen kreikan kieleen. Tämän filologisen siirtymän avulla hän pääsee syventämään syiden⁷ ymmärtämistä. Heideggerin mukaan kreikassa latinan termiä *causa* vastasi *aition*, joka tarkoittaa sitä, ”mikä syyllistää jonkun muun”. Nämä edellä kuvattua syytä ovat ”keskenään yhteenkuuluvia syyllisyyden tapoja.”(12)

Heidegger käyttää hopeamaljan esimerkkiä selventääkseen tätä siirtymää syyn käsitteessä takaisin kreikan kieleen. Hopeamaljan olemassa oleminen on velkaa neljälle eri sitä syyllistävälle taholle. Ensinnäkin se on velkaa hopealle aineena (*hyle*) josta se on tehty. Toiseksi hopealle ”*velallinen näyttäytyy maljana maljan näköisenä eikä jonakin solkena tai sormuksena. Uhriastia on siis samalla velkaa maljamaisuuden ulkonäölle (eidos).*” (12) Tämä Heideggerin analyysi on sikäli olennaista että modernilla ajalla erottelu sisällön (*aine*) ja muodon välillä on riittänyt selittämään olioiden olemassaoloa. Antiikissa tähän olioiden olemassaolon ”selittämisessä” ei kuitenkaan tyydytty. Näiden kahden edellä mainittujen hopeamaljan syyllistäjän lisäksi on vielä päättävä syyllistäjä, *telos*. ”*Telos syyllistää ne, jotka sen myötä syyllistyvät uhrimaljaan aineena ja muotona.*” Olioiden olemassa oloa ei voida ymmärtää ilman niihin liittyvää päämäärää⁸. Heidegger ei viittaa päämäärällä⁹ olioiden deterministiseen teleologiaan, vaan olioiden intentionaalisuuteen. (Heidegger 2007. 12-13)

⁷ Tässä syyllä viitataan samaan mihin viittasin vaikutusten käsitteelle sekä käsite-erotteluvuussa että voimien ontologian luvussa erotellessani Deleuzen metafysiikkaa.

⁸ Nykyään puhutaan asioiden funktioista. Evoluutioajattelun seurauksena olemme tottuneet ajattelemaan että luonto poistaa kaiken luonnottoman, toisin sanoen ne luonnon osat, jotka ovat kokonaisuuden kanssa dysfunktionaalisessa suhteessa.

⁹ Sekä Spinoza että Nietzsche antavat olioille jo määrätymmän päämäärän tulkinnan. Spinoza kutsuu olioiden päämäärää *conatus*ksi, joka tarkoittaa olioiden pyrkimystä säilyttää oma olemassaolonsa. Nietzsche taas tulkitsee olioiden päämääräksi vallan tahdon, jossa tälle itsesäilytykselle annetaan kasvun ja kehittymisen ulottuvuus.

Ja lopuksi on vielä neljäs myötäsyyllinen uhrimaljan olemiseen. Tämä on maljan tekijä¹⁰, hopeaseppä. Hän ei kuitenkaan ole valmiin uhriastian vaikuttava syy. Hopeaseppä tekijänä ei siis ole hopeamaljan luoja. Hopeaseppä syyllistyy maljan olemassaoloon harkitsemalla ja kokoamalla kolme edellistä syytä yhteen. (emt. 13)

Maailmassa on neljä eri olemassa olevan aiheuttamisen tapaa (syytä). Nämä neljä eri aiheuttamisen tapaa kisailevat siitä mitä maailmassa on esillä. Ne kisailevat siitä mitä maailmassa tulee esiin. Mikä jää maailmassa peittyneeksi ja mikä tulee peitteettömäksi. Subjektin käsitteelle siirrettäessä hopeamalja valmiina on subjekti. Hopeamaljan valmistamiseen syyllistyi neljä eri tahoja, jotka yhdessä muodostavat hopeamaljan subjektivaation. Subjektiviteettia hopeamaljalla ei ole koska sillä ei ole tiettävästi kokemuksellista ulottuvuutta, joka on ehtona subjektin ja totuuden väliselle suhteelle.

Foucault'n antiikin tutkimuksien tavoitteeksi voidaankin esittää pyrkimys tuoda esiin antiikista jotain mikä nykyisyydessä on peittyneenä. Foucault'n tavoitteena on tuoda esille jotain ihmisen unohduksissa olevista mahdollisuuksista olla olemassa. ”Jos haluaa tutkia subjektiviteetin historiaa – tai pikemminkin, subjektin ja totuuden välisten suhteiden historiaa – täytyy yrittää löytää uudelleen erittäin pitkät ja hitaat siirtymät siitä subjektiviteetin dispositiivista, jota määrittivät tiedon henkisyys ja subjektin suorittama totuuden harjoittaminen, tähän toiseen subjektiviteetin dispositiiviin, joka on omamme ja jota hallitsevat, näin uskon, kysymykset subjektia itseään koskevasta tiedosta ja siitä noudattaako subjekti lakia.” (Foucault, 2005, 319)

Esittelen seuraavaksi empiirisen tutkimuksen analyysin välineet. Käytän subjektiviteetin tutkimuksessa apunani Foucault'n itsekäytäntöjen tutkimusten nelijakoa. Esittelen kunkin osan erikseen kolmen Foucault'n erotteleman itsekäytänteen disposition avulla. Kysymyksessä ei ole teoria itsestä, vaan itsesuhdetta voidaan analysoida erottelemalla itsesuhteen muodostumisessa neljä eri elementtiä toisistaan. Nämä elementit vastaavat kysy-

¹⁰ Hopeaseppä tekijänä ei viittaa tekijänoikeuksien omaavaan tekijään tekemisen kohteen omistavana subjektina, jossa subjektius perustuu tuottamansa olion omistamiseen.

myksiin ovat mitä itsestä muokataan, mille ja miten alistutaan, miten muokataan ja miksi muokataan.

4.2.1 Eettinen substanssi

Ensimmäiseksi itsekäytäntöjen alueeksi Foucault määrittää Aristoteleen materiaalista syytä vastaavan *eettisen substanssin määräytymisen (la détermination de la substance éthique)* alueen. Tämä alue koostuu siitä materiaalista, joka otetaan siksi mitä itsestä lähdetään muokkaamaan. Tämä on perinteisesti ontologian aluetta ja vastaa kysymykseen *mitä*. Foucault nimittää Seksuaalisuuden historian antiikin nautintojen käytön tutkimuksessa kyseistä aluetta *afrodisiaksi*¹¹. Tälle alueelle kuuluivat kaikki ne teot, eleet ja kontaktit, jotka soivat subjektille jonkinlaista mielihyvää.

Seksuaalisuuden historian viimeisessä julkaisemattomaksi jääneessä Lihan tunnustukset käsikirjoituksessa Foucault tutki 300-400-lukujen varhaiskristillistä luostari-perinnettä. Tässä tutkimuksessaan Foucault määrittää eettiseksi substanssiksi sukupuolisten halujen alueen. Jos antiikissa seksuaalisuudessa olennaisinta oli kysyä mitkä nautinnot ja mitkä voimat missäkin nautinnoissa, niin varhaiskristillisessä perinteessä nautinnon korvaa halu ja nautinnon oikean käytön korvaa ”itsen (halujen) hermeneutiikka”. (Foucault, 2005, Alhainen 2007, 180)

Jokaiselle kristitylle asettuu velvollisuus tutkia, ”*kuka hän on ja mitä hänen sisällään tapahtuu, mitä hän mahdollisesti on tehnyt väärin ja mille kiusauksille hän on ollut alttiina. Eikä tämä vielä riitä, sillä jokaisen on kerrottava löytämänsä toisille ja näin todistettava itseään vastaan.*” (Foucault 2001a, s. 7) Kristitylle asettuu kaksi tavoitetta. Yhtäältä on velvollisuus puhdistaa mieli kaikista viettelyksistä ja kiusauksista ja saada selville mitä meidän sisällämme oikein tapahtuu. Toiseksi on vapauduttava kaikista kiintymyksistä itseän, josta kiusaukset saavat alkunsa.

¹¹ Foucault'n mukaan tätä ei voida kääntää suoraan seksuaalisudeksi.

4.2.2 Alistumisen muoto

Toisena alueena jossa itsekäytänteiden eroja voidaan havaita, on se *subjektivaation muoto* (*le mode d'assujement*), jolla yksilö muodostaa suhteensa sääntöön (moraalilakiin) ja tunnistaa velvollisuutensa saattaa se täytäntöön. Tämä on se peruste, jonka mukaan sääntöä seurataan, toisin sanoen mikä sääntö tai periaate legitimoit sen toteuttamisen käytännössä. Tällä alueella on kysymys siitä etiikalla ja moraalille ominaisesta ylevyydestä.

Subjektivaation muotoa vastaa Aristoteleen muodollisen syyn luokka. Aristoteleelle muodollinen syy (*causa formalis*) on se muoto, tai hahmo, johon materiaali (materiaalinen syy) siirtyy. (Heidegger 2007, 11)

Antiikin itsekäytännöissä keskeisintä alistumisen tapaa luonnehti *enkrateia* eli itsen hallinta, ”joka määrittelee asenteen, joka ihmisellä on oltava, jotta hän voisi rakentaa itsensä moraalisubjektina. (Foucault 1998b, s. 139) Enkrateia on oikeanlaista pidättäytymistä, itsehillintää ja ponnistelua. Itsen hallinta asettuu antiikin kreikassa hillittömyyden tai heikkoluonteisuuden käsitteen *akrasia* vastinpariksi. Akraatikko ei kykene hillitsemään omia halujaan ja himojaan. Vain ekraatian omaava henkilö voi tulla järkeväksi (*sofron*). (Foucault 1999, s. 156)

Antiikin roomalaisella kaudella alistumisen muodoksi määrittyi ”pyrkimys omaksua elämäntapa, joka noudattaa luonnon ja järjen universaaleja lakeja.” (Alhanen 2007, 173) Roomalaisella kaudella alistuttiin luonnon asettamalle järjestykselle, johon kuului myös moraalinen ulottuvuus. Ciceron teksti Velvollisuudet ovat tästä oikeaoppinen esimerkki.

Varhaiskristillisellä kaudella alistumisen muodoksi vakiintui Jumalan laki ja hengelliselle auktoriteetin vallalle alistuminen, joka noudatti tunnistamisen tekniikkaa. Varhaiskristilliset itsekäytänteet lepäävät Paavalin ajatukselle perisynnistä. Ennen syntiin lankeamista Aatamin koko ruumis oli hänen täydellisessä hallinnassaan. Rangaistukseksi rikoksestaan Aatami menetti itsensä hallinnan. Tahtoon ja ruumiiseen ilmaantui tahtomattomia liikkeitä ja tietyt osat lakkasivat tottelemasta hänen tahtoaan. (Foucault 2001a, s 8-9) Tätä kaut-

ta kristitylle asettuu sielun tutkimisen vaade muodostaa suhde itseensä langenneiden halujen ja Paholaisesta peräisin olevien ajatusten alueeseen. Näin ollen kristityn täytyy tarkkailla itseään ja piileviä kiusauksiaan. Perisyntiin lankeamisen mukana ei yksilö voi olla enää varma siitä onko ajatukset peräisin Paholaisesta vai Jumalasta.

Tämän vuoksi yksilön sielunliikkeiden tutkiminen edellyttää tulkintaa, jonka viime kädessä vain oikeaoppinen pappi kykenee tulkitsemaan oikein. Totuus yksilön sisäisistä liikkeistä alistetaan auktoriteetin tulkinnan alaisuuteen. Kyseisestä alistumisen muodosta seuraa kuuliaisuuden asenne. ”Itse tulee konstituoida itsensä olemalla kuuliainen” (Alhonen 2007, 177).

Kyseistä auktoriteetille alistumisen muotoa edustavat erilaiset tunnustamisen käytännöt. Alun perin ne ovat syntyneet ja muotoutuneet varhaiskristillisissä, munkin ja apotin suhteissa, luostarikäytänteissä. Sieltä tunnustuskäytänteet ovat siirtyneet katolisen kirkon rippikäytäntöihin. Ja myöhemmin modernilla ajalla kristillistä alkuperään oleva tunnustamisen muoto siirtyi lähestulkoon sellaisenaan freudilaisten terapioiden sohvakäytäntöihin.

Alistumisen muoto voidaan määritellä suhteeksi siihen sääntöön, sääntöjen järjestelmään ja lakien kokonaisuuteen, joka otetaan lähtökohdaksi eettiselle toiminnalle sekä siksi muodoksi, jonka yksilön sääntöön sopeutuminen muodostaa. Ja sikäli kun kysymys on suhteesta sääntöön, on samalla kysymys myös kaikista niistä järkeilytyyleistä, joiden kautta eettinen subjekti perustelee kyseisen säännön seuraamista. Eräässä Foucault'n viimeisiksi jääneessä haastattelussa Foucault selventää tätä osaa eettisen subjektin rakentamisen aluetta esittelemällä stoalaisen kuninkaan esittämät perustelut sille miksi hän harjoittaa uskollisuutta aviovaimoan kohtaan. (Foucault 2000, 206)

4.2.3 Eettinen työstäminen

Kolmanneksi erot voidaan löytää itsen eettisen *työstämisen tavoista*¹² (*formes de l'élaboration*). Tätä aluetta voidaan nimittää myös eettiseksi työksi (*travail éthique*), jonka tarkoituksena on muokata itseä oman käyttäytymisen moraalisen subjektina. Näissä itsen työstämisen tavoissa ei ole kysymys suhteesta sääntöön, vaan siihen realiteettiin, jonka suhteen kautta yksilö kokee olevansa itse itsensä moraalisen toiminnan subjekti.

Tämä on deontologian alue, jota antiikin kreikkalaisilla itsekäytännöissä luonnehti käsite *kheris* eli (oikea) käyttö, jota ilman nautintojen käyttö ei voinut olla moraalisesti arvostettua. (Foucault 1999, s. 133-4)

Antiikin roomalaisilla itsen harjoitusten alue kehittyi huomattavasti kreikkalaisiin nähden. Roomalaisilla itsekäytännöt erkaantuivat arkisista toimista ja muuttuivat erityistekniikoiksi. Roomalaisten, etenkin stoalaisten, aikaan kehittyi useat erilaiset kuuntelemisen, muistelemisen, kirjoittamisen, pidättäytymisen ja itsensä karaisemisen tekniikat. Roomalaisen kauden itsekäytänteissä moraalishenkilö tähtäsi itsen tuntemiseen, johon liittyi hirmosta ja kärsimyksestä vapaa itsestä nauttiminen. (Foucault 1999, Alhanen 2007, 171-173)

Varhaiskristillisissä itsekäytännöissä itsen työstäminen tapahtui itsen hermeneutiikkana. Itsessä esiintyviä ajatuksia, sielunliikkeitä, tulkitsemalla ja etsimällä sieluun kätkeytyä Pa-holaisesta peräisin olevat ajatukset kristitty kykeni puhdistautumaan ja pääsemään puhtaasti kosketukseen Jumalan kanssa. (Alhanen 2007, 178,180)

Itsensä työstämisen tapoihin sisältyvät kaikki ne tekniikat, harjoitteet, teot, joiden kautta itsesuhdetta konkreettisesti työstetään. Tälle alueelle kuuluvat kaikki itseä ja omaan eettiseen toimintaan liittyvät konkreettiset harjoitukset. Eettisen työstämisen harjoitteita voi-

¹² Usein Foucault'n itsekäytäntöjen tutkiminen typistetään tämän alueen tutkimiseen. Käytetään käsitteitä itsen teknologiat, minätekniikat jne. Esimerkiksi minän hermeneutiikan käsitteellä Foucault viittaa empiiriseen tosiasiaan, kristilliseen itsekäytäntöön.

vat olla erilaiset ruumiilliset harjoitteet, pidättäytymisharjoitukset, mielikuvaharjoitukset, kirjoittaminen, sääntöjen ulkoa opetteleminen ja toistaminen sekä omien halujen ja ajatusten tutkiminen, jne.

4.2.4 Eettisen subjektin telos

Lopuksi eroja voi olla siinä, mitä voitaisiin kutsua eettisen subjektin *teleologiaksi* (*téléologie*). Eettinen toiminta liittyy aina johonkin käyttäytymiskokonaisuuteen ja on myös siksi eettistä, koska eettisessä toiminnassa pyritään aina rakentamaan subjektille tavoitteellinen olemisen tapa. Antiikin itsekäytännöissä eettisen subjektin teleologiaa nimitettiin *sofrosyneksi* eli maltiksi tai järkevyydeksi. Tämä järkevyyden ja maltin sekoitettu olemisen tapa on se eettisen subjektin lopputila ”*joka luonnehtii moraalisubjektia sen jälkeen, kun sen rakentaminen on onnistunut*” (Foucault 1999, s. 133-4)

Roomalaisen ajan itsekäytäneiden teloksen muodosti tavoite voimistaa subjektin itesuhdetta ja varmistaa näin subjektin riippumattomuus sekä oman ruumiin ja mielen alueella toimivista voimista että riippumattomuus ulkoisten olosuhteiden vaikutuksista. (Alhanen 2007, 172)

Varhaiskristillisissä itsekäytänteissä moraalisubjektin telokseksi asetui itsensä kieltäminen, jonka esikuvana toimi neitsyys. (Alhanen 2007, 180)

Etiikan teleologisena ulottuvuutena toimivat kaikki ne päämäärät ja tavoitellut tilat, joihin kyseinen eettinen toiminta joko johtaa, tai sen oletetaan johtavan, tai sen toivotaan johtavan. Pelastususkonnoissa ja sen maallisissa muodoissa se voi olla esim. yksilöiden pelastuksen tila, vapautuksen tila. Teleologia ei tässä viittaa eettisen toiminnan teleologisiin (finaalisiin) syihin nykymerkityksessä. Toisin sanoen en siis selitä eettistä toimintaa kyseisillä päämäärillä, enkä vastaavasti oleta tutkittaviin itsekäytäntöihin kuuluvan ajatusta finaalisista syistä. Teleologialla viitaan vain eettisen toiminnan tulevaisuuteen kuuluvaan elementtiin, yksinkertaisesti vain siihen mitä varten eettistä toimintaa, itsen muokkaamista harjoitetaan. Kyseinen teleologinen ulottuvuus liittyy Heideggerilaiseen ihmisen maa-

ilmassa olemisen temporaalisuuden oletukseen. Ihminen virittyy nykyisyyteen sekä tulevaisuuden että menneisyyden kautta. Ihminen kurkottaa tulevaisuuteen nykyisyydessä. Toimintateoreettisesti tarkasteltuna kyseinen ajatus viittaa siihen, että ihmisen toiminta on intentionaalista eli tavoitteellista.

Tälle alueelle kuuluvat kaikki ne yksilöille asettuvat toiminnan päämäärät jotka ovat läsnä kyseisessä eettisessä itsesuhteessa. Lyhyesti teleologinen ulottuvuus vastaa kysymykseen: Miksi kyseiseen itsen työstämiseen oikein ryhdytään? Tai vastaavasti: Mitä tarkoitusta varten yksilön on työstettävä itseään?

5. AINEISTOT JA MENETELMÄT

5.1 Aineiston keräämisestä

Asetin tutkimuksen aineiston keräämiselle kolme ehtoa. Ensimmäkin halusin alussa pitää varsin avoimen mielen kerätessäni aineistoa. Ainut ohjeisto mikä ohjasi aineiston keräämistä oli teoreettinen ymmärrys itsen käytänteistä. Pyrin tämän teoreettisen ymmärryksen valossa keräämään niin laajalti aineistoa kuin vain siihen oman rajallisuuteni puitteissa oli mahdollisuus. Tämä johti siihen että keräsin aineistoon materiaalia laajasti. Toiseksi pyrin kiinnittämään huomiota siihen aineistoon, jotka avautuivat nykyisyydestä käsin ja jotka linkittyivät tavalla tai toisella toisiinsa. Kyseinen linkitys rakentui usein avainsanaan, kuten coaching, yritysvalmennus, verkostomarkkinointi, itsensä kehittäminen, unelma, muutosjohtaminen, elämänpyörä. Toinen aineiston keräämisen tapa oli kerätä aineistoa henkilöhakujen kautta. Kolmanneksi pyrin liikkumaan suomalaisessa kontekstissa, siinä materiaalissa, joka avautuu suomeksi. Lopetin aineiston keräämisen siihen kun en enää löytänyt aineistosta laadullisesti mitään uutta.

Aineiston kerääminen alkoi verkostomarkkinointiin tutustuessani. Apunani minulla oli kaksi informanttia verkostomarkkinointibisneksestä, joilta pyysin verkostomarkkinoinnin koulutuksessa käytettävää kirjallisuutta. Sainkin kattavan kirjallisuuslistan. Samalla tein erilaisia hakuja sekä kirjaston eri tietokannoista että internetistä google- hakukoneella. Kävin lävitse suuren joukon valmennusyrityksiä, joiden kautta löysin yhteyden voimavara-suuntautuneisiin menetelmiin.

Tutkiessani verkostomarkkinointia huomasin että verkostomarkkinointikirjallisuus on osa laajempaa USA:ssa syntynyttä itseavun (self-help) kulttuuria. Tästä lähtökohdasta käsin lähdin tutkimaan tämän itseavun kulttuurin ilmenemistä Suomessa. Tätä kautta löysin itseavun suomalaisten edustajien, Jari Sarasvuon, Tom Lunbergin, Juhani Töytärin, Satu Pusan ja Sirkka Santapukin, kirjoittamia teoksia. Kävin samaan aikaan self-help ja self-

improvement hakusanoilla lävitse lukuisia nettisivustoja, lähinnä osumat kohdistuivat wikipedian artikkeleihin.

Samalla tutustuin kriittisen journalistin Barbara Ehrenreichin¹³ teokseen *Petty keski-luokka*. Ehrenreich on kirjoittanut myös suureen suosioon USA:ssa nousseesta Dvd:tä *The Secret*. Sain sattumalta keskusteltaessa tutkimuksestani erään kirjallisuustieteen tutkijan kanssa kyseisen englanninkielisen Dvd:n lainaksi häneltä. Hän oli saanut sen lahjaksi yritysvalmennuskonsulttina toimivalta veljeltään. Nyttemmin Dvd on saanut suomenkielisen tekstityksen ja sen markkinoinnin hoitamiseen innostuneen yrityksen Uskalla innostautua¹⁴, joka on rakentanut valmennusbisneksen *The Secret* – elokuvan varaan. WSOY on julkaissut Dvd:stä myös kirjan nimellä *Salaisuus*. Yritys järjestää ilmaisluentoja, joissa katsotaan *The Secret*-elokuva.

Tässä yhteydessä minulle hahmottui yritysvalmennuksen ja verkostomarkkinoinnin keskeisimmät ajattelujärjestelmien piirteet ja niiden kytkeytyminen amerikkalaiseen itseavun –traditioon. Pääasiallinen tiedonlähteeni oli tässäkin yhteydessä yritysvalmennusta järjestävien yritysten internet-sivustot. Kävin lukuisia yritysvalmennusta käsitteleviä sivua lävitse ja keräsin sieltä tietoa valmennuksessa käytetystä kirjallisuudesta sekä suoraa aineistoa. Valikoin yritysvalmennuksesta ennen kaikkea sellaiset, jotka keskittyivät yksilön itsesuhteen muokkaamiseen, enkä esimerkiksi ottanut aineistooni mukaan sellaisia valmennusyrityksien sivuja, joissa myytiin liiketaloudellisia neuvoja yritysjohdolle.

Tässä vaiheessa huomasin yritysvalmennuksessa usein käytetyt psykologiset teoriat. Usein toistuneet psykologiset teoriat ja suuntaukset ovat logoterapia, hahmopsykologia, kognitiivinen terapia, suggestioterapia, NLP, Alexander-tekniikka, EFT-tekniikka¹⁵ (Emotional Freedom Techniques), erilaiset energiahoidot¹⁶, onnellisuuden psykologia, tunneällyn psykologia. Nämä muodostavat keskeisen psykologisen tiedon taustan yritysvalmennuksessa käytetylle valmennukselle. Tässä yhteydessä huomasin ratkaisu- ja voi-

¹³ Ehrenreichin muita teoksia ovat mm. *Nälkäpalkalla* (2003) sekä yhdessä mm. sosiologi Arlie Hochschildin kanssa kirjoitettu teos *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy* (2003).

¹⁴ <http://www.uskallainnostua.fi/uskallainnostua/> [viitattu 14.12.2008]

¹⁵ <http://www.eft.fi/kasikirja.pdf> [viitattu 14.12.2008]

¹⁶ <http://www.ikira.fi/energiahoito/energiahoidonperusteet/> [viitattu 14.12.2008]

mavarakeskeisen suuntauksen nousevan samoista lähteistä valmennuskirjallisuuden kanssa. Tällöin lainasin teoksen Voimavarat käyttöön sekä kävin lävitse ratkaisu- ja voimavarakeskeisten menetelmien edistämisyhdistyksen Ratkesin nettisivustaa.

Yksi keskeinen sivusto, jonka avulla suunnistin erilaisten elämäntaidon- ja valmennuksien sokkeloisessa maastossa oli Helsingin aikuisopiston elämäntaito, ihmissuhteet ja itsetuntemus kurssien internetsivusto. Rajasin aineistosta pois lukuisat itämaiseen filosofiaan liittyvät opit, kuten jooga reiki, taiji jne.¹⁷

Psykologisten teorioiden ja menetelmien lisäksi toinen keskeinen yritysvalmennuksen, ihmistä koskevan, tietomuodon muodostaa kasvatustieteelliset oppimisteoriat. Nämä kasvatustieteelliset oppimisteoriat eivät olleet aivan niin eksplisiittisesti esillä valmennusyritysten tietomuodossa. Oppimisteorioista olennaisimmiksi nousivat konstruktivistiseen ja humanistiseen perinteeseen nojaavat oppimisteoriat.

Kävin lävitse näitä erilaisia tietomuotoja vain sen verran että sain paikallistettua linkit itsesuhteen osan ja sen taustatiedon välille. En lähtenyt rakentamaan niistä tiedon arkeologista tai diskursiivisten käytänteiden tason analyysiä. Siihen omat voimavarani ja pro gradu-tutkimuksen puitteet eivät antaneet tilaa. Rajasin kyseisen alueen pois tutkimuksestani, mutta pyrin pitämään sen mielessä koko ajan myöhempiä mahdollisia tutkimuksia varten sekä pyrin paikallistamaan eri tieteellisten keskustelujen roolia valmennuskirjallisuudessa. Tämä oli tärkeää tutkittaessa menestyskulttuurin tietomuotoa.

Joka tapauksessa aineistoni on varsin heterogeeninen. Se koostuu valmennusyritysten nettisivuista, yritysvalmennuksessa ja verkostomarkkinoinnissa käytetystä kirjallisuudesta, erilaisista valmennuksen taustalla olevista elämäntaito-oppaista ja voimavara- ja ratkaisukeskeisen suuntauksen kirjallisuudesta sekä nettisivuista. Olen ryhmitellyt käyttämäni aineiston tutkimuksen loppuun.

¹⁷ http://www.helsinginaikuisopisto.fi/ihmissuhteet_itsetuntemus_elamantaito.html [viitattu 14.12.2008]

Olin alun perin kerännyt itsen muuttamiseen liittyvää aineistoa varsin laajasti. Rajasin aineistosta pois itsen estetisoinnin tai ruumiin estetisointiin liittyvän aineiston, koska halusin keskittyä itsesuhteen ja itsetietoisuuden muotojen analyysiin. En missään mielessä vähättele itsetietoisien ruumiin estetisoinnin ja muokkaamisen aluetta, mutta ajattelen kuitenkin mielivallan ja hallinnan analytiikan puitteista katsottuna tärkeämpänä vastata itsen mielen alueella tapahtuvaan toiminnan analyysiin vajeeseen.

Tutkimuksen aineiston keräämisen tavoitteena oli palvella menestyskulttuuriksi nimeämän ilmiön rekonstruktiota. Koska tutkimus nojaa metodologialtaan Weberin ethoksen tutkimiseen, niin tällöin aineisto ei muodosta yhtä jo ennalta valmista kokonaisuutta, johon sovellettaisiin jotakin tiukkaa metodia, jonka jälkeen aineistosta esitettäisiin tulokset. Menestyskulttuurin tutkimus rakentui pikku hiljaa rekonstruoiden kokonaisuutta pala palalta.

Tämä lähtökohta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkimuksessa ei ole tarkkarajaista aineistoa, vaan sitä että tutkimus on tehty prosessuaalisesti keräämällä aineistoa koko tutkimuksen ajan. Olen samalla koko ajan uudelleen kirjoittanut analyysiä. Tutkimuksen lopullisen aineiston muodostavat ne tekstit, joita olen analyysin analyysiosiossa käyttänyt.

5.4 Metodiset ratkaisut

Tutkimuksen aineiston analyysin menetelmänä on teemoittelu. Rakensin Foucault'n eettisten tutkimusten käsitteiden pohjalta viisi teemaa. Ensimmäisenä teemana toimi etiikkaan liittyvä moraalilakien ulottuvuus. Toisen teeman muodosti eettinen substanssi. Kolmas teema oli moraalilaille alistumisen muoto. Neljäs teema oli eettisten harjoitusten teema. Viidentenä teemana toimi itsekäytänteiden teleologinen ulottuvuus. Koodasin aineiston kokonaisuudessaan edellä mainittujen käsitteellisten erottelujen kautta. Kustakin teemasta koodasin lausumia. Käsittelen seuraavaksi lausuman käsitettä hieman tarkemmin.

Foucault'n lausuman käsite viittaa hänen arkeologisen kauden diskursiivisten käytänteiden tutkimiseen. En ruodi diskurssin tutkimisen käsitettä sen enempää, esitän vain tiivis-

tetysti sen mitä oletuksia lausuman käsitteeseen sisältyy ja miten sitä tässä tutkimuksessa käytetään. En esimerkiksi pyrkinyt ratkaisemaan diskurssien ja käytäntöjen välisen suhteen ongelmatiikkaa, vaikkakin foucault'laisella analyysillä voidaan ohittaa diskurssianalyysin vastaavat ongelmat diskurssien ja toiminnan välillä.

En pyrkinyt tutkimaan lausuman subjektia. (ks. aiheesta Foucault 2005, 127) Oletan, että lausuman subjektin tutkimisella ei ole suurtakaan merkitystä itsen tutkimisen kannalta. En ole kiinnostunut siitä kuka voi puhua, ja miten tämä kuka muodostuu. Tämä ei ole olennaista tutkimuksen kannalta, koska kirjallisuuden ja kulttuurisen tilanteen vuoksi puhujan lausuman subjektin paikkoja ei pyritä tarkasti määrittelemään. Kysymyksessä ei ole tarkkaa diskursiivista professiota, vaikkakin nytemmin erilaiset valmennusyritykset nojaavat erilaisiin valmennustutkintoihin ja tavaramerkkeihin.

Ensinnäkään lausumien tutkiminen ei ole tulkintaa. En siis pyri selvittämään mitä tekstien kirjoittajat ajattelivat kirjoittaessaan tekstejään tai mihin he pyrkivät teksteillään. Toisaalta en myöskään oletta että lausumat paljastaisivat niiden taustalla olevan lausumattoman. (Foucault 2005, 145; ks. myös Alhanen 2007, 56) Lausuman analyysissä lausumilla oletan olevan intentionaalinen elementti, joka sitoo lausuminen eri merkityksiä yhteen. Tiedetyt merkitykset ja lauseet toimivat yhteydessä toisiinsa samankaltaisiin lausumiin. Tätä voidaan nimittää vaikkapa hengeksi, ethokseksi tai genreksi. Olennaista on se, että ne muodostavat kokonaisuuden, jonka oletan rakentuvan assosiatiiivisesti.

Lausuma analyysin (havainto)yksikkönä tarkoittaa sitä, että dokumenttien tai tekstien joukosta poimitaan ne lausumat, jotka sisältävät väitteitä, luonnehdintoja, kuvauksia viiteen eri teemaan liittyen. Lausuma ei ole sama asia kuin lause. Lausuma voi koostua myös useista lauseista muodostaen silti oman yksikkönsä. Aineiston koodaamisen jälkeen analyysin tasolla siirryin tutkimaan sitä, minkälaisessa suhteessa eri lausumat ovat toisiinsa nähden.

En pyri analyysissä selittämään aineiston lausumia erilaisilla tieteenaloilla, vaan pyrin löytämään erilaisia kytköksiä aineiston, erilaisten tieteenalojen ja talouden käytäntöjen

välille. Kyseistä metodologista ajatusta Foucault kuvasi korostaessaan lausuman analyysin eroa rakenteelliseen analyysiin. Syy sille, miksi Foucault ei muodostanut lausumille tarkkoja yksikön rakennekriteereitä oli se, että hänen mukaansa lausumat on kokonaisuuden osina käsitettävä kokonaisuuden funktioina ja päin vastoin. (Foucault 2005, 117, 118-140)

Foucault'n funktion käsite tulee ymmärtää matemaattisessa merkityksessä. Lausumat muodostavat kokonaisuuden, jonka osat ovat suhteessa kokonaisuuteen funktionaalisesti. Kyseessä ei ole joukko-opin joukko alkioineen, vaan heterogeenisten osien assosiatiivinen ryhmitys. Aineiston analyysin toisessa vaiheessa pyrin hahmottamaan teemojen alle kerättyjen yksittäisten lausumien ja niistä muodostuneen kokonaisuuden välistä suhdetta. Tiivistin kustakin teemasta keskeisimmin kokonaisuutta yhdistävät lausumat yhteen. Olen ryhmitellyt tutkimuksen tulososion analyttisessä osassa aineiston kunkin teeman alle omiksi alaluvuikseen.

6. ANALYYTTINEN OSA

Rakennan analyysin tulosten raportoinnin kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa kuvaan menestyskirjallisuuden itseksi tulemisen prosessia moraalilakien ja itsekäytänteiden neljän ulottuvuuden kautta. Jokaisella tasolla pyrin hahmottamaan keskeisiä aineistossa esiintyviä elementtejä, jotka olen ryhmitellyt omien otsikoiden alaisuuteen. Linkitän tässä osiossa analyysiin menestyskirjallisuuden moderneihin käyttäytymistieteisiin, jotka ovat luoneet pohjaa positiiviselle tiedolle ihmisestä.

Raportin toisessa osassa siirryn aineiston tulkintaan. Tässä osassa pyrin aineiston kokonaisvaltaisempaan tulkintaan ja kytkemään aineistossa esiintyvät teemat laajempiin kulttuurisiin ja taloudellisiin yhteyksiinsä sekä tutkimuksen taustakappaleessa viritettyihin keskusteluihin.

6.1 *Moraalakikoe*

Kuvaan etiikkaan kuuluvan moraalilain ulottuvuutta aineistossa esiintyvien kahden keskeisen eettisen premissin, itsetietoisuuden sekä neljän eri itsen ulkopuolista maailmaa määrittävän lain avulla. Kyseiset kohdat tiivistävät menestyskulttuurin moraalilain keskeisimmät ulottuvuudet. Kahdessa eettisessä premississä on kysymys itselle asetuvista ontologisista etiikan lähtökohdista. Eettisen premissit toimivat eettisen toiminnan lähtökohtina. Itsetietoisuuden kohdalla on kysymys myös ihmiseen liittyvästä ontologisesta lähtökohdasta. Itsen ulkopuoliset lait ovat keskeinen osa itsen yläpuolelle moraalilakia, koska ne muodostavat teoriassa nimitetyn etiikan yhteisöllisen elementin.

6.1.1 *Itsen vastuullisuus – ensimmäinen eettinen premissi*

Kaikki teokset lähtevät yksituumaisesti siitä moraalista periaatteesta, että kukin yksilö on itse vastuussa itsestään ja omasta menestymisestään. Kukaan muu ei voi tehdä asioita toisen puolesta, kuitenkin tämä ei tarkoita sitä, että oppaat kannustaisivat lukijoita laajaan itsen ulkopuoliseen eksistentiaalista elämän tarkoituksen ja suunnan pohdintaan. Itsen vastuullistamisella kiinnittyy itsestä löytyvän elämän tarkoituksen löytämisen. Elämän

tarkoitukselle aineistossa annetaan oman elämänsä johtajuuden ja omannäköisen elämän elämisen merkitykset.

Hallinnan näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa itsen vastuullistaminen on väylä, jonka kautta yksilö saadaan muutoksen otteeseen. Itsen vastuullistaminen herättää ihmisen välittömän, traditionaalisen ja kohtaloukkoisen, elämän unesta. Kyseisen herätyksen mahdollistaa itsetietoisuuden syntyminen. Herätys ja havahtuminen ovat sikäli osuvia metaforia kyseiselle suhteelle, koska itsen vastuullistaminen on luonteeltaan pakonomaista, välttämätöntä ihmisen telokselle. Menestyskirjallisuus lähtee yksituumaisesti periaatteesta, että ihmisen itsetietoisuuteen havahtuminen on menestymisen välttämätön ehto.

Itselle ei kuitenkaan anneta mitään itsestä itsestään löytyvää yleistä periaatetta, minkä kautta yksilö voisi löytää tai kantaa vastuun itsestään. Pelkkä itsetietoisuuteen herääminen ei vielä riitä, vaan itse on vielä luotava. Yksin itsetietoisuus ei johda pelastukseen eikä se näin ollen ole itsetarkoitus. Itsetietoisuuden tilaan havahtunut ihminen tarvitsee ohjausta ja itsetuntemuksen valmennusta. Toisin sanoen tietoa siitä mitä itse on, johon ihmisen tietoinen suhde kiinnittyy.

Tämän itsen herättämisen ja vastuullistamisen jälkeen valmennusoppaat tarjoavat sen välineen, jonka avulla yksilö voi kantaa vastuunsa elämästään. Valmennus on välittömästä unestaan herätetyn lapsen pelastus. Itsen vastuullistamisen prosessi toimii seuraavasti: Aluksi itse vastuullistetaan, jonka jälkeen vastuullistetulle itselle annetaan ohjeet siitä, kuinka hän voi kantaa vastuun itsestään.

Esimerkiksi verkostomarkkinoinnin oppaat tarjoavat tähän oman elämän haltuunottoon ja itseksi tulemisen lupauksen systeemin, kuten alan kirjallisuudessa oman elämän haltuunottamista kutsutaan. Menestyskirjallisuus lähtee siitä, että vain yksilö itse on vastuussa omasta elämästään, niin silti ketään ei jätetä yksin tämän eksistentiaalisen kysymyksen äärellä. Verkostomarkkinoinnissa yksilö tarvitsee menestykseensä ja itseksi tulemiseen systeemin, erilaiset elämäntapavalmentajat puolestaan myyvät omaa osaamistaan itsen vastuulliseksi tulemisen hankkeessa. Toisin sanoen yksilö on se raaka-aine, tai materiaa-

linen syy, jolle menestyskirjallisuus tarjoaa muodon tullakseen olemassa olevaksi. Mutta minkälainen tämä muoto oikein on luonteeltaan?

Ensimmäinen tekijä ja avain itseksi tulemisessa on itsen vastuullisuuden herääminen. Ihmisestä pitää löytää se piste, jonka kautta ihminen voi vaikuttaa omaan itseensä ja elämäänsä. Itseen on luotava piste, mistä käsin itseä lähdetään muuttamaan. Ja juuri tämä piste muodostaa keskeisen osan itsestä. Valmentaja tai sponsori, kuten verkostomarkkinoinnissa valmentajaa nimitetään, on vain apuväline itseksi tulemisessa.

”Sponsorista voi olla siis apua alkuvaiheessa, mutta verkostojen myöhempi menestys on hänestä itsestään riippuvaista.”
(Johansson ym. 1998, 125)

Itsen vastuullistaminen toimii teknisesti kahdella eri tavalla. Ensimmäisenä keinona syylistäen vastuullistaminen toimii suorien totuusväitteiden esittämisen kautta.

”Kaikki lähtee sinusta itsestäsi.” (Rekola 2005, 45)

”Olet itse esteenä omalle menestymisellesi, ja juuri siksi se tekee kipeää.”
(Marcelind 2006, 22)

Toisena tapana vastuullistaa toimii lukijan suora puhuttelu ja ajattelun ohjaaminen itsen vastuullisuuden alueelle.

”Jos vastauksesi sisältävät tekosyitä ajanpuutteelle tai muuta vastaavaa, et silloin olekaan tarpeeksi motivoitunut muutosta varten, tai sitten verkostomarkkinointi ei ole sinun juttusi juuri tällä hetkellä.” (Marcelind 2006, 5)

Tämä itsen vastuullistamisen tapa ei enää ole niin totaalinen kuin ensimmäinen välittömän totuuden esittäminen. Tässäkin tapauksessa itsen ontologista vastuullisuutta omaa

elämää kohtaan ei kielletä. Siinä annetaan vain ymmärtää se, että kaikki eivät ole vielä omassa elämässään siinä pisteessä, että he kykenisivät ottamaan itsen ontologisoidun vastuun taakan kantaakseen.

Kolmas ja keskeisin lähtökohta itsen vastuullistamisen tiellä on unelmiin ja omiin haaveisiin vetoaminen. Unelmat ovat omakohtaista toiminnan. Unelmat yksilöivät.

”Haluan sinun mieltivän hetken aikaa, mitä todella haluat saavuttaa verkostotyölläsi. Haluatko olla omillasi ja itse päättää, miten ja milloin työskentelet? Haluatko työskennellä ihmisten kanssa, joiden seurassa viihdyt? Haluatko ostaa unelmatalosi? Haluatko työskennellä kotona, mutta silti matkustaa maailman ympäri?” (Marcelind 2006, 5)

Itsen vastuullistaminen toimii siis väylänä ihmisen haltuunotossa. Tämän väylän kautta voidaan sitten ujuttaa erilaisia teemoja itsen alueelle. Itsen vastuullisuuden kautta positiivinen ajattelu kiedotaan sen yhteyteen.

”Jos et tähän mennessä ole omaksunut positiivista asennetta kaikkea elämässäsi kokemaasi kohtaan, kannattaa opetella uusi tapa jo tänään. Syy olosuhteisiisi ei siis ole ympäristössä tai olosuhteissa eikä edes ympärillä olevissa ihmisissä. Kaikki lähtee sinusta itsestäsi.” (Rekola 2005, 72)

Oleennaista itsen tekniikkana tässä on se, että ihminen ei saa syyttää olosuhteitaan omasta kärsimyksestään tai tilanteestaan. Tällaista ihmisen tapaa tuntea ja olla olemassa menestyskirjallisuudessa kutsutaan reaktiiviseksi ihmiseksi. Syy on ainoastaan yksilössä itsessään ja vieläpä ajattelutavassa, negatiivisessa ajattelussa. Ulospääsyksi yksilön kärsimyksistä tai olosuhteista tarjoaa myönteinen ajattelu. Tämä myönteisen ajattelun korostaminen ja sen pohjalla toimiva itsen vastuullistaminen läpi leikkaa koko menestyskirjallisu-

den. Ihmisen ja maailmasuhteen näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa politiikka on siirtynyt itseensä ja itsen muokkaamiseen. Kysymys on itsen vastuullistamisen politiikasta. Menestyskulttuurissa näin ollen kielletään ulkoisten tai sosiaalisten olosuhteitten muuttaminen. On reaktiivisen ihmisen tapa muuttaa olosuhteita omasta kärsimyksestään. Kaikki muutos asetetaan yksilön itsesuhteeseen ja täsmällisemmin oman ajattelun ja asenteen muuttamiseen positiiviseksi. Palaan näihin teemoihin eettisen substanssin osiossa.

Kaikkiin ulkoisiin syihin, kuten kohtaloon vetoaminen kielletään. Kyseisen itsen korostamisen näkökulman tarkoituksena on kiinnittää huomio siihen, mikä on muutettavissa. Kaikki menestyksen avaimet ovat yksilöiden oman toiminnan alaisuudessa. Kohtaloa ei saa syyttää, tai siihen ei saa vedota.

”Jos ajattelet, että ongelma on jossain ulkopuolellasi, havahdu heti. Juuri se ajatus on pahin ongelmasi.” (Covey 2006, 99)

Menestyskulttuurissa itsestä vastuussa oleminen kytkeytyy myös itsestä huolehtimisen maksimiin. Itsen vastuullisuus toimii kuitenkin itsestä huolehtimisen pohjalla. Itsestä ei voi huolehtia, jos ensin ei ole oivaltanut itsen vastuullisuutta itsestä. Elämän kärsimykseen ei haeta pelastusta tuonpuoleista eikä elämässä esiintyvistä kärsimyksestä saa syyttää ulkoisia olosuhteita. Tie ulos kärsimyksestä on löydettävissä tässä ja nyt. Kärsimyksestä ulos johtavaa tie on itsen vastuullisuuden tie.

”Kun päätän itse olla aktiivisesti vastuussa omasta elämästäni ja hyvinvoinnistani, luon itselleni hyödyllisiä ajattelu- ja toimintamuotoja. En odota, että muut muuttuvat, työpaikkani henki paranee, puolisoni muuttuu, sukulaiseni tulevat järkiinsä tai kotiseutuni ilmasto muuttuu minulle sopivammaksi, vaan olen itse aktiivisesti vastuussa siitä miten voin ja toimin senhetkisessä tilanteessa.” (Katajainen ym. 2003, 70)

Itsen vastuullistaminen toimii itseensä ja elämäänsä tyytymättömien kohdalla, mutta miten se toimii oikeasti kärsivän kohdalla, kuten masennuksesta kärsivien kohdalla. Jos ihminen on kärsimyksensä tilassa niin voimakkaasti, että ei kykene kantamaan vastuuta itsestä, niin mitä silloin tapahtuu sanottaessa; sinä olet itse vastuussa omasta kärsimyksestä? Sinulla on itselläsi avaimet kärsimyksesi poistamiseen.

”Sinun hyvinvoinnistasasi ei voi huolehtia kukaan muu kuin sinä itse.” (Katajainen ym. 2003, 84)

Kyseinen itsen vastuullisuuden moraalinen maksiimi johtaa sekä terapiakäytännöissä että valmennuskäytännöissä ristiriitaiseen lähtökohtaan. Esimerkiksi masentuneen kohdalla masentuneen tulisi lähteä kantamaan vastuuta itsestä, vaikka omat voimavarat ovat ihan loppuneet. Tämä ristiriita kierretään valmennuksen tai terapian kautta. Tällöin voimavarat eivät enää ole pelkästään yksilössä itsessään, vaan ne syntyvät terapia- tai valmennussuhteessa. Kyseinen individualistinen käytäntö näin ollen peittää vuorovaikutuksellisen ulottuvuuden, vaikka se perustuu siihen. Suhteet peittoon piilottava strategia on hyvin yleistä erilaisille liberalismiin muodoille.

Amerikkalainen kielitieteilijä George Lakoff on tutkinut amerikkalaista poliittista retoriikkaa kielitieteellisestä näkökulmasta. Lakoff esittää tutkimuksessaan että uuskonservatiivisten poliittisen retoriikan mukaan kaikki on itsestä kiinni. Itse voidaan ohjelmoida menestyjäksi tekemällä oikeita valintoja, ponnistelemalla ja ennen kaikkea omaksumalla voittajan asenteen. (Lakoff 2002, ks. myös Julkunen 2008 26) Samaa liberalistisen retoriikan itsen vastuullisuuden temaa ovat korostaneet myös hallinnan analytiikan koulukunnan tutkijat. (ks. Rose 1999; Dean 1999; Helen 2004)

6.1.2 Ainutkertaisuus ja henkilökohtaisuus - toinen eettinen premissi

”Opi toteuttamaan unelmiasi ja tee toiveistasi totta!”¹⁸

Menestyskirjallisuuden moraalilain keskeisin moraalinen premissi korostaa ihmisen eettisessä suhteessa yksilöllisyyttä. Tämä yksilöllisyyden korostaminen tulee esille ontologisenä premissinä.

”Jokainen ihminen on ainutlaatuinen” (Covey 2006, 112)

Ainutkertaisuus on ontologisesti ensi sijaista henkilökohtaisuuteen nähden. Ihminen ei kuitenkaan ole arvokas itsessään ja ihmisen ainutkertaisuudelle ei anneta ihmisarvon kaltaista tulkintaa. Ihmisen ainutkertaisuus syntyy vasta omien henkilökohtaistettujen halujen, unelmien ja päämäärien toteuttamisen kautta.

”Muista kuitenkin elää vain omia unelmiasi ja omaa tarinaasi.” (Rekola 2005, 76)

”Elämäntarinamme ovat kaikki kovin erilaisia” (Katajainen ym. 2003, 66)

Yksilön ainutkertaisuuteen liittyy ihmisen toiminnan henkilökohtaisuus. Itsen työstämisen tulee olla henkilökohtaista tai omakohtaista. Omakohtaisuus liittyy itseksi tulemiseen olennaisesti. Vain sellaisilla unelmilla, mitkä tuntuvat omilta on merkitystä. Se mikä eri unelmissa saa ihmisen tuntemaan omalta ei menestyskirjallisuudessa esitetä perustetta.

”Aarrekartan työstö on toimintaa itsen kanssa. Muut eivät saa vaikuttaa lopputulokseen.” (Harju 2000, 80)

¹⁸ <http://www.ikira.fi/aarrekartta/>[viitattu 14.12.2008]

Tämä henkilökohtaisuuden korostaminen nousee oppimisen teorioista. Erilaisissa konstruktivisissa oppimisen teorioissa omakohtaisuudella ja henkilökohtaisuudella on keskeinen merkitys.

” Konstruktivismin keskeisenä ajatuksena on, että tieto ei siirry vaan oppija rakentaa eli konstruoi sen itse uudelleen.”¹⁹

Toinen keskeinen tietomuoto, mihin omakohtaisuuden tai henkilökohtaisuuden elementti nojaa on psykologiatieteen piirissä luodut teoriat motivaatiosta ja niiden sovellukset markkinoinnissa.²⁰ Motivaatioteorioiden ongelmana on ratkaista kysymys ihmisen toiminnan syystä. En käsittele tässä yhteydessä motivaatioteorioita ja niiden suhdetta menestyskulttuuriin tämän syvemmin. Tämän tutkimuksen tavoitteeseen riittää paikallistaa eri tietomuotojen yhteys tutkimuksen kohteeseen.

Ihmisen omakohtaisuuteen liittyvä elementti toimii vallan näkökulmasta tarkasteltuna sisältönä. Puitteet toiminnalle on jo etukäteen muotoiltuja. Toiminnan muotoon menestyskulttuurissa ei voi vaikuttaa. Tämä liittyy itsen vastuullisuuden ajatukseen, missä maailman muuttamiseen ei kannusteta. Maailma pitää ottaa annettuna.

”Haluan sinun miettivän hetken aikaa, mitä todella haluat saavuttaa verkostotyölläsi. Haluatko olla omillasi ja itse päättää, miten ja milloin työskentelet? Haluatko työskennellä ihmisten kanssa, joiden seurassa viihdyt? Haluatko ostaa unelmatalosi? Haluatko työskennellä kotona, mutta silti matkustaa maailman ympäri?” (Marcelind 2006, 5)

¹⁹ <http://www.vte.fi/sisu/oppimisk/tekstit/konstr.htm> [viitattu 14.12.2008]

²⁰ Katso muun muassa <http://users.evtek.fi/~heikkis/Henkilostojohtaminen/Motivaatio.pdf> [viitattu 14.12.2008]

Ihmisen omakohtaisuus on myös välttämätön ehto menestymiselle. Jos elämä mitä ihminen elää ei tunnu omalta, niin silloin ei menestyskirjallisuuden mukaan ole kysymys menestymisestä. Menestyminen ei näin ollen ole ulkoista menestystä, vaan menestys riippuu ihmisen itsesuhteesta. Ilman oikeaa itsesuhdetta ei menestyskulttuurin mukaan voi olla menestynyt.

”Ihminen on menestyjä silloin, kun hän tekee niitä asioita, joita on aina halunnutkin tehdä ja huomaa olevansa ihminen, joka on aina halunnutkin olla.” (Töytäri 2003, 34)

6.1.3 Itsen ulkopuoliset lait

Menestyskulttuurissa itsen luomisella on keskeinen tehtävänsä. Itseä ei kuitenkaan luoda ihan tyhjästä. Itsen ulkopuolelle menestyskulttuurissa asettuu erilaisia lakeja; mielen, toiminnan ja metafysisiä lakeja. Käyn lävitse neljä eri lakia. Olennaista näille kaikille laille on niiden lainomaisuus, luonnonlainomaisuus, siitä että niitä ei voi kumota.

Käyttämisen lain mukaan vain se, mitä käytetään, säilyy. Tämä tukee ajatusta jatkuvasta itsensä kehittämisestä. Käyttämisen laki sopii myös ajatukseen itsen tekijyyden korostamisessa. Tämän lain mukaan kaikki se, mitä ei käytetä, häviää. Toisin sanoen olemassa on vain se mitä käytetään.

Kylvämisen ja korjaamisen lain mukaan vain sitä mitä antaa on mahdollista saada takaisin. Kylvämisen ja korjaamisen laki pohjaa kristilliseen eettiseen ajatukseen, tee toisille sitä mitä tahtoisit itsellesi tekevän. Tämä laki poikkeaa kuitenkin kristillisestä laista sen osalta, että kristillinen eettinen laki ei nojaa minkäänlaiseen hyödyn tavoitteluun, kun taas kylvämisen ja korjaamisen laki antaa mahdollisuuden pelaamiseen. Annan siksi että saisin takaisin. Margaret Mead () pyrki Marcel Maussin lahjaesseeseen esipuheessa kumoamaan kristillisen pyyteettömyyden olemassaolon todistaessaan lahjan ominaisuuden, missä lahjan pyyteettömyys on vain keinotekoista. Lahjassa on Meadin Mauss-tulkinnan mukaan aina egoistinen vastavuoroisuuden periaatteeseen liittyvä saamisen elementti.

Samalla tavoin kylvämisen ja korjaamisen laki sisältää strategisen asenteen antamisen hyveeseen²¹. Kylvämisten intentio on saamisessa.

Yrittämisen lain mukaan kaikki mitä ei vielä ole saavuttanut yrittämisestä huolimatta on todennäköisempää saavuttaa. Jokainen epäonnistunut yritys on lähempänä onnistunutta yritystä. Tämän lain tavoite on rohkaista jatkamaan tavoitteeseen pyrkivää toimintaa niin kauan kuin tavoite on saavutettu. Sen avulla menestyskulttuurissa luodaan asenne toiminnalle ja tavoitteiden saavuttamiselle.

Keskeisin menestyskulttuurin laista on vetovoiman laki. Kyseinen laki nojaa amerikkalainen henkiparannuksen New Thinking (uusi ajattelu) liikehdintä, joka oli voimissaan 1900-luvun alkupuolen amerikkalaisessa kontekstissa. Tämän ajatteluperinteen keskeisimpänä hahmona toimi Ralph Waldo Trine. Hänen keskeisin ajattelua määrittävä teoria oli ajattelun kaikkivoipaisuutta korostava ajatuksen vetovoiman laki. (Mäki-Kulmala 2002, 16) Nytemmin suuren myyntimenestyksen saavuttanut The Secret elokuva ja sen suomenkielinen kirjaversio Salaisuus perustuvat samaiseen vetovoiman lain uudelleen löytämiseen.

Vetovoiman lain keskeisin lähtökohta on ajatusten magneettisuudesta. Samanlaiset ajatukset vetävät puoleensa samanlaisia. Samanlaisuus voi olla sekä ihmisiä että tapahtumia. Menestyneet ja positiivisesti ajattelevat vetävät puoleensa menestyneitä ja positiivisesti ajattelevia. Samoin positiivisesti ajatteleville kyseisen lain mukaan tapahtuu positiivisia asioita. Kirjasin ylös Salaisuus –kirjasta viisi vetovoiman lain keskeistä periaatetta. Laki kattaa myös mielen ulkopuolisen maailman tulkinnan, joten sitä voidaan pitää metafysiikkana mielen metafysiikkaa laajemmassa merkityksessä.

1. ”Samanlaisuus vetää puoleensa.” (Byrne 2008, 23)
2. ”Kaikki, mikä lähtee, myös palaa takaisin lähtöpisteeseensä. Se lähtöpiste olet sinä itse.” (emt. 26)
3. ”Laki on ehdoton, eikä siinä ole poikkeuksia.” (emt. 28)
4. ”Kun keskityt johonkin, olipa se mitä hyvänsä, se toteutuu.” (emt. 30)

²¹ Hyve on hyve vain jos sitä toteutetaan sen itsensä vuoksi eikä välineenä johonkin.

5. ”Vetovoimanlaki antaa sinulle sen mitä ajattelet – siinä kaikki!” (emt. 31)

Heikki Mäki-Kulmala rinnastaa kyseisen ajatteluperinteen magiaan, jossa kyse on metafyysisestä olettamuksesta että mielikuvat ja ajatukset toteuttavat itseään sekä niiden avulla voi hallita ulkoista todellisuutta. (Mäki-Kulmala 2002, 19-20) Mäki-Kulmala puhui viime vuosisadan alun amerikkalaisen ajattelun kontekstista, mutta myös nykyvalmentajien suureen suosioon kohonnut teoksessa Salaisuus nojataan samaiseen maagiseen ajattelun voimaan.

”Ei lihominen ruuasta johdu. Se, että ruoka lihottaa, johtuu siitä, että ajattelee sen lihottavan. Muista, että ajatukset ovat kaiken perimmäinen syy, ja kaikki muu on niiden seurausta.”
(Byrne 2008, 75)

Itsensä luomisen liittäminen omiin unelmiin ja ajattelun ja kielen kaikkivoipaisuuden korostaminen johtaa yltiöidealistiseen²² väitteeseen siitä, että ihminen luo itse oman todellisuutensa.

”Jokainen meistä on oman todellisuutensa luoja.”²³

6.1.4 Itsetietoisuus

Itsetietoisuus on myös ehto menestymiselle, koska se toimii välineenä itsen muuttamisessa ja itsen luomisen tehtävässä. Itsetietoisuus erottaa ihmisen muista eläimistä.

”Emme ole yhtä mielialamme, tunteittemme tai edes ajatustemme kanssa, vaan se että kykenemme ajattelemaan

²² En missään nimessä väitä että kaikessa idealismissa olisi kysymys fyysisen todellisuuden samaistamisesta kieleen ja ajatteluun.

²³ <http://www.ikira.fi/aarrekartta/mikaaarrekarttaon/>[viitattu 14.12.2008]

näitä asioita erottaa meidät muusta eläinkinnasta.”(Covey 2006, 72)

Ihmisen samaistaminen itsetietoisuuteen asettuu menestyskirjallisuudessa moraalisenä velvollisuutena. Tämä velvollisuus asettuu menestymisen teloksen ehtona. Vain itsetietoisuuden avulla ja luomalla itse itsensä ihmisen on mahdollista menestyä. Itsetietoisuus takaa yksilöiden ainutkertaisuuden muodon. Ilman itsetietoisuutta ihminen jää muiden käsikirjoitusten vangiksi, eikä ihminen ilman itsetietoisuuden syntymistä kykene irrottautumaan ärsyke – reaktiomallista. Mutta itsetietoisuus ei ole millään muotoa itsetarkoitus, vaan väline itsen luomiseen, itsen johtamiseen ja menestykseen. Antiikin stoalaisilla itsetietoisuus oli väline itsestä nauttimiseen ja sinällään arvokasta, sillä itsetietoisuus suuntautui koko kosmokseen eikä itse ollut erillinen individi tästä kosmoksen kokonaisuudesta. Itsetietoisuus ei tarkoita menestyskirjallisuuden yhteydessä reflektiivistä tietoisuutta maailmasta, vaan itsestä, tietoisuus maailmasta kääntyy itseän päin, tietoisuuteen omista unelmista. Kyse ei ole ulkoa sisälle päin prosessista, eli pragmatistisen filosofian maailman tiedostus ja sen sisäistys mallin mukaista maailman tietoista aistimista. Tai vastavasti tietoisuus itsestä ei synny itsen toisiin vertaamalla.

”On parempi oppia tuntemaan itsensä, ’minä olen minä’, kuin vertailla itseään muihin.” (Katajainen ym. 2003, 38-39)

Itsetietoisuus on itsensä tuntemisen väline. Toinen mahdollinen reitti itsensä tuntemiseen on itsen toisiin vertaaminen tai toisilta saadun tiedon kautta itsetuntemuksen kehittäminen. Klassiset ulkoa sisään –teoriat. Leon Festinger (1954) nostaa sosiaalisen vertailun keskeisimmäksi prosessiksi, ”jonka avulla ihmiset päättävät, millaisia he itse todella ovat.” (Ks. Helkama ym, 369)²⁴ Nytemmin ei enää puhuta toisohjautuvuudesta. Käsite on jokseenkin vieraan kuuluinen itseohjautuvuuden ajatusta korostavassa nykyisyydessä. Tämä

²⁴ Steiner -pedagogiassa itsen tunteminen aloitetaan laittamalla koululuokassa samanlaiset persoonallisuudet vierekkäin. Näin toinen samanlainen persoonallisuus toimii peilinä itselle. Kyseisellä tekniikalla on kahdenlainen funktio. Ensinnäkin oman persoonallisuuden tunnistaminen ja samanlaisen persoonallisuuden kanssa toimeen tuleminen, joka toimii itsensä kanssa toimeen tulemista, oppia hyväksymään itsensä.

ei tarkoita sitä, että Festingerin teoria olisi väärä, vaan se tarkoittaa ainoastaan sitä että itsetuntemukselle annetaan nykyisin uusi muoto.

Mutta olennaista tämän tutkimuksen teorian pohjalta on kysymys siitä, mihin itsetietoisuuden itse tietoisuutensa suuntaa. Mikä on se todellisuus tai realiteetti, mistä itse muodostuu? Kyseisen realiteetin muodostavat unelmat ja omat toiveet. Palaan kyseiseen unelmien tason tiedostamiseen ja eettisen substanssia käsittelevässä luvussa. Sitä ennen käsittelen kuitenkin moraalilaille alistumisen muotoa ja asennetta.

6.2 Alistumisen muoto - Itsensä johtajuus

”Sinä itse valitset, millaista elämää elät ja millaista elämän käsikirjoitusta kirjoitat.” (Kemppinen 1999,85)

Millaista ja mille menestyskirjallisuuden subjektivaation alistumisen tapa oikein on? Ensinnäkin olennaista on alistua vain ja ainoastaan omille ja itse itselleen asetetuille unelmille, tavoitteille, päämäärille, visioille ja arvoille. Alistumisen muoto asettuu menestyskirjallisuudessa ehdottomana, samalla tavoin kuin itsen vastuullisuus asettuu ehdottamana moraalisenä maksimina kaikille ihmisille. Ehdoton itsen vastuullisuuden moraalinen maksimi kääntyy kuitenkin perusteluiltaan mahdollisuuksiin eikä pakkoon. Vain itsen vastuullistumisen kautta voi puhua menestymisestä ja itsen näköisestä elämästä, koska itse vastuullisuuteen herääminen on tie oman toiminnan johtamiseen ja itse luomiseen. Menestys on peruste itsen vastuullisuudelle ja itse vastuullisuus on perusta menestykselle.

6.2.1 Itsen luominen ja hallitseminen

Ehdoton suhde itseensä saa oman elämän johtajuuden muodon. Itsen johtajuus jakautuu kahdeksi erilaiseksi suhteeksi itseen. Perustavamman suhteen itseen muodostaa itsen luomisen elementti. Itseen on ensin luotava jotain, joka antaa suunnan itsen johtamiseksi. Tämä itsen ensimmäisen tason johtamista menestyskirjallisuudessa sekä johtamiskirjallisuudessa nimitetään leadership-johtajuudeksi. Toisen tason johtamista nimitetään management-johtajuudeksi.

Johtamisen teoriassaan Stephen Covenin mukaan ensin tulee itsensä leadership – johtaminen, varsinainen itsen luomisen johtaminen, sitten vasta itsen managerointi. Itsen johtamisen ensimmäistä muotoa voidaan nimittää itsensä luomiseksi. Toisen tason itsen johtamista voidaan nimittää itsen hallinnaksi.

Itsen luominen on itsensä johtamisen ensimmäinen periaate ja kulmakivi. Itsensä luominen liittyy henkilökohtaisuuden eettiseen premissiin (moraalilakiin), mikä tarkoittaa sitä,

että itsestä voimme puhua vain jos siinä on henkilökohtaisuuden elementti. Itsen luominen saa menestyskirjallisuudessa useita erilaisia realiteetteja. Näitä ovat muun muassa unelmat, missiot, visiot, perustustarkoitus, ohjelmanjulistus, oma filosofia tai perustuslaki.

Itsensä luomisen henkilökohtaisuuden tason tarkoituksena on elämän tarkoituksen mukaisuuden vaateeseen vastaaminen. Menestyskulttuurissa elämän tarkoitukseen vastataan luomalla itselle henkilökohtainen käsikirjoitus ja ohjelmanjulistus. Tämä tarkoittaa sitä, että se mille alistutaan, täytyy olla itse luotu, oma yksilön henkilökohtaistunut tarkoituksensa elämälleen.

Itsen luominen edellyttää muutosvoimaan ja ihmisen muutoskykyyn uskomista. Ajatus ihmisten luonnollisesta proaktiivisuudesta ei vielä itsessään riitä, vaan sitä on vielä tuettava korostamalla ihmisten muutoskykyä.

”Muutoksia tapahtuu ja muutoksia tehdään mutta haasteena on uskoa ihmisissä olevaan ihmisuskoiseen muutosvoimaan.” (Saarinen & Lonka 2000, 49)

Ihmisen muutoskyky ajatellaan mahdollisuutena, ihmisen sisäisyydessä olevaksi lahjaksi. Tähän uskoon perustuu se varmuus, jolla erilaiset ihmisten muutosta valmentavat tahot ryhtyvät toimeen. Itsen luominen ja itsen vastuullisuus liittyvät toisiinsa. Ne perustelevat toinen toisensa, vaikka itsen vastuullisuus on itsen luomisen ehto. Itse on vastuussa itsen luomisesta, ja itsen johtamisen kautta ihminen voi kantaa vastuun itsestä.

”Sinä olet luoja. Sinä olet vastuussa. Tämä tapa perustuu neljään ainutlaatuiseen inhimilliseen lahjaan: mielikuvitukseen, omaantuntoon, riippumattomaan tahtoon ja erityisesti minätietoisuuteen. Sen ansiosta voimme sanoa: Olen saanut vanhemmiltani, sosiaalisesta peilistäni, huonon käsikirjoituksen. En pidä tästä huonoja tuloksia tuottavasta käsikirjoituksesta. Minä voin muuttua.” (Covey 2006, 154)

Valmentajan ongelmana on kyseisen uskon kauppaaminen tai valmennettavan vakuuttaminen yllä mainituista subjektille annetuista ominaisuuksista. Valmentajan uskon ylläpitämisen tehtävä on tietenkin helppo, koska valmentajan ja valmennettavan välisen suhde ja vastuunjakaminen perustuu moraalilakiin, että valmennettava on itse viime kädessä vastuussa. Jos valmennettava ei halua muuttua, tai jos hän ei usko kykyynsä muuttua, hänelle annettuihin subjektin predikaatteihin, minätietoisuuteen, mielikuvitukseen, omaan tuntoon ja vapaaseen tahtoon, niin vastuu on viime kädessä aina valmennettavalla ja lopullinen ongelma oman tilanteensa hoitamisesta hänellä itsellään. Mutta palataan takaisin itsen luomisen elementtiin.

Ihmisen kyky muuttua, ihmisen vastuullisuus ja itsen luomisen kyky toimivat kaikki yhdessä.

”Sinä olet luoja. Sinä olet vastuussa. Minä voin muuttua.” (Covey 2006, 154)

Itsen luomisen kyky liittyy myös ihmiselle annettuun lupaukseen saada sen mitä ihminen haluaa. Toisin sanoen, koska ihminen luo itsensä hänellä on mahdollisuus myös saada mitä hän haluaa.

”Sinä olet oma luojasi, ja vetovoiman laki on suuremmin työkalu, jolla voit luoda elämästäsi aivan mitä haluat.” (Byrne 2008, 57)

Menestyskulttuurissa esiintyy useita erilaisia itsen luomisen realiteetteja. Muun muassa Stephen Coveyn painottaa itsen luomisessa arvoja. Itsen luomisen ajatuksessa olennaista on se mistä materiaalista itse luodaan, onko itse toisin sanoen luotu arvoista, unelmista vai haluista. Covey painottaa arvoja, mutta hänen arvojohtamisen kantansa on marginaalinen menestyskulttuurissa. Unelmat ovat keskeisemmässä asemassa itsen luomisessa. Palaan unelmien tasoon, myöhemmin sekä eettisen substanssin että eettisen työn lukujen yhteydessä.

Proaktiivisuus eli oma-aloitteisuus on keskeistä sekä itsen luomisessa että hallitsemisessa. Proaktiivisuus toimii itsen johtamisessa oikeana asenteena. Oma-aloitteisuus liittyy myös suoraan ihmisen hyvinvointiin. Ulkoa päin ohjautuvat ihmiset ovat alttiina pahoinvoinnille. Aloitteellisuus ja itsen vastuullisuuden oivaltaminen ja hyväksyminen ovat hyvinvoinnille keskeistä.

”Aktiivinen aloitteellisuus ja vastuu oman elämäntarinan kirjoittamisesta ovat hyvinvoinnille olennaisia.” (Katajainen ym. 2003, 66)

Proaktiivisuus käsitteen vastinkäsitteenä toimii reaktiivisuus. Reaktiivinen ihminen ajautuu tilanteisiin eikä ohjaa omaa elämäänsä. Sen sijaan proaktiivinen ihminen ohjaa itse omaa elämäänsä. Proaktiivisen ja reaktiivisen ero piilee siinä että proaktiivinen tekee, reaktiivinen kokee ja tuntee. (emt, 86) Reaktiivisen ihmisen elämää ohjaavat ulkoiset voimat (emt, 85). Kysymys on tekevistä ihmisistä. Olennaista ei näin ole se miltä tuntuu, vaan se mitä tekee. Ensin on tekeminen ja sitä seuraa tunteminen. Tästä Covey antaa esimerkin rakkaudesta. Reaktiiviselle ihmiselle rakkaus on tunnetta, proaktiiviselle ihmiselle rakkaus on tekoja. ”Rakastaminen on tekemistä.” (emt, 86)

Tämä tarkoittaa sitä että itse kahdentuu sekä tekoihin että sisäisyyteen, mistä käsin tekoja ohjataan. Itse on rakennettava tai oikeastaan luotava. Tämä itsen rakentamisen ajatus kulkee läpi koko menestyskulttuurin. Vain itse tehty elämä on osoitus menestyksestä.

Tällä käsitteellisellä erolla korostetaan ihmisen sisäisen herruuden merkitystä ulkoisiin ärsykeisiin. Taustalla on behavioristisen psykologian ihmiskäsityksen kritiikki, tai oikeamminkin sen ylittäminen. Kritiikki kohdistuu etenkin behaviorismin keskeisen ärsyke – reaktio – mallin kyseenalaistamiseen. Tässä yhteydessä valmennuskirjallisuus nojaa humanistiseen psykologiaan ja ennen kaikkea wieniläisen neurologin ja psykiatrin Viktor E. Franklin kehittämään eksistentiaaliseen psykologiseen teoriaan ja filosofiaan. Käsittelen

kyseistä tietomuotoa, koska se toimii eksplisiittisesti osana menestyskulttuuria. Sitä käytetään perusteena ja esimerkkinä proaktiivisesta asenteesta.

”Hän (Franklin) saattoi sisimmässään itse ratkaista, miten kaikki vaikuttaisi häneen. Hänen kokemuksiensa eli ärsykkeen ja hänen reaktionsa välissä oli hänen vapautensa valita tuo reaktio.” (Covey 2006, 75)

Tähän ihmiselle ontologisoituun vapauden ajatukseen perustuu ihmisen vastuullisuus omasta kärsimyksestä, koska ”proaktiiviset ihmiset pystyvät valitsemaan oman reaktionsa.” (Covey 2006, 77). Proaktiiviselle ihmiselle annetaan kyky irrottautua ruumiista. Jos nimittäin ihminen itse kykenee valitsemaan oman reaktionsa, niin tällöin hän on ruumiillisen kidutuksen ja kärsimyksen tuolla puolen. Toisin sanoen ihmisen kärsimyksellinen puoli on näin ollen voitettu, enää katse ei kiinnity kärsivään ihmiseen (ecce homo), vaan ihminen samaistuu kärsimyksen tuolle puolen. Kysymys on tällöin ruumiillisesta olemassaolosta irtautumisen muoto.

Logoterapia kuuluu humanistisen psykologiaan haaraan ja sitä pidetään kolmantena wieniläisenä psykoterapian koulukuntana. Siinä missä Sigmund Freud näki ihmisten perustavaksi ongelmaksi seksuaalisen turhautumisen, Alfred Adler alemmuudentunteen, niin Viktor Frankl näki ihmisten suurimmaksi ongelmaksi elämän mielettömäksi kokemisen eli eksistentiaalisen ahdistuksen. Menestyskulttuuri ottaa Franklinilta ajatuksen eksistentiaalisesta ahdistuksesta ja muotoilee ratkaisun olemassaoloa tarkoituksen kysymykseen. Kyseisen tarkoitukseen vastaa itsensä johtajuus.

”Jokainen meistä on syntynyt tähän maailmaan tärkeimpänä tehtävänäamme johtaa omaa elämäämme.” (Töytäri 2003, 27)

Logoterapia on varsin laajalti käytetty tausta-ajattelun malli, joka siis lähtee siitä oletuksesta että modernin ihmisen keskeisin psykologinen ongelma on henkistä laatua, merkityksettömyyden ja elämän tarkoituksettomuuden ongelma. Vaikka Logoterapiaan nojaa-

valla valmennus- ja terapiakulttuurilla ei ole suoraa vastausta elämän tarkoituksen ongelmaan, niin silti niillä on tarjota välineet elämän tarkoituksen ongelmaan.

Myös proaktiivisuudella ja logoterapialla tai yleisemmin eksistentialismilla on ajatuksellinen yhteys. Muun muassa Covey käyttää Viktor Franklinin keskitysleirillä toimimista esimerkkinä proaktiivisesta henkilöstä. Franklinin mukaan keskitysleiriltä selvisivät vain ne, joilla oli vastaus (oman) elämän tarkoituksen kysymykseen. Toisin sanoen he eivät olleet pelkästään ulkoisten ärsykkeiden armoilla, vaan he kykenivät luomaan itselleen keskitysleirien kiduttavien käytänteiden ylittävän elementin. (Covey 2006, 74-75) Elämän tarkoituksen ongelmaan haetaan yksilökohtainen ratkaisu. Elämän tarkoituksesta muodostuu yksilön eettinen ongelma. Elämän tarkoituksen ongelmaan ei enää haeta vastausta ontologisella tasolla.

Stephen Coveyn teos tarjoaa kuvauksen proaktiivisesta ihmisestä ”Heillä on kyky ryhtyä juuri niihin toimiin, joita kulloinkin tarvitaan, ja myös kyky johdonmukaisesti noudattaa oikeita periaatteita saadakseen asiat sujumaan.” (Covey 2006, 81) Proaktiivinen ihminen keskittyy asioihin joihin hän voi vaikuttaa, eli vaikutuspiiriinsä. Reaktiivinen ihminen taas keskittyy huolenaiheiden piiriin ja sellaiseen joihin hän ei voi vaikuttaa. Esimerkiksi keskitysleirillä proaktiivinen ihminen ei keskity vastustamaan kidutusta ja omaa kärsimystä, vaan hän keskittyy siihen miten hänen on mahdollista selviytyä kokemastaan kärsimyksestä.

Proaktiivinen ihminen keskittyy muuttamaan asioita sisältä pain keskittymällä itseensä ja omaan toimintaan, sulkeistamalla oman vaikutuspiirinsä ulkopuolella olevan pois mielestään. Proaktiivisuuden asenne linkittyy suoraan moraaliseen maksiimiin; vain sinä olet vastuussa. Itsen ontologisoitu vastuullisuus liittyy vastuun ottamiseen omista tunteistaan, ajatuksista ja koetusta kärsimyksestä. Proaktiivisessa asenteessa olennaista on keskittyä omaan itseensä ja omiin reaktioihin.

”Proaktiiviset ihmiset pystyvät valitsemaan omat reaktionsa, he ymmärtävät vastuunsa. He eivät syytä olosuhteita, elämäntilannet-

taan tai ehdollistumistaan. Heidän käyttäytymisensä määräytyy heidän oman tietoisien, arvoihin perustuvan valintansa perusteella.”
(Covey 2006, 77)

Proaktiivisuuden käsitteen kautta itsesuhteessa korostetaan aloitekykyä, aloittamisen kykyä, itsen vastuullisuutta ja ennen kaikkea sitä että sinä kykenet ja voit vaikuttaa omiin reaktioihin. Ilman kykyä aloitteellisuuteen ei voi olla itsensä johtaja, muutenhan itseä johtaa itsen ulkopuolinen taho. Kyseinen itsen johtamisen funktiona toimiva aloitteellisuuden kyvyn oivaltaminen ei tietenkään riitä. Ollakseen itsensä täydellinen johtaja, itseensä täytyy luoda ulottuvuus, mistä käsin itseä johdetaan.

Itsensä hallitsemisen muodossa keskeisin itsen johtamisen periaatteena toimii tavoitteen asettaminen. Tavoitteen asettaminen ei ole pelkästään suoraa eettistä työtä itseensä nähden, vaan se on myös asenne ja toiminnan organisoinnin keskeisin muoto. Tavoitteen asettaminen toiminnalleen on keskeisin lähtökohta ja itsen johtamisen muoto menestyskulttuurissa. Tavoitteen asettamisen ja kirkastamisen tarkoituksena on yksinkertaisesti antaa suunta ja ohjaus ihmisen toiminnalla. Tavoitteen avulla ihminen ohjaa itse itseään. Kysymys on itseohjautuvuudesta. Tavoitteen avulla toiminta ei ohjaudu ulkopuolelta, vaan itsestä käsin. Tavoitteet eivät ole kuitenkaan itsetarkoituksia, vaan välineitä. Tavoitteet ovat sekä välineitä menestykselle että niiden saavuttaminen on merkki menestyksestä. Tavoitteet toimivat myös tienä menestykseen.

”Millainen ihminen asettaa ja saavuttaa tavoitteita. Aivan oikein: menestyvä ihminen.” (Kalench 2003, 28)

”Kaikki riippuu päämääristä. Joillakin meistä on päämääriä,..., toisilla ei. Päämäärän valinneet ihmiset menestyvät, koska he tietävät, minne ovat menossa. Niin yksinkertaista se on.” (Töytäri 2003, 25)

”Tavoitteeseen pyrittäessä on keskityttävä menetelmien sijasta lopputulokseen. Hyvä tavoite ilmaisee, mihin haluat päästä, ja prosessin aikana se auttaa sinua määrittämään, missä kulloinkin olet. Se opastaa sinua pääsemään perille ja myös kertoo, milloin olet perillä. Se auttaa käyttämään koko energiasi ponnisteluksi.” (Covey 2006, 144)

Perustavampi, itsen luomisen, taso tavoitteelle on unelma ja ihmisen kyky unelmoida, toisin sanoen mielikuvituskyky. Unelmoinnin funktiona on löytää itsestä jotakin, mikä tuottaa riemua ja innostusta. Unelmointi paljastaa unelmoijalle itsestä ytimen, joka on ”sellainen elämäntyyli, jonka itsellesi haluaisit ja sellainen ihminen, joka haluaisit olla”. (Kalenc 2003, 22) Unelmointi liittyy myös henkilökohtaisuuteen ja ainutlaatuiseseen, etenkin henkilökohtaisuuteen. Mikä onkaan henkilökohtaisempaa ja itseä sisältä päin motivoivampaa kuin haave ja unelma? Johtamisen keskeisin ongelma syntyy siitä kuinka johdettavat saadaan sisäistämään tai omakohtaistamaan johtajan visio ja unelma. Tälle alueelle johtamisen teoriat ovat luoneet erilaisia malleja, kuten esimies-alaiskeskustelut²⁵. En nyt etene tutkimuksessani sen enempää johtamisen teorioiden tarkasteluun kuin myöskään johtamisen tekniikoiden tarkastelemiseen. Paikallistan tässä vain linkin tai funktionalistisen suhteen omakohtaistamisen ja visiojohtamisen välisen suhteen. Tavoitteiden asettamisessa on myös olennaista henkilökohtaisuuden elementti. Hyvät tavoitteet ovat henkilökohtaisia.

”Henkilökohtaista tavoitteesi, kunnes sinusta tuntuu, että koko identiteettisi on sidottu niiden toteuttamiseen.” (Sarasvuo 2000, 145)

Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan (itsen)johtamiseen liittyvää vahvaa uskon korostamisen elementtiä sekä itseä tekijänä.

²⁵ Katso esimerkiksi <http://www.kookas.fi/articles/read/6848>. [viitattu 14.12.2008]

6.2.2 Itsen hyväksikäyttö ja uskominen

Yksi keskeinen itsensä johtajuuteen liittyvä asenteellinen elementti on kyky käyttää hyväksi. Esimerkiksi menneisyys ja epäonnistumiset ovat itsen johtamisen materiaalia, jota voidaan hyödyntää itsensä luomisen, oman tarinan luomisen projektissa. Olennaista on se, minkälaisen suhteen omaan historiaan luodaan. Omasta elämästä tulee nostaa esiin ne piirteet, jotka ovat merkkejä menestyksestä. Itsensä johtaja näkee itsessään sen kaiken hyvän mikä on nähtävissä ja kykenee käyttämään sitä hyväkseen oman itsen luomisen hankkeessa.

”Kysy aina, miten tätäkin kokemusta tai muistoa voisi käyttää hyväkseen.” (Sarasvuo 2000, 127)

Kysymyksessä on menestyksen asenteen omaksuminen, joka nojaa ajatuksen siitä, että kaiken voi kääntää omaksi edukseen. Itsen hyväksikäyttäjän asenteessa olennaista on muodostaa itsestä käyttäjä. Itse ei samaistu substanssiin itsenä tai tosiminään, joka odottaa löytäjänsä, vaan itsen tulee olla toimija ja käyttäjä. Itseen ei pidä suhtautua tosiasiallisesti tunnustamalla virheet ja väärät teot. Itse ei konstituoidu virheiden tunnustamisen kautta, vaan hyödyntämällä sekä menneisyydestä että tulevaisuudesta löytyvistä itsen rakennuspalikoista. Kyseisen asennoitumisen kautta ihmisessä korostetaan tekijyyttä.

”Sinä olet tekijä, et puhuja.” (Sarasvuo 2000, 146)

Itse ei samaistu itseen substanssina, vaan tekijänä. Itse samaistetaan tekijään, taiteilijaan ja käsityöläiseen. Samaistamalla itse tekijään, on itse mahdollista luoda. Itsen tekeminen vaatii lujaa uskoa onnistumisesta. Itsen luominen vaatii lujaa uskoa, koska siinä ei uskota itsen ulkopuoliseen elementtiin, minkä olemassaolo olisi mahdollista todistaa aistihavainnoin. Itsen johtaminen vaatii syvää uskomista, koska toimintaan liittyy aina riski epäonnistumisesta.

”Epäonnistumisen vastamyrkkyä on kyky uskoa,..., Usko yritykseen ja usko omaan itseensä ovat elintärkeitä.” (Peale 1997, 30)

”Itsensä johtaminen edellyttää tietoista uskon vahvistusta, siis työskentelyä, jotta usko säilyisi siihen, millä on todellista merkitystä.” (Saarinen & Lonka 2000, 84)

Uskomisen painottaminen liittyy itsen johtamisen unelman elementtiin, jonka ei tarvitse olla tietoon perustuva. Tai oikeastaan se ei ole tiedollinen siinä merkityksessä että itsen tai toisten johtaminen liittyy argumentaatioon, siis järjelliseen hyvin perusteltuihin argumentteihin, vaan pikemminkin itsen ja toisten johtaminen liittyy retoriikkaan, kieleen ja erilaisiin retoristen vakuuttamisen muotoihin, itsen psyykkaamiseen. Palaan itsen psyykkaamiseen eettisen substanssin sisäistä puhetta käsitellessäni.

Retorinen elementti liittyy olennaisesti siihen, että visiot ja unelmat liittyvät tulevaisuuteen, josta ei voi olla kyseisen tiedon määritelmän mukaista tietoa. Tulevaisuus ei ole olemassa tosiasiallisesti, siinä merkityksessä että niiden tosiasiallisuutta voitaisiin koetella aisteilla. Tulevaisuus ei ole olemassa samalla tavalla kuin tosiasioiden maailma. Tosiasioiden maailma on olemassa tässä ja nyt, ja niihin voidaan viitata tai osoittaa sekä aistein paikallistaa.

”Ihmisellä täytyy olla unelmia, uskoa pintaa syvempiin merkityksiin.” (Saarinen & Lonka 2000, 84)

Usko liittyy toisin sanoen tulevaisuuden metafysiikkaan, jos metafysiikka määritellään, siksi todellisuuden tasoksi, joka ei palaudu aistihavaintoihin. Palaan kyseiseen tulemisen tai tulevaisuuden metafysiikan kysymyksiin tutkimuksen tulkinnallisessa luvussa. Mutta nyt siirryn analyysissä sille tasolle, mistä itsen johtaminen materiaalisesti koostuu.

6.2.3 Kritiikitön alistuminen itsen ulkopuolisille laille

Menestyskulttuuri on luonut mielen erilaisia lakeja. Olennainen asenne, minkä ottamiseen menestyskulttuurin kirjallisuus kehottaa ottamaan, on vilpitön ja kritiikitön alistuminen itsen tai mielen ulkopuolisille laille. Tätä perustellaan itseensä viittaavasti siten, että lait eivät toimi ilman mielen totaalista alistumista laille. Tämä on käsitteellisesti ilmiselvää. Vaikka kysymyksessä on itsen ulkopuolisista laista, niin loppujen lopuksi kysymys on mielen itsensä luomista laista mielelle itselleen. Näin ollen mieleen ei saa jäädä epäilystä tai mitään muutakaan aukko kohta, joka kyseenalaistaisi mielen itsensä omaksuman lain.

Kaikenlainen kritiikki, epäily ja kriittinen asenne on häivyttävä. Kysymys ei ole tieteellisen tiedon luomista laista, joita voitaisiin perustella argumentein, vaan kysymys on retorisen perinteen uskoon nojaavista laista.

Itsen ulkopuolisille laille alistuminen ei kuitenkaan ole itsetarkoitus. Laille alistumista perustellaan lupauksien kautta, lupauksena menestyksestä, onnellisuudesta ja hyvinvoinnista.

6.2.4 Itsen ja toisten johtaminen

Itsensä johtaminen nousee johtamistaidon opeista. Itsen ja toisten johtamisen välillä ei ole eroa. Jim Collins (2006) esittää myyntimenestyksessään johtajuuden määrittelmän: ”Todellista johtajuutta on olemassa vain, jos saa ihmiset seuraamaan, vaikka heillä olisi vapaus olla seuraamatta.” (Collins 2006, 21)

”Hyvä johtaja toimii kuin valmentaja. Hän inspiroi yhteisen vision ja saa ihmiset tekemään halukkaasti sen, mitä he muutoin tekisivät vastentahtoisesti tai eivät tekisi lainkaan.”²⁶

²⁶ http://www.trainershouse.fi/fi/palvelut/valmennus/train_the_trainer/ [viitattu 14.12.2008]

Sekä itsen että toisten johtaminen perustuu toisin sanoen vapauteen. Olennaista on se miten toiset saadaan seuraamaan johtajaa. Tässä seuraamisessa olennaista on visio, jota kohti kuljetaan. Visio ja unelma ovat hyvin lähellä toisiansa. Hyvä toisten johtaminen ottaa huomioon ihmisten omat edut. ”Hyvä johtaminen ohjaa ihmisiä suuntaan, joka on aidosti heidän pitkän aikavälin etunsa mukainen.” (Kotter, 1990, 32) Hyvä johtaja puhuu ihmisten hengelle, se saa ihmisen innostumaan ja tätä kautta kulkemaan johtajan osoittaman vision suuntaan.

”Katso presidentti Kennedyä. Hän oli yksi suurimmista puhujista, joita olen koskaan kuullut. Kun hän puhui, ihmiset innostuivat. Tämä johtui siitä, että hänellä oli kyky puhua ihmisten hengelle.” (Kioysaki 2006, 78)

”Johtajan tärkein tehtävä on johtaa ja innostaa ihmisiä vision kautta.”²⁷

Kysymys on toisin sanoen henkisestä johtajuudesta. Henkisen johtajan ensimmäinen ongelma on saada ihmiset kulkemaan vapaaehtoisesti heidän visionsa suuntaan. Toinen ongelmana henkisillä johtajilla on se miten toiset ihmiset saadaan kukoistamaan, lainatakseni Esa Saarisen sanastoa.

”Henkisen johtajan pääkysymys ei ole, miten hän voi olla itse suuri, vaan miten toiset hänen kauttaan voivat olla suuria.”
(Saarinen & Lonka 2000, 38)

Tältä osin kysymys on altruistisesta toiminnasta, palveluhenkisestä toiminnasta. Ihmisten johtajan ongelmana on kasvattaa ihmisten inhimillisiä kykyjä, toimia innostajana, hengen luojana, suunnan näyttäjänä. Olennaista tässä suunnannäyttämässä on jatkuva tietoisuus

²⁷ <http://www.tekniikkatalous.fi/tyo/article46056.ece>[viitattu 14.12.2008]

suunnasta. Johtaminen tarvitsee tiukkaan itsen kontrollia ja muistia oikeasta suunnasta. Kyseisen suunnan näyttäminen edellyttää asenteeltaan tavoitteen asettamisen kykyä.

6.3 Eettinen substanssi

6.3.1 Unelmat

Unelma toimii yksilön itsesuhteen eettisenä substanssina, alueena jota pyritään työstämään. Unelman olemassa olevaksi tekemiseen tarvitaan ensinnäkin mielikuvituksen kykyä, joka näin ollen koodautuu unelmoinniksi. Toisekseen unelmointi vaatii kykyä irrottautua reaalisuudesta, siis nykyisyydestä. Unelmoinnilla on myös välitön nykyisyyteen vaikuttava funktionsa, joka liittyy menestyskulttuurin elämäksitykseen, energiana ja innostuksena.

”Kaikki unelmat eivät toteudu ehkä koskaan, mutta ne antavat sellaisenaan elämään jotain tärkeää: energiaa ja innostusta.”

(Katajainen ym. 2003, 105)

Unelmat liittyvät myös toiseen elämän filosofiseen ajatukseen elämästä voimana, kykyinä, toimintakykyisyytenä.

”Unelmat antavat ihmisille voimaa, mutta eivät annata tarkempia ohjeita tiestä, polusta tai väylästä, joka johtaisi perille.”

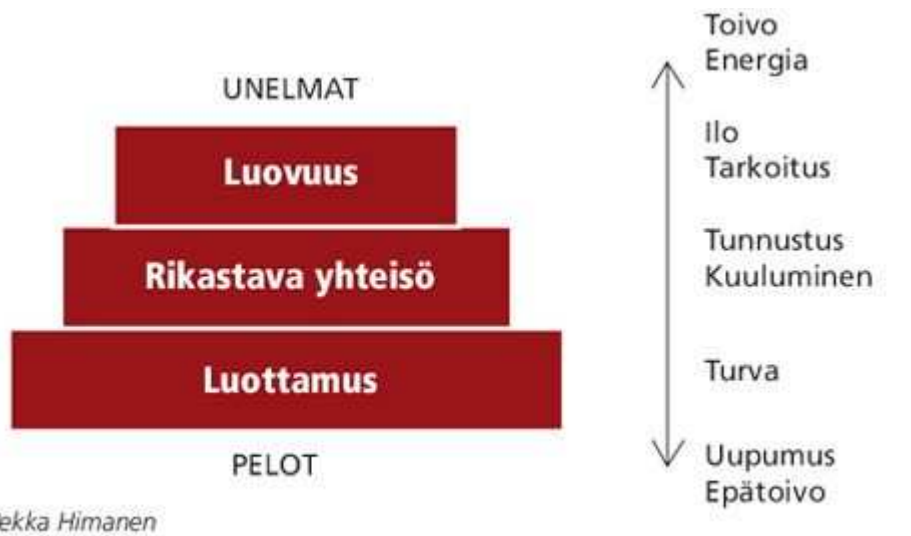
(Katajainen ym. 2003, 107)

Unelmat toimivat toisin sanoen sekä välineinä että itsetarkoituksena. Unelmoinnin avulla yksilö kykenee virittäytymään uudelleen nykyisyyteen voimaantuneena, energisena ja innostuneena. Etenkin erilaisten vaikeiden elämäntilanteiden kohdalla tulevaisuus voi olla voimakkaitten huolien ja murheiden valtaama. Unelmoinnin avulla on mahdollista saavuttaa uudenlainen suhde itseen, nähdä nykyisyys uudessa valossa. Palaan kyseisen

elämänfilosofian ja sen kytkeytymiseen nykykapitalistiseen tuotantoon tutkimuksen tulokinnallisessa luvussa. Käsittelen seuraavaksi kuitenkin unelmien ja innovaatioiden välistä yhteyttä, siis niiden funktionaalista yhteyttä.

Unelmien alueelle liittyy myös vaaroja. Pahin vaara on vähättelevä, realistinen tai lannistava puhe. Unelmoinnin vaarat voivat tulla joko itse ulkopuolelta tai itsestä. Itseen liittyvät vaarat, jotka estävät unelmoimisen liittyy negatiiviseen sisäiseen puheeseen. Pалаan sisäisen puheen alueelle myöhemmin. Ulkopuoliset vaarat liittyvät toisiin ihmisiin ja heidän lannistavaan puheeseensa. Pekka Himanen on käsitteellistänyt kyseisen ilmapiirin tai hengen kahdeksi eri kulttuuriksi. Himanen on erotellut toisistaan pelon kulttuurin ja siihen liittyvän köyhdyttävän yhteisön erilleen rikastavasta yhteisöstä. Tämä liittyy laajempaan menestyskulttuurin toimintatapojen luomiseen. Rikastava yhteisö toimii menestyskulttuurin yhteisöllisenä unelmana.

”Kulttuurinen innovaatio, joka tarkoittaa johtamis- ja työkulttuurin uudistamista, on edellytys sille että muut innovaatiolajit saadaan kukoistamaan.”²⁸

Lähde: Pekka Himanen

²⁸ <http://www.tekniikkatalous.fi/tyo/article46056.ece> [viitattu 14.12.2008]

Menestyskulttuurissa unelmat ovat pyhiä. Ilman unelmointia ja uusien ideoiden syntymistä eli innovaatioita kapitalistinen talousjärjestelmä ei löydä kasvamisen mahdollisuuksia. Innovaatiot luovat uutta energiaa, ne toimivat piristysruiskeena, pitävät toiminnan liikkeessä jatkuvan kasvun prosessissa.

”Rikastavissa yhteisöissä syntyy innovatiivisuutta ja tuloksia”²⁹

”Himasan resepti innovatiivisuuteen on yksinkertainen. Tarvi-
taan unelma ja sinnikkyyttä sen toteuttamiseksi, luovuutta, ri-
kastava yhteisö ympärille ja pohjaksi luottamus. Kun yksilö te-
kee tällaisessa ympäristössä työtä, hän tuntee olevansa turvassa,
kuuluvansa joukkoon, olevansa arvostettu, iloinen ja innostunut.
Näin hänellä säilyy toivo siihen, että unelma on mahdollista to-
teuttaa.”³⁰

Himasan kanssa samaan henkeen nojaa myös hänen väitöskirjaohjaajansa Esa Saarinen Kirsti Longan kanssa kirjoittamassa teoksessaan *Muodonmuutos* (Saarinen & Lonka 2000)

Unelmien ulottuvuus ja sen yhteisöllinen muoto, rikastava kulttuuri, liittyy ihmisten po-
tentiaalisen aktualisoimiseen.

”Loistavan opettajan ja ihmisuskaisen johtajan keskeinen teh-
tävä on rakentaa oppimisen kulttuuri, jossa jokainen saa turval-
lisesti oppia ilman pelkoa haavoittumisesta. Tehtävänä on saa-
da ihmiset ympärillään antamaan toisilleen tilaa kasvaa ja kan-
nustamaan toisiaan siinä kasvussa.” (Saarinen & Lonka 2000,
73)

²⁹ <http://mikaeli.mikkeli.amk.fi/mikaeli/arkisto/tutkimus/himanan/> [viitattu 14.12.2008]

³⁰ <http://mikaeli.mikkeli.amk.fi/mikaeli/arkisto/tutkimus/himanan/> [viitattu 14.12.2008]

Himanen nostaa esille myös luottamuksen keskeisenä elementtinä rikastavien yhteisöjen rakentamisen unelmassaan, joka toimii innovatiivisuuden lähteenä. En nyt lähde tarkemmin analysoimaan luottamuksen tai sosiologisella sanastolla sosiaalisen pääoman ja taloudellisen kasvun välistä yhteyttä. Mutta luottamusta syntyy rikastavassa yhteisössä vain silloin kun yksilöiden unelmat ja innovatiivisuuden elementti julistautuu pyhäksi. Vain luottamuksen ilmapiirissä ihminen uskaltaa laittaa koko itsensä peliin, jos unelmat yksilöivät ja ainutlaatuisuuden maksimi takaa unelmien identifioitumisen ihmisen henkilökohtaisuuden tasoksi.

Toinen yhteys unelmoinnin ja talouden välillä on säästämiseen ja sijoittamiseen liittyvä. Sijoittamiseen ja eläkesäästämiseen keskittynyt Alexandria -pankkiiriliike lähtee omassa toiminnassaan ihmisten unelmista käsin. Samalla tavoin Alexandria käyttää ihmisten henkilökohtaista ulottuvuuttaan hyväksi oman sijoittamiseen liittyvän toimintansa pohjana. Sijoittaminen ja säästäminen palvelee yksilön henkilökohtaista unelmaa. Säästämistä ei perustella Benjamin Franklinin tavoin hyveenä, vaikkakin Franklinille hyveet olivatkin hyveitä vain niin kauan kuin ne olivat yksilölle in concreto hyödyllisiä. (Weber 1980, 37)

”Jokaisella meillä on unelmamme.,,.. Kun uskoo unelmiinsa ja tekee töitä niiden eteen, on unelmilla taipumus toteutua.”³¹

”Kerro meille, mistä sinä unelmoit. Me autamme sinua saavuttamaan tavoitteesi.”³²

Ensimmäiseksi pitää määritellä oma visio tai päämäärä ”mitä minä haluan elämältäni.” (Saarinen, 2003, 124) Visio tai unelma on ensimmäinen askel kohti oman elämänsä näköistä elämää. Mutta miten omat unelmat ja visiot voidaan oikein tiedostaa. Alexandria tarjoaa unelmien tiedostamiseen testin unelmien konkreettisista sisällöistä (ks. liite 2). Omien visioiden työstämisen tapa on unelmointi. Yksi systematisoitu unelmoinnin muoto

³¹ <http://www.alexandria.fi/> [viitattu 14.12.2008]

³² <http://www.alexandria.fi/> [viitattu 14.12.2008]

on Harjun aarrekarttahaarjoitus, joka on käytössä laajasti yksilövalmennusta antavien valmentajien työkalulaatikossa. Palaan tähän aarrekarttahaarjoiukseen eettisen työstämisen osiossa.

Taylorin mukaan valinnoilla on oltava jokin tausta, jotta valinnalla olisi jokin merkitys. Valinnan taustalla on oltava jotakin. Tätä jotakin Taylor kutsuu näkökentäksi, jolla hän tarkoittaa sitä kulttuurista taustaa johon yksilö on kasvanut. Taylorin mukaan yksilöt eivät itse päättää mikä on tärkeää. Taylorin mukaan kyseisen näkökentän muodostaa yhteisö. (Taylor 1995, 68) Tämän näkökentän muodostumisen yhteisöllisenä käsityksen menestyskulttuuri kyseenalaistaa. Palaan tulkintaosiossa kysymykseen siitä, mikä unelmien taustalla olevan näkökentän tai horisontin voisi muodostaa.

Joka tapauksessa unelma luo menestyskulttuurissa itselle taustan, jonka pohjalta hän valintojaan suorittaa. Toiminnan taustaksi ei muotoilla yhteisön normatiiviseksi perustaksi rakentunutta listaa, vaan elämässä tehtyjä valintoja määrittää suhde omaan unelmaan. Mutta kysymys siitä miten yksilöiden unelmat muodostuvat ovat jo eritason kysymys. Esitän tähän oman ratkaisuni tulkintaluvussa.

6.3.2 Mielikuvat ja suggestio

Toisena eettisen substanssin alueena, joka kiinnittyy ihmisen sisäiseen mielikuvituksen kykyyn, on mielikuva. Mielikuvien käytön tietoperusta nousee ennen kaikkea NLP:stä ja suggestioterapiasta. Mielikuvia ja unelmia käytetään usein myös ratkaisukeskeisessä terapiassa ja niitä lähellä olevassa voimakeskeisessä sosiaalityössä. NLP:n mukaan ihmistä ohjaa mielikuvat, minäkuvat, ihmisten uskomukset itsestään ja mahdollisuuksistaan. Kyseinen suuntaus on pyrkinyt löytämään työuupumukseen vastausta kyseiseltä alueelta.

”Yksilön uupumuksen taustalla voidaan samalla logiikalla lähteä etsimään unelmaa toisenlaisesta elämästä tai työnteosta, tavasta toteuttaa itseään ja elää. Unelmat ei ehkä kirkastu heti, sitä pitää pohtia ja maistella, mutta hyvin tehty haaveilu

on kannattavaa työtä, siitä puhumme vielä lisää.” (Katajainen ym. 2003, 17)

Suggestiolla kyseisessä kirjallisuudessa tarkoitetaan puhetta mielen tiedostamattomalle osalle. (Katajainen ym. 2003, 57) Menestyskirjallisuus lähtee kielen ja mielen synkronisesta teoriasta. Mieli rakentuu kielellisesti. Ja näin ollen kielen käytöllä on merkitystä mielen käytölle. Tämä kielellisen käänteen filosofia ei ota itsen rakentumisessa huomioon ihmisen suhdetta maailmaan ja maailmasuhteen kautta rakentuvaa itsettä. Itsen olennaisen osan muodostaa mieli ja kieli, joista ihmisen muut maailmasuhteet eivät saa huomiota osakseen. Ainut maailmasuhde itsesuhteen lisäksi, jonka menestyskirjallisuuden kielellinen korostus hyväksyy todellisuudeksi, on toisten puhe toisille.

”Mielikuvia koetaan paitsi kuvina, myös sisäisenä puheena, tuntemuksina, tunteina ja ääninä. Tämä mielikuvien rikkaus antaa mahdollisuuksia muunnella ihmisen sisäisiä kokemuksia suuntaan, jota ihminen itse pitää tavoiteltavana: oppimisessa, itsensä kehittämisessä, urheilusuorituksen tai muun taidon parantamisessa.” (Katajainen ym. 2003, 57)

Kyseinen kielellisen käänteen konstruktionistinen käsitys kielen ja maailman suhteesta liittyy myös ajatukseen rikastavasta yhteisöstä ja Esa Saarisen käsitteeseen latistuksen mankelista. Tähän liittyy myös positiivisen palautteen korostaminen, myönteisen katseen ja arvostavan silmän sekä erilaisten tunnustamisen tematiikkojen korostaminen.

6.3.3 Myönteinen ajattelu ja asenne sekä sisäinen puhe

”Asenne ratkaisee. Aina!”³³

”Ihminen on sitä mitä hän ajattelee”³⁴

Menestyskulttuuri rakentuu keskeisesti ajattelun ja asenteen elementtien varaan. Ajattelun korostaminen on sekä metafyyminen käsitys maailmaan luonteesta että ihmistä ontologisesti määrittävä oppi.

Menestyskulttuurissa myönteinen ajattelu ja asenne ovat perustavia alueita muuttaessa itsettä kohti menestymistä. Kyseisen alueen ontologinen status on perustavaa. Ajattelun korostetaan olevan avain ihmisen hyvinvoinnille. Ajattelun korostaminen ihmisen hyvinvoinnissa ja menestyksessä linkittyy itsen vastuullisuuden ja maailman muuttamisen epäsuoraan kieltoon. Ajattelu ja asenne ovat itsen vallan alaisuudessa.

Yksi keskeinen ja usein aineistoa läpikäydessä esiin noussut vanha viisaus on viisaus siitä, että ihminen saa sitä mitä tilaa. Ajattelun yhteyttä ja kaikkivoipaisuutta korostamalla ihmisen hyvinvoinnista tulee ihmiselle itselleen käsillä oleva ilmiö. Tämä nojaa tietenkin itsen vastuullisuuden moraaliseen lakiin ja itsetietoisuuden muodostumiseen. Kyse on vain omasta päätöksestä.

”Itse kukin meistä voi päättää, mitä ajattelee ja tekeekö elämästään iloisen vai ankean. Sitä saa mitä tilaa!”³⁵

”Ihminen voi valita ajatuksensa.” (Sarasvuo 2000, 83)

Myönteinen asenne on seurausta myönteisestä ajattelusta. Ajattelun taso on perusta, jolle asenteet ja toiminta perustuvat.

³³ (<http://puoti.positiivarit.fi/ViewPicture.aspx?ProductId=635&PictureIndex=1>) [viitattu 14.12.2008]

³⁴ <http://www.mtv3.fi/helmi2005/tulosta.shtml/611847> [viitattu 14.12.2008]

³⁵ <http://www.mtv3.fi/helmi2005/tulosta.shtml/611847> [viitattu 14.12.2008]

”Elämämme on sitä, miksi ajatuksemme sen tekevät. Positiiviset ajatukset synnyttävät positiivisia asenteita.”³⁶

Näiden välisestä suhteesta ei valmennuskirjallisuudessa löydy tarkempaa teoriaa. Tämä liittyy valmennuskirjallisuuden uskossysteemin luonteeseen, missä olennaista ei ole tieto ihmisestä, vaan ihmisen oma uskomussysteemin luominen. Uskomista ei näin ollen ole syytä argumentoiden todistaa. Keskeisimpinä todistamisen muotoina toimivat; omakohmainen kokemus, esimerkkitarinat, jotka luonteeltaan muistuttavat myyttisiä sankaritarinoita, sekä erilaiset pikkuharjoitukset. Kaksi keskeisintä myyttistä tarinaa ovat Viktor Franklinin ja Helen Kellerin menestystarinat.

Sarasvuo esittää ajattelun perustavaa tasoa tunteisiin nähden ohjeistamalla lukijaa kuvittelemaan sellaista tuskaa, millaista lapsena leukemiaan kuollut kaksoissisaresi tunso ja mistä kaikesta hän jäi paitsi. (Sarasvuo 2000, 82) Vaikka kyseinen tarina ei ole totta, niin se saa aikaan tunnetilan. Tällä hän omasta mielestään todistaa ajattelun perustavan suhteen tunteisiin.

”Ajatuksella voi tulkita, muokata, ohjata, poistaa tai synnyttää tunteita.” (Sarasvuo 2000, 83)

Ajattelu on väline itsen johtamiselle, hyvinvoinnille ja menestymiselle. Ajattelulla ei pyritä maailman tosiolemuksen tiedostamiseen tai käsitteelliseen rehellisyyteen. Ajattelu toimii välineenä unelmille. Ajattelun avulla on mahdollisuus vaikuttaa itseensä. Tällöin ajattelu samaistuu itsen käyttäjänä.

Ajattelun käyttämisen ohella ajattelun substanssina ajatellaan koostuvan sekä negatiivisista että myönteisistä ajatuksista. Myönteiset ajatukset lisäävät elinvoimaa. Kielteiset ajatukset vähentävät elinvoimaa. Asenne koostuu samoin sekä myönteisestä että kielteisestä ulottuvuudesta. Tästä ajattelun substanssista on seurannut myös kahden eri persoonallisuuden erottelun optimisteihin ja pessimisteihin.

³⁶ <http://www.positiivarit.fi/Content.aspx?d572a8d8-9ed5-4127-a652-74667265d9c1> [viitattu 14.12.2008]

Myönteinen ajattelu on avain oman elämän muutokseen. Se liittyy itsen vastuullisuuteen ja vastuullisuuden itsestä ja oman elämän muutoksesta voi saavuttaa ajattelemalla myönteisesti ja omaksumalla myönteisen asenteen.

”Asiat muuttuisivat vasta, jos itse muuttuisin ensin ja tärkeimmän muutoksen tuli koskea tapaan ajatella.” (Töytäri 2003, 8)

Myönteinen ajattelu on myös avain elämän laadulle. Toisin sanoen olennaista ei ole ulkoinen menestyminen eikä se saavuttaako unelmansa, vaan asenne siihen pyrkiikö saavuttamaan unelmansa.

”Ymmärsin miltei 30 vuotta sitten, että myönteinen ajattelu-tapa on kaikkein tärkein taito takaamaan haluamani laadun omalle elämälleni.”³⁷

Itsen ulkoisen todellisuuden tapahtumat ja asiantilat eivät ole keskiössä. Olennaista ihmisen olemassaolossa on ajatukset asiantiloista ja asenteet maailmaa kohtaan. Itsensä johtajuuteen pyrkiessä ei pidä keskittyä itsen ulkopuoliseen tahoon, vaan olennaista on keskittyä itseän ja itsen myönteiseen ajattelemiseen.

”Opin hyvin nopeasti, ettei sillä ole merkitystä mitä tapahtuu, vaan mitä ajattelen siitä mitä tapahtuu. Positiivinen asenne ja sen tietoinen käyttö tarjosi elämän ohjaket omiin kouriini.”

Menestyskulttuurissa korostuu ajattelun itsenäisyyteen liittyvää henkilökohtaisuuden elementti. Toisin sanoen sen korostaminen että itse toimii myös ajattelun subjektina. Kyseinen ajattelun subjekti rajataan myönteisen ja positiivisen ajattelun rajoihin.

³⁷ <http://www.positiivarit.fi/Content.aspx?d572a8d8-9ed5-4127-a652-74667265d9c1> [viitattu 14.12.2008]

”Minulla oli valta ajatella mistä tahansa asiasta juuri niin kuin halusin. Tekosyyt ja selittelyt saivat jäädä – oli aika ottaa selville mihin minusta oikein onkaan jos oikein tosissani yritin.”³⁸

Myönteinen ajattelu liittyy uskoon omista kyvystä ja uskosta siihen että osaa. Myönteisesti ajattelemalla ihmiseen luodaan uskoa ja rohkeutta ryhtyä toimeen, uskoa onnistumiseen.

”tuo halu (unelma omakotitalosta) kumosi 25 vuotta vallalla olleen uskomukseni, että en osaa.” (Töytäri 2003, 9)

Myönteinen ajattelu liittyy toivoon. Myönteisellä ajattelulla on siellä menekkiä missä epätoivo ja usko ovat hiipuneet. Tästä voidaan esittää väite että samasta maaperästä nousee myönteinen ajattelu, mikä on tuottanut myös uskon menetystä ja epäuskoa.

”Myönteinen näkökulma on ovia ja mahdollisuuksia avaavaa luova ajattelutapa. Siinä missä kielteinen ajattelu kapeuttaa näkökulmaa ja sulkee mahdollisuuksia pois, voi positiivisella ajattelulla nähdä mahdollisuuksia ja tilaisuuksia uuden alkamiselle melkein mahdottomissakin paikoissa. ” (Katajainen ym. 2003, 72)

Myönteinen ajattelu liittyy sisäiseen puheeseen. Kyseinen sisäisen puheen teoria nousee NLP:n perinteestä, samalla se nojaa löyhästi kognitiiviseen psykologiaan, jossa sisäisen puheen korvaa automaattisen ajattelun käsite. Sisäisellä puheella pyritään käsitteellistämään ihmisten sisäisyyteen automaattiseksi rakentunutta osaa, joka ohjaa ihmisen toimintaa. Vaikuttamalla kyseisen alueeseen ihminen kykenee ohjaamaan omaa toimintaansa itse, eikä näin ollen ole oman sisäisen puheensa vankina. Sisäinen puhe linkittyy myönteiseen ajatteluun ja sen uskotaan tuottavan energiaa ja uskoa omaan toimintaan. Myön-

³⁸ <http://www.positiivarit.fi/Content.aspx?d572a8d8-9ed5-4127-a652-74667265d9c1> [viitattu 14.12.2008]

teinen ajattelu hyökkää negatiivista ja kriittistä ajattelua vastaan, jotka tulkitaan epäilyyn liittyvinä tapoina suhtautua itsen ja omaan onnistumiseen.

”Kriittinen suhtautuminen itsen harvoin edistää hyvinvointia.”

(Katajainen ym. 2003, 140)

Sisäinen puhe jaetaan mustavalkoisesti myönteisen ajattelun tavoin myönteiseen ja kielteiseen puheeseen. Myönteinen puhe on kannustavaa ja keskittyy onnistumiseen. Kielteinen puhe taas keskittyy epäonnistumisiin ja on lannistavaa. Kyseinen erottelu saa myös käsitteellisen versionsa optimistin ja pessimistin erottelujen kautta ja liittyy latistavan ja rikastavan yhteisön teorioihin. Samalla myönteinen sisäinen puhe liittyy hyvään itsetuntoon, jos itsetunto on määritelty ”ihmisen myönteisiä tai kielteisiä tunteita itseään kohtaan” (Helkama ym. 1999, 367).

Myönteinen ja kielteinen ajattelu nojaa 1900-luvulla filosofiassa tapahtuneeseen kielellisen käänteeseen, joka kasvatustieteissä, psykologiassa ja yhteiskuntatieteissä on saanut nimikkeen konstruktionismi³⁹.

”Sanat ovat maailma. Suhtaudu hienovaraisesti siihen, miten puhut! Kiitäessään ohitsemme sanat sisältävät kokonaisia universumeja. Keskustelumme ovat pyhiä: niissä ihmiset luovat itsensä.”⁴⁰

Sanat liittyvät myös itsensä kehittämiseen ja itsen kukoistamiseen. Sanojen ja puhumisen avulla voimme kehittää itseämme.

”Kehitä sanastoasi, kehitä itseäsi.” (Saarinen & Lonka 2000, 65)

³⁹ Terävälle lukijalle herää närkästys siitä, että kyseinen foucault’lainen tutkimus on osa kielellistä käännettä ja samalla tavoin nojaa väistämättä kyseiseen idealistiseen perinteeseen. Tyydyn tässä yhteydessä vain toteamaan ilman tarkempaa perusteltua kantaa esittämättä tämän tutkimuksen olevan metodologialtaan foucaultlainen, milloin en ole ottanut kantaa ontologisiin kysymyksiin.

⁴⁰ (http://personal.inet.fi/yritys/tathata/artik_suom/narra_vinjettej1.htm) [viitattu 14.12.2008]

Myönteinen ajattelu nojaa käsitykseen siitä, että ”totuudet ovat tulkintoja todellisuudesta” (Sarasvuo 2000, 141). Ajattelu ei kiinnity tosiasioihin, vaan uskomuksiin. Olennaista myönteisessä ajattelussa ei ole muodostaa totuutta suhteessa tosiasioihin. Totuus muodostuu suhteessa uskomuksiin ja varmuuteen uskomuksista.

Totuudella ei ole itsetarkoituksellista arvoa, vaan totuus uskomuksina toimii välineenä menestykselle. Totuuden tulkinnallisuus johtaa menestyskirjallisuudessa solipsistiseen uskoon oman todellisuutensa luomiseen. Yksinkertaisesti totuus on kunkin oma. Menestyskulttuurista puuttuu usko suureen totuuteen, sellaiseen totuuteen, mikä on kaikille sama ja kunkin yksilön ulkopuolella. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tie totuuteen on henkilökohtaisessa uskossa ja uskomuksissa.

6.4 Eettinen työ

Eettisen työn tai itseen liittyvien harjoitusten ulottuvuus on menestyskulttuurissa äärimmäisen rikas. Tämä luovuuteen ja innovatiivisuuteen perustuva kulttuuri on kyennyt luomaan kattavan itsen muokkaamisen välineistön. Nostan tästä runsaasta itsen muokkaamiseen tarkoitettua aarreaitasta vain muutamia keskeisiä harjoitteita esille raportissani. Näiden harjoitteiden kautta on kuitenkin mahdollista päästä käsiksi menestyskulttuurin eettisen työn olennaisimpiin piirteisiin. Kaikki harjoitukset nojaavat itsetietoisuuden käyttöön ja sitä kautta oman elämän muokkaamiseen. Toinen harjoituksia yhdistävä tekijä on tulevaisuuden elementin korostaminen. Kolmas yhdistävä piirre, eräänlainen säie, joka sitoo heterogeeniset elementit toisiinsa, on positiivisen asenteen ja ajattelun korostaminen. Taustan positiivinen pohjavire linkittyy mahdollisuuksien ja ratkaisujen tärkeyttä korostaessa.

Käyn lävitse analyysissä kaksi yritys- ja yksilövalmennuksien yhteydessä käytettyä harjoitetta sekä kaksi sosiaalipuolella käytettyä harjoitetta. Yksi keskeisin ja usein käytetty harjoitus on aarrekarttahaarjoitus, vaikka aarrekarttahaarjoitus on Kristiina Harjun rekiste-

röimän tavaramerkin alaisuudessa, käytetään sitä varsin laajasti erilaisissa elämäntaidon ja elämänhallinnan kursseilla sekä koulutuksissa.

6.4.1 Aarrekarttahaarjoitus

”Aarrekartta on työkalu, joka auttaa toteuttamaan unelmia.”⁴¹

Kristiina Harjun yritys Fakta & Fiktio on tuotteistanut aarrekarttahaarjoituksen. Harjun valmennusyritys kouluttaa myös kouluttajia aarrekarttahaarjoituksen käyttämiseen.⁴² Aarrekarttahaarjoitusta käyttävät myös muut erilaista valmennusta tarjoavat yritykset ja yrittäjät. En kuitenkaan tiedä maksavatko he Harjulle kyseisen haarjoituksen käytöstä korvausta.

Aarrekarttahaarjoituksen tehtävänä on luoda oma tulevaisuuteen sijoitettu elämä. Sellainen elämä, jonka kukin itselleen haluaa. Aarrekarttahaarjoitteessa yhtenä keskeisenä apuvälineenä on kerätä aikakausilehdistä kuvia sellaisesta elämästä, minkä kukin itselleen haluaa. Unelmointi alkaa tulevaisuuteen virittäytymisellä. Pelkkä aikakausilehtien lukeminen ei riitä, vaan sen lisäksi aikakausilehtiä on luettava samaistumalla niihin, jonka tarkoituksena on saada niiden tuottamat mielikuvat osaksi itseä. Tämä vaatii eläytymiskykyä ja omakohtaisuuden elementtiä.

”Viritä mielesi eläytymään tulevaisuuteen, siihen hetkeen kun mielikuvasta on tullut totta. Ikään kuin aikakoneella siirtyisit eteenpäin ja voisit nähdä, kuulla, tuntea, millaista elämä silloin on.,..., Eläytyminen tulevaisuuteen on monelle aarrekarttatyöskentelyn vaikein vaihe. ” (Harju, 2000, 76-77)

⁴¹ <http://www.nicehouse.fi/omahuone/elamanvo/aarre.htm> [viitattu 14.12.2008]

⁴² <http://www.fakta-fiktio.fi/aarrekarttakouluttaja.htm> [viitattu 14.12.2008]

Aarrekarttahaarjoittelu nojaa NLP:n tietomuotoon. Olennaista visioidessa ja unelmoidessa omaa tulevaisuuttaan on käyttää kaikkia aisteja apunaan. Keskeisin aisti kuitenkin on näköaisti ja tulevaisuuden kuvaaminen, mutta yhtä olennaisia aisteja ovat myös tunto, maku, haju ja kuuloaistimuksetkin. Mitä enemmän unelmoija kykenee käyttämään erilaisia aistejaan apunaan sitä todellisemmaksi ja tätä kautta mahdollisemmaksi unelma muuttuu nykyisyydessä. Unelmoinnin tarkoituksena ei ole jättää kuviteltua mielikuvaa tulevaisuuteen ei olemassa olevan tasolle, vaan unelmoijan ongelmana on nykyistää tai tehdä unelmasta osa nykyisyyttä. Tavoitteena on siirtää unelma aistien kautta nykyisyyden tosiasioiden maailmaan.

”Unohda konditionaali, äläkä sijoita unelmaa tulevaisuuteen, vaan tarkastele unelmaa preesensissä, ajan nytkä muodossa”. (Harju, 2000, 77)

Eri aistien käyttäminen liittyy sekä unelman konkretisoimiseen ja nykyistämiseen eri aisteja käyttämällä sekä unelman täsmälliseksi muotoilemiseen. Unelman tarkoitus ei ole jäädä haaveiden maailmaan, vaan unelmoinnin tavoitteena on aktualisoida unelma todeksi. Kysymys on ihmisen potentiaalisuuden realisaatiosta.

Aarrekarttahaarjoitus nojaa myös olennaisesti omakohtaisuuden eettiseen premissiin. Omakohtaisuuden korostaminen on siksi olennaista, että ilman sitä harjoituksen tekijä ei saa aktualisoitua käyttöön kaikkia aistejaan ja koko mielen kapasiteettia.

”Aarrekartan työstö on toimintaa itsen kanssa. Muut eivät saa vaikuttaa lopputulokseen.” (Harju, 2000, 80)

Unelmointi ja unelmat toimivat kahdella tavalla. Ensinnäkin unelmat toimivat konkreettisten tavoitteiden asettamisen ehtona. Unelmat toimivat myös tavoitteeseen pyrittäessä motivaation lähteenä. Tavoitteet nousevat unelmista. Unelmat ovat siis eettisenä substanssina ensi sijaisia tavoitteisiin nähden. Toiseksi unelmiin liittyy myös itseohjautuvuuden ajatus. Oikein tehdyt unelmat toteutuvat itsestään.

”Unelma toteutuu omilla ehdoillaan.” (Harju, 2000, 77)

Unelmia ei toisin sanoen pidä pakottaa toteutumaan, vaan unelman toteutuminen jätetään kohtalon käsiin, vaikkakin kohtalo on tässä mielessä itse luotu. Unelmien itsetoteutumisen ajatus nojaa teoriaan alitajunnan voimasta liikuttaa ihmistä.

6.4.2 Hautajaisharjoitus

Toinen vastaava harjoitus on hautajaisharjoite, jossa kuvitellaan omien hautajaisten muistokirjoitukset. Tässä harjoituksessa itsen tehtävänä on käsikirjoittaa omiin hautajaisiin sellainen muistokäsikirjoitus, jollaisena hän haluaisi tulla muistetuksi. Covey ohjeistaa harjoituksen tekijää seuraavaan tapaan: ”Mieti nyt hartaasti. Mitä haluaisit näiden puhujien sanovan sinusta ja elämästäsi? Millaista aviopuolisosa ja vanhempaa tahtoisit heidän kuvailevan? Millaista poikaa tai tytärtä tai serkkua? Millaista ystävää? Millaista työtoveria? Millaisen kuvan haluaisit heidän saaneen luonteestasi? Mitä tekojasi ja saavutuksiasi haluaisit heidän muistelevan? Katso ympärilläsi olevia ihmisiä tarkoin. Millaista osaa olisit halunnut esittää heidän elämässään?” (Covey 2006, 102-103)

Tämän harjoitus nojaa aarrekarttajarjoituksen tavoin mielikuvitukseen. Harjoituksen tehtävänä on muodostaa harjoituksen tekijälle ihannekuva ja ihannekertomus itsestä. Tämä harjoitus nojaa ja tähtää itsetietoisuuden synnyttämiseen ja tulevaisuuden kuvallistamiseen ja kertomuksellisen elementin kirkastamiseen. Tätä kautta harjoituksen tekijä saa valmiin käsikirjoituksen oman itse työstämiseen. Harjoitus toimii pohjana itsen kertomuksellisen identiteetin rakentamiselle. Tämä harjoitus toimii aarrekarttajarjoituksen tavoin oman itsen luomisen projektin lähtökohtana. Coveyn (2006, 106) esittää, että ”Olemme joko oman proaktiivisen ensimmäisen luomisvaiheemme tuote taikka sellaisen luomisvaiheen tuote, jota ohjaavat muut ihmiset, olosuhteet tai aiemmat toimintatapamme.” Vaikka Coveyn mukaan ihmiset ovat luonnostaan proaktiivisia, niin proaktiivisuutta on harjoiteltava, tai proaktiivisuutta on mahdollista harjoittaa.

Coveyn proaktiivisen asenteen harjoituksen tehtävänä on päästä eroon reaktiivisesta asen-

teesta (tai toisohjautuvuudesta). Harjoitus nojaa oman puheen tarkkailemisen ohjeeseen. Harjoituksessa lähdetään siitä, että on seurattava omaa puhetta, etenkin sanoja, kumpi, ei onnistu ja minun täytyy. Sanat luovat reaktiivisen asenteen ja reaktiiviset sanat nousevat reaktiivisesta ajattelusta. Kielenkäytöllä ajatellaan olevan yhteys toimintaan ja ennen kaikkea toiminnan lopputulokseen. Reaktiivisella kielenkäytöllä on vakavat seuraukset: siitä tulee itseään toteuttava ennuste. (Covey 2006, 84)

6.4.3 Tulevaisuuden muisteleminen ja ihmekysymykset

Tulevaisuuden visualisoinnilla ihminen saa tietoa omasta ihanne minästään. Samaa tulevaisuuden visualisointia käytetään myös tulevaisuuden muistelun harjoitteessa. Olennaista tässä on asettaa itsensä omien tiedostamattomien haaveiden, arvojen ja toiveiden alaisuuteen. Tällöin usein kieltona on reaalisuuden taju, eli se onnistuisiko sellainen elämä minulta, onko se mahdollista tai todennäköistä. Tulevaisuus pitää olla täysin avoin ilman minkäänlaista todellisuuden tajun asettamaa painolastia. Ihanneminä tai ihannekuva tulevaisuudesta voi olla minkälainen vain. Kyseisen harjoitteen avulla toivottomaan ja näköalattomaan nykyisyyteen tuodaan toivoa ja näköaloja. Tällä periaatteella toimii muun muassa ihmekysymykset.

”Haluaisin seuraavaksi kysyä sinulta jotakin vähän erilaista.

Vastatessasi sinun täytyisi käyttää mielikuvitustasi.”⁴³

Ihmekysymykset lähtevät tulevaisuuden elementistä käsin. Toinen keskeinen elementti liittyy ihmisen omakohtaisuuteen ja itsen tarkasteluun ensimmäisen persoonan näkökulmasta.

”Kuinka asiat elämässäsi ovat sinun näkökulmastasi?”⁴⁴

⁴³ <http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/kysymykset3.htm> [viitattu 14.12.2008]

⁴⁴ <http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/kysymykset3.htm> [viitattu 14.12.2008]

Kolmas keskeinen elementti on suunnata itsen katse siihen, mistä itse on erityisen tyytyväinen. Tehtävänä on saada ote asiakkaan ratkaisun ytimestä, siitä puutteesta mistä asiakas kärsii.

”Mistä olet erityisen tyytyväinen, mikä erityisesti ilahduttaa sinua nyt, kun vuosi on kulunut hyvin?”⁴⁵

Neljäs keskeinen elementti liittyy tekemisen korostamiseen.

”Mitä teit tämän hyvän tulevaisuuden toteutumiseksi; keneltä sait tukea ja millaista?”⁴⁶

Tekemisen korostamisessa painottuu asiakkaan tekijyyden korostamiseen. Toisin sanoen subjektiivisuuden synnyttämiseen, mikä liittyy myös itsen vastuullisuuden ja proaktiivisen asenteen korostamiseen. Näiden harjoitteiden tehtävänä on synnyttää harjoituksen tekijä itsen vastuullisuuden ja itsestä vastuun kantamisen tilaan.

Menetelmä nojaa myös omakohtaisen unelman elementtiin. Kyseinen omakohtaisen unelman elementtiä nimitetään asiakaslähtöisyydeksi. Toisin sanoen kysymyksessä ei ole hyvän elämän tai moraalisesti oikean opettamisesta, vaan asiakas itse päättää sen, millainen elämä häntä tyydyttää.

”Menetelmän tavoitteena on edistää asiakaslähtöistä vuoropuhelua sekä löytää lasten, nuorten ja perheiden pulmalanteisiin toimivia ratkaisuja. Kertaluontoisena istuntona pidettävästä palaverista on saatu hyviä tuloksia.”⁴⁷

⁴⁵ <http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/kysymykset3.htm> [viitattu 14.12.2008]

⁴⁶ <http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/kysymykset3.htm> [viitattu 14.12.2008]

⁴⁷ (http://www.stakes.fi/FI/ajankohtaista/Tiedotteet/2006/40a_2006.htm) [viitattu 14.12.2008]

6.5 Telos

” Itsensä valmentava elää unelmiensa elämää: hän on, tuntee ja tekee elämänsä kannalta kaikkein arvokkaimpia asioita.” (Sarasvuo 2000, 132)

Menestyskulttuuri nojaa itsestä vastuunottavan ja itse luodun elämän ihanteeseen. Tästä tavoitteesta käsin kumpuavat sekä onnellisuuden että hyvinvoinnin päämäärät. Sekä onnellisuus että hyvinvointi ovat seurausta itsensä vastuunottamisen, itse luodun elämän ja omien unelmien mukaisen elämän ihanteesta. Hyvinvointi ja onnellisuus eivät jäsennä etiikkaa hyveen kautta esimerkiksi hyvänä elämänä, vaan ne nähdään tunteina. Hyvinvointi ja onnellisuus ovat tunnetta, joka seuraa itsensä näköisen elämän etiikasta. Näitä kaikkia yhdistäväksi lopulliseksi tavoitetilaksi, mihin itsensä näköisen elämän ihanne johtaa, asettuu menestys. Tämän vuoksi olen nimennyt tutkimuskohteeni menestyskulttuuriksi.

Menestys, hyvinvointi ja onnellisuus ovat itsen ruumiillisesti asettuvia olomuotoja. Ne eivät sisällä moraalin tai arvojen ulottuvuutta, eivätkä sosiaalisen tai poliittisen ulottuvuutta. Menestyskulttuurin tavoitteet ovat subjektiivisia ja relativistisia. Yleisiä elämän tarkoitusta ja päämäärää menestyskulttuurissa ei muodosteta. Jokainen yksilö muodostaa oman elämänsä tarkoituksen ja päämäärän.

6.5.1 Menestyminen ja itse tehty elämä

Keskeisin eettisen itsesuhteen harjoittamisen ja työstämisen päämäärä tai telos on menestyminen, elämässä menestyminen. Menestymiseen liittyy olennaisesti myös muita tavoiteltavia ja jopa ontologisia kannanottoja elämästä ja sen päämäärästä tai tarkoituksesta. Menestyminen ei ole edellisistä itsensä johtamisen, itsensä näköisen eli omakohtaisen elämän elementeistä irrallinen. Menestyskulttuuri ei ole kokonaisuudessaan vielä vakinaistanut omaa paikkaansa erilaisten elämäkäytänteiden maastossa, niin valmentajien tulee ikään kuin myydä oma elämäkäytänteensä ja menestyksen ihanteen. Amerikkalainen viihdeteollisuus on toiminut menestysetiikan hyvänä kauppakumppanina. Koska Suomen protestanttiseen uskontoon pohjaava etiikka ei vielä ole täysin murentunut, niin

eri elämäntapavalmentajilla sekä yritysvalmentajilla on selkeät lupaukset ja jonkinlainen myyntipuhe menestyskulttuurin kaupan edistämiseksi.

”Kun menestyy kokonaisvaltaisesti, voi hyvin, on tasapainoinen ja onnellinen. Silloin voi elää itsensä näköistä elämää, osaa kuunnella itseään ja on sinut itsesi kanssa. Elämästä tulee mutkatonta ja hauskaa: voi keskittyä olennaisiin asioihin, kun epäolennaisuudet eivät vie huomiota ja energiaa. Valmennuksen avulla löytyy elämänilo, sisäinen voima ja työkalut itsensä johtamiseen. Muutokset ovat kestäviä ja ne näkyvät päivittäisessä elämässä.”⁴⁸

Menestyskulttuurissa eettiselle toiminnalle annetaan useita päämääriä, onnellisuus, menestys, itsensä näköinen elämä, elämän helppous. Keskeisin eettinen tavoite menestyksen etiikassa on loppujen lopuksi oman unelman kaltainen elämä. Eettinen maksiimi voisikin kuulua: tule siksi mitä olet. Tämä eettinen maksiimi tai moraalilain ensimmäinen osa asettuu kuitenkin toiminnan telokseksi. Itseksi tuleminen, tulla siksi mitä olet, on menestyskulttuurin eettisen itsesuhteen lupaus ja keskeisin päämäärä.

Menestyskulttuuri nojaa elämän tarkoituksen löytämisen ajatukseen, jonka se löytää itsensä keksimisestä tai luomisesta. Itse samaistetaan yksilöiden omakohtaisiin unelmiin elämänsä suhteen ja etenkin omien unelmien mukaiseen elämään. Menestyskulttuurin eettinen telos on luonteeltaan relativistista, hyvälle elämälle ei anneta muuta luonnehdintaa, kuin oman itsensä (unelma) näköinen elämä.

”Ihmisen todellinen menestys liittyy aina hänen omaan minäänsä” (Covey 2006, 110)

⁴⁸ <http://www.mendo.fi/valmennus.html> [viitattu 14.12.2008]

Menestyskulttuuri nojaa siis itse tehdyn elämän ihanteeseen. Tämä ihanne liittyy valitukseen ja Kantin moraalifilosofian ihanteeseen, vaikka autonomisuuden käsite poikkeaa Kantin sille antamasta merkityksestä. Kantille autonomisuus ja aikuisuus liittyivät syvään uskoon moraalisten velvollisuuksien järkipäisyydestä. Menestyskulttuuri ei nojaa uskoon moraalien universaalisuuteen Kantin kategorisen imperatiivin pakottavuuden merkityksessä. Menestyskulttuurissa itsen autonomisuuden ajatus linkittyy omakohtaisten unelmien ja päämäärien toteuttamiseen. Autonomisuus ei toisin sanoen kiinnity moraalisiin ja universaalisuuteen eikä sillä ole velvollisuusetiikan pakottavuuden elementtiä. Ainoat pakot, minkä menestyskulttuuri asettaa ovat itsensä näköinen elämä, itsen vastuullisuus itsestä ja jatkuva itsensä kehittäminen, uusien tavoitteiden ja unelmien asettaminen.

6.5.2 Menestys jatkuva liikkeenä ja kasvuna

”Menestyäkseen on keskityttävä jatkuvaan oppimiseen ja itsensä kehittämiseen.”⁴⁹

Menestyskulttuuri nojaa elämän tarkoituksen kysymyksessä oman elämän tekemisen ajatukseen. Oman elämän tekemisen ajatus nojaa itsensä kehittämisen ajatukseen. Menestys taas nojaa kahteen edelliseen. Menestyvä ihminen on jatkuvasti liikkeessä. Menestyvä ihminen asettaa jatkuvasti itselleen uusia tavoitteita. Tavoitteen saavuttaminen on vain merkki menestyksestä. Heti ihmisen proaktiivisuuden asenteen kadotessa ja proaktiiviseen asenteeseen liittyvän aloitteellisuuden elementin kadotessa menestymisen liekki sammuu. Jatkuva liike on menestyksen ehto. Itseksi ei koskaan voi tulla lopullisesi. Tämä lähtökohta nojaa menestyskulttuurin vitalistiseen elämäntulkintaan. ”Elämän päämäärällä ei ole loppua” (Kalenc, 23)

Menestyskulttuuri nojaa elämänfilosofiseen lähtökohtaan ja elämän käsittämiseen energiana, intona, innostuksena ja jatkuvana kasvuna. Tämä elämänfilosofinen kehys toimii samalla tavalla voimauttavien ja ratkaisukeskeisten lähestymistapojen taustana.

⁴⁹ (http://www.trainershous.fi/fi/palvelut/nain_syntyy_kasvu/) [viitattu 14.12.2008]

”Vitaalisuus on elinvoimaa ja vitaalisilla ihmisillä näyttää olevan myös voimavaroja, energiaa ja vireyttä vaikka muille jakaa.” (Kemppinen 1999, 31)

Yksinkertaisesti kyseinen elämäntulkinta tarkoittaa ihmisen koko elämänajan jatkuvaa oppimista ja kasvamista. Kyseinen lähtökohta nojaa kasvatustieteistä nousseeseen ajatukseen elinikäisestä oppimisesta. Elinikäinen oppiminen asettuu menestyskulttuurissa elämään itseensä kuuluvana elementtinä. Kasvamisen ja kehittyminen nähdään elämän ontologisena totuutena.

”Minä koen että elämän tarkoitus on kasvu. Luonto on kanssani samaa mieltä. Kysy bakteerilta petrimaljassa tai saniaiselta sademetsässä, jos et usko.” (Sarasvuon blogi)

Elämään itseensä kuuluvana elementtinä se asettuu myös pakkona, jatkuvan oppimisen ja kehittymisen pakkona. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että valmennusbisnes pakottaisi ihmisiä kasvamaan. Päinvastoin ne nojaavat vapaaehtoisuuteen ja ihmisten vapauteen.

”Tehtävämme on auttaa asiakkaitamme kasvamaan.”⁵⁰

Ihmisen jatkuvan kasvamisen ajatuksessa itseä on jatkuvasti laajennettava ja jokainen raja-aita on kaadettava. Itsessä ei saa olla mitään pyhää ja tiedostamatonta luukua joka pitäisi jättää avaamatta. Koko ihminen erilaisine rajoitteineen on asetettava jatkuvan kasvamisen haasteen alaisuuteen. Ihmisen on välttämättä muututtava. Ihminen on asetettava muutoksen alaisuuteen.

”Päivittäisen tekemisen muuttaminen vaatii halua, rohkeutta ja voimaa viettää aikaa epämukavuusalueella - siellä missä kaikki kasvu tapahtuu.”⁵¹

⁵⁰ http://www.trainershous.fi/fi/palvelut/nain_syntyy_kasvu/ [viitattu 14.12.2008]

⁵¹ http://www.trainershous.fi/fi/palvelut/nain_syntyy_kasvu/ [viitattu 14.12.2008]

Menestys ei ole lopullinen tila, jonka menestyskulttuurin menestyjä lopulta saavuttaa. Menestyksen välttämättömänä ehtona pidetään jatkuvaa kasvamista sekä uusien haasteiden ja tavoitteiden vastaanottamista. Menestyäkseen ihmisen ei tule jäädä omille laake-reilleen lepäämään, kuten tunnettu suomalainen sananparsi meille on jo vuosia opettanut. Jatkuvan kehittämisen ja elämän päättymättömänä prosessina näkemisen ajatusta mukai-lee myös toinen – vierivä kivi ei sammaloidu – sananparsi. Samaiseen elämänfilosofiseen linjaukseen sijoittuu nuoruuden ihannoiminen, energian, voiman ja jatkuvan kasvamisen, uuden luomisen ja innovatiivisuuden ihannointi.

6.6 Analyttisen osion yhteenveto

Käyn analyttisen osan yhteenvedossa keskustelua aineiston analyysin tulosten ja tutki-musteorian välillä. Esittelen aineiston keskeisimmät tulokset vertaamalla niitä Foucault'n tutkimuksiin kolmesta eri eettisestä dispositiosta. Vertaillen menestyskulttuurin itsekäy-tänteitä Foucault'n eettisen kauden tutkimuksiin, on syytä muistaa se, että Foucault'n it-sekäytänteiden tutkimukset motivoituivat seksuaalisuuden näkökulmasta, kun taas tämän tutkimuksen lähtökohdat nousevat taloudellisista käytänteistä. Pidän vertailua hedelmälli-senä, koska vertailun avulla saan menestyskulttuurin itsekäytänteistä esitettyä olennai-simmat puolet.

Menestyskulttuurissa löytyy selvä yhteys antiikin kreikan itsen hallinnan alistumisen muotoon, jonka perusta rakentui *ekrateian* ja *akrasian* käsitteellisen erottelun varaan. Menestyskulttuurissa itsen hallinnan korvaa itsen johtaminen, joka kahdentuu sekä itsen luomiseksi että itsen hallitsemiseksi. Menestyskulttuurin itsen hallitsemisessa olennaista on proaktiivisen asenteen omaksuminen. Itsen hallitseminen nojaa proaktiivisen ja reak-tiivisen käsitteellisen erottelun varaan. Menestyskulttuurin käsitteellinen erottelu eroaa kreikkalaisesta itsehallinnasta olennaisesti uuden luomisen ja aloitekyvyn korostamisen vuoksi. Olennainen yhteys kuitenkin löytyy kreikkalaisten subjektin yleiseen muotoon, missä itse ei samaistu itsen substanssina, vaan tekijänä. Menestyskulttuurissa tämä sub-jektin tekemisen korostaminen näkyy sekä proaktiivisen asenteen omaksumisessa että oman menneisyyden etenkin tulevaisuuden hyväksikäyttämisen asenteessa.

Menestyskulttuurin subjekti erotetaan erilleen omasta menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Itse samaistetaan menneisyyden ja tulevaisuuden rakentajana ja hyödyntäjää, lyhyesti oman elämänsä luoja. Itsen johtaminen organisoituu itse luotujen unelmien ja tavoitteiden kautta. Eteenpäin meneminen ja tavoite kirkkaasti mielessä toimiminen on keskeisin menestyskulttuurin askeettinen itsen hallitsemisen muoto. Menestyskulttuurissa lähdetään siitä, että itse luoduista tavoitteista tai unelmista erilliset toiminnan muodot on karsittava erilleen nykyisyydessä esillä olevien mahdollisuuksien kentältä. Tavoite ja unelmat organisoivat työelämän toiminnan mahdollisuuksien kentän.

Antiikin roomalaisen ajan itsekäytänteiden alistumisen muotoa menestyskulttuuri muistuttaa siinä, että se ohjaa itseä omaksumaan elämäntapa, joka noudattaa itsen ulkopuolen universaaleja lakeja. Menestyskulttuurin universaaleilla lailla ei ole yhteyttä modernin luonnontieteen universaaleihin luonnonlakeihin. Menestyskulttuurin lait tulkitaan silti universaaleina, missä itsen ulkopuolisten laille alistumisen muodossa uskolla on keskeinen ulottuvuus. Menestyskulttuurissa lait ovat mielen lakeja, jotka nojaavat uskoon eikä epäilyyn ja kritiikkiin. Menestyskulttuurin mielen laille alistuminen ohjaa ottamaan alistumisessaan vilpittömyyden ja kritiikittömyyden asenteen.

Itsetietoisuus toimii menestyskulttuurissa välineenä itsensä luomiselle. Itsetietoisuus ei käänny aineistossa tietoisuudeksi omata ruumis tai henkilöhistoria. Itsetietoisuutta ei asetu palvelemaan maailman tiedostamisen tai tosimitään löytämisen arvoja, vaan se toimii välineenä oman elämän luomisen ja itseksi tulemisen projektissa. Itseksi tulemisessa itsetietoisuus suuntautuu tulevaisuuteen, missä itse samaistetaan tulevaisuuteen luotuun (mieli)kuvaan. Itse virittyy nykyisyyteen olennaisesti tulevaisuuden kautta. Kyseinen itsen nykyistäminen tulevaisuuden kautta nojaa ontologiseen solipsismiin ja subjektiivisen idealismin monistiseen ontologiaan, jonka mukaan vain mielen todellisuus on olemassa. Tämä lähtökohta johtaa siihen olettamukseen ja uskoon siitä, että mielen kautta voidaan vaikuttaa myös mielen ulkopuoliseen todellisuuteen. Mieleen keskittyminen liittyy proaktiivisen asenteen omaksumiseen, joka ohjaa keskittymään vain siihen, minkä muuttami-

seen valta on subjektilla itsellään. Menestyskulttuurissa subjektilla on valtaa vain omien ajatusten ja asenteiden muuttamiseen.

Varhaiskristillisissä itsekäytänteissä eettisen substanssin muodostivat ihmisen ajatukset, mikä johti vaatimukseen niiden tulkinnasta, koska ajatukset voivat olla lähtöisin joko Pa-holaisesta tai Jumalasta. Menestyskulttuurin käytännöissä samalla tavoin ajattelu muo-dostaa eettisen substanssin keskeisen alueen, missä olennaista on tunnistaa eli tulkita ne-gatiiviset ajatukset ja kääntää ne positiivisiksi ajatuksiksi. Ero on kuitenkin siinä, että ajattelun tulkinnan voi tehdä itse. Menestyksen kulttuuri korostaa vain positiivisia ajatuk-sia, van ne ovat olennaista. Ajattelun käsitys on varsin yksinkertaista, koska ajattelu koostuu vain kahdesta laadusta. Negatiivisten ajatusten tunnistamisen vaatimus ei pyri kuuliaisuuden synnyttämiseen, vaan ajatuksilla oletetaan olevan yhteys ihmisen elämän-voimaan, energisyyteen ja toimeliaisuuteen. Positiivinen ajattelu lisää elämänvoimaa, ne-gatiivinen ajattelu puolestaan vähentää sitä. Positiiviset ajatukset palvelevat myös ihmi-sen oman elämänsä luomisen ja yrittämisen haastetta. Menestyskulttuurin itsekäytännöis-sä negatiivisille ajatuksille, tunteille, asenteille ja jopa toisille ihmisille kehotetaan kään-tämään selkänsä ja jättämään se taakseen. Negatiivisuus on kitkettävä mielestä pois välit-tömästi. Negatiivisille ajatuksille ei saa jättää minkäänlaista tilaa..

Menestyskulttuurin nojaa tietomuodoltaan henkiseen Foucault'n kuvaaman *savoir*-tyyppiseen tietoon ihmisestä ja itsestä. Tämä henkisen tiedon muoto nojaa omakohtais-tamisen ja omaksumisen eettiseen premissiin. Pelkällä ulkokohtaisella tieteelliseen tie-toon nojaavalla tiedolla itsestä, ei menestyskulttuurin itseksi tuleminen tehtävässä, ole kovinkaan suurta merkitystä. Tieto ihmisestä yleensä ja sen lainalaisuuksista on omaksut-tava osaksi itseä ja tiedon tarkoitus on muuttua osaksi itseä ja itsen toimintaa. Tieto itses-tä ei nojaa karteesiolaiseen epäilyyn eikä varman ja kyseenalaistamattoman perustan et-simiseen itsestä. Itsetiedon totuus sitä vastoin rakentuu vilpittömään uskoon itsetiedosta ja itsen ylittävistä mielen universaaleista laeista. Itsetieto nojaa myös syvään uskoon itse luodusta minäkuvasta ja sen kyvystä muuttua osaksi itseä.

Näin ollen totuus itsestä muodostuu erilaisten itsen eettisten harjoitusten kautta, missä keskeisimpänä eettisten harjoitusten muotona on tulevaisuuden kuvittelu. Tulevaisuuden kuvittelussa totuus itsestä on itseluotua. Menestyskulttuuri nojaa itsesubjektivaation lähtökohtiin. Itsen pahin vihollinen on reaktiivisen asenteen omaksuminen ja itsen rakentuminen reaktiona ulkoisiin ärsykkeisiin.

7. SYNTEETTINEN OSA

7.1 Elämän vitalistinen tulkinta ja elämä energiana

Menestyskulttuuri perustuu elämän käsityksessään metafyyseen oletukseen elämästä energiana. Menestyskulttuurissa ajattelu ja aine eivät muodosta omia ontologisia kategorioita, vaan ne molemmat koostuvat samasta elämän energiasta. Tällaisen ontologisen kannan avulla tulee ymmärretyksi positiivisen ajattelun voima muun muassa laihduttamiseen. Ajattelun avulla voimme menestyskulttuurin metafysiikan mukaan vaikuttaa ruumiilliseen olemassaoloomme.

”Ikuisen elämänenergian, Qi:n, esteetön virtaus luo tasapainon ja harmonian elämäämme. Kun energian kulku syystä tai toisesta häiriintyy, voimme auttaa sitä virtaamaan uudelleen.”⁵²

”Yhdistämällä mielemme ja suuntaamalla ajatuksemme yhteisvoimin siihen, mitä haluamme luoda, saamme muodostettua sellaisen energiavirran, että asioiden manifestoituminen tähän todellisuuteen helpottuu huomattavasti ja todennäköisyys toiveittemme toteutumiselle moninkertaistuu. Tarvitsemme vain ehdotonta uskoa ja luottamusta mielemme voimaan - ja tässä voimme olla toinen toistemme tukena oman ajatuksemme voimalla!”⁵³

Menestyskulttuurin elämän tulkinta energiana liittyy voimaantumisen ja kasvamisen ajatuksiin. Menestyskulttuurin kanssa samaisen käsityksen elämästä muodostaa myös Friedrich Nietzsche ja hänen elämänfilosofiansa. Nietzscheillä ja menestyskulttuurilla on ajatte-

⁵² <http://www.ikira.fi/etusivu/> [viitattu 14.12.2008]

⁵³ <http://www.kristallisilta.auttaa.fi/35> [viitattu 14.12.2008]

lunjärjestelmän tasolla yhteys. Tämän yhteys muodostuu Nietzschen ajattelun taustalla vaikuttanut Ralph Waldo Emerson, joka puolestaan on keskeinen taustavaikuttaja menestyskulttuurin ajattelujärjestelmässä. Nietzschen mukaan elämän tarkoitus on vallantahto eikä esimerkiksi itsensä säilyttäminen ja taistelu omasta olemassaolostaan.

”Olemassaolon taistelu on vain poikkeus, se merkitsee elämäntahdon tilapäistä rajoittumista; suuri ja pieni taistelu koskee kaikkialla etevämyyttä, kasvua ja laajentumista, valtaa vallantahdon mukaisesti, joka on juuri elämän tahto. (Nietzsche 1989, 198-9)

Sama elämänvoiman elämän voimaannuttamisen ajatus sisältyy myös menestyskulttuuriin.

”Tärkeätä on se, että pyrkii, oppii, tekee parhaansa kehittääkseen henkilökohtaista voimaansa voidakseen hankkia suuren talon.” (Kiyosaki 2006, 125)

Nykyinen empowerment- ajattelu liittyy myös elämänvoiman kasvattamisen ajatukseen eikä esimerkiksi sortavien rakenteiden purkamiseen. Nytemmin empowerment-ajattelu operoi toimintakyvyn ja toimintakykyisyyden käsittein.

Nietzsche esittää perustakseen kyseiselle metafysiikalle elämän itsensä kuulemisen. Hänen metodinsa oli kuunnella itse elämää.

”*Katso, se (siis elämä) puhui, minä olen se, jonka täytyy aina voittaa itsensä.*” (Nietzsche 2001, 155)

Vitalistisen elämänfilosofian mukaan elämän tarkoitus nähdään itsensä voittamisessa. Elämän metafyyminen liikelaki on jatkuvan kasvamisen, itsensä voittamisen laki. Nietzschen mukaan vallan tahto määrittää olevaista kaikki tyynni ja kaikkialla, jopa tuhokin on

vallan tahdon määräämää, siinä elämä uhraa itsensä, itsensä vuoksi – siis vallan tähden. (emt. 156)

Samalla tavoin menestyskulttuuri nojaa ajattelussaan elämän metafyyssiseen tulkintaa voimana ja voimisena.

”Ihmisenä eläminen on voimassa elämistä” (Saarinen & Lonka 2000, 23)

Kyseinen metafysiikka asettaa kasvamisen ihmisen sisään. Ihmisen kasvaminen ei toisin sanoen ole pelkästään fyysisen voiman kasvattamista, vaan henkisen voiman kasvattamista. Ruumiillisen voiman kasvattaminen lähtee menestyskulttuurin metafysiikan mukaan henkisestä kasvamisesta. Menestyskulttuurissa henkinen luominen tulee ennen ruumiillisen olemista ja tekemistä. Tämän vuoksi menestyskulttuuri korostaa oppimista ja ihmisen sisäistä maailmaa.

”Ensisijaista oppimisessa – henkisessä muutoksessa – on ihmisen sisäinen maailma, hänen subjektiivinen sisimpänsä.” (Saarinen & Lonka 2000, 58)

Menestyskulttuurissa ei ole kysymys ruumiillisen voiman kasvattamisesta, vaan henkisen itsensä kehittämisen kulttuurista. Itsensä kehittäminen alkaa itsensä luomisesta, joka toimii itsen ja toisten johtamisen ehtona. Ilman itsen luomista ei voi autenttisesti johtaa sen enemmän itsenään kuin toisia.

7.2 Nykyisyyden astuminen tulevaisuuden alaisuuteen

Itsensä luomisen tavoitteena on rakentaa ihmisen sisään komentokeskus, mistä käsin ihmisenä kasvaminen tapahtuu. Ihmisenä kasvaminen ei saa menestyskulttuurissa esimerkiksi hyvän elämän tai moraalisesti oikean elämän tavoittelemisen tarkoitusta. Menestyskulttuurin elämänvoimafilosofia nojaa relativistiseen käsitykseen elämästä. Kaikki mikä vahvistaa ja voimistaa käy menestyksen kulttuurin voimistamisen materiaaliksi ja elämän

päämääräksi. Tämä jo tietenkin siksi, että elämän päämääränä nähdään elämä itse, eikä esimerkiksi hyveellinen elämä. Ainut asia, minkä menestyskulttuuri nostaa elämän yläpuolelle on unelmat. Unelmien tavoitteena on ohjata ja palvella elämän tarkoitusta eli elämän kasvamisen metafyyssistä oletusta. Unelmat asettuvat tulevaisuuteen, mutta niiden tavoitteena on hallita nykyisyyttä. Nykyisyys saadaan unelmien kautta hallintaa. Unelmat antavat elämän energialle muodon.

Unelmien kautta nykyisyys välineellistyy tulevaisuuden alaisuuteen, jota organisoii sekä oman unelman mukainen elämä että tavoitteen kirkkaana mielessään organisoiva toiminta. Nykyisyyttä ei määritä mielen suuntaaminen nykyisyyteen, mikä tulkitaan reagoinniksi ulkoisiin ärsykkeisiin eikä nykyisyyttä määritä sen enemmän menneisyyskään, kuten omien vanhempien malli, ”valmiin stoorit”, käyttäen Jari Sarasvuon käyttämään ilmaisua, vaan tulevaisuus, joka on itse luotua. Itsellä on mahdollista tulevaisuuden kuvittelun kautta vaikuttaa nykyisyyteen. Samalla se mahdollistaa oman elämän hallinnan. Unelma organisoii ajattelun ja ruumiin energiat yhteen suuntaan. Unelmat muodostavat yksilön ainutkertaisuuden.

”Tavoitteeseen pyrittäessä on keskityttävä menetelmien sijasta lopputulokseen. Hyvä tavoite ilmaisee, mihin haluat päästä, ja prosessin aikana se auttaa sinua määrittämään, missä kulloinkin olet. Se opastaa sinua pääsemään perille ja myös kertoo, milloin olet perillä. Se auttaa käyttämään koko energiasi ponnisteluksi.” (Covey, 144)

Kysymys ei toisin sanoen ole modernille tyypillisestä välineellisen järjen herruudesta tai formaalista rationaalisuudesta, vaan uudesta arvo/tavoite/unelma/missio/visio – johtamisesta. Tällöin toimintaa ei organisoii välineisiin keskittyminen ja metodien kaipuu. Johtamisessa olennaiseksi ongelmaksi nousee sekä ihmisen voimistaminen että mielen kautta ihmisen ohjaaminen vision suuntaan. Uusi tulevaisuuden avulla hallinta menee välineellistä hallintaa syvemmälle. Kysymys ei siis ole päämäärien katoamisesta välineiden viidakkoon, vaan päämäärien uudelleen aktivoimisesta. Vallan uusi kysymys asettuu

yksilöiden omaksumien päämäärien hallinnaksi. Menestyskulttuurissa oletetaan oikein asetettujen päämäärien ikään kuin itsestään asettavan välineet päämäärän saavuttamiseksi.

”Unelman ohjelmoima mieli havaitsee, valikoi ja toimii uudella, meille entuudestaan tuntemattomalla tavalla, ja – ennen kaikkea – sallii asioiden tulla lähelle. Kirkasta vain lopputulos, mitä odotat, anna asioiden sitten toteutua.” (Harju 2000, 78-79)

Samanlaisella periaatteella voidaan sanoa toimivan myös aikakauslehtien ja muotilehtien lukeminen tai oikeastaan katseleminen. Kuvia katsomalla itsestä muodostetaan ihannekuva, joka alkaa yllä mainitun ”teorian” mukaan ohjaamaan omaa yksilön toimintaa tiedostamattomasti kohti kyseistä ihanne kuvaa itsestä.

Vallan näkökulmasta tarkasteltuna hallinnan keskeisin ongelma on tuottaa tulevaisuuteen kuvia, joiden alaisuuteen yksilöt unelmineen asettuvat. Vallan yhtenä keskeisenä teknologia toimii itsen kuvallistaminen. Itsen tietoinen kuvallistaminen toimii seuraavaan tapaan.

”Määrittele selkeästi, mikä on ihannepainosi. Kuvittele mielesäsi miltä näytät, kun olet saavuttanut sen. Ota esille kuvia itsestäsi sen painoisena, jos sinulla on, ja katsele niitä usein. Jollei ole, hanki kuvia vartalostasi jollaisen haluaisit itsellesi, ja katsele niitä usein.” (Byrne 2008, 75)

Tulevaisuuden kuvittamisen kautta oma visio pitää konkretisoitua osaksi omaa elämää. Menestyjän pitää alkaa elämään omaa unelmaansa. Unelmia ei saa jättää pelkän kuvittelun tasolle. Vain tekevät ihmiset ovat menestyneitä. Menestystä ei ole ilman tekoja. Tähän väliin tarvitaan toimintasuunnitelmia omien unelmien toteuttamiseen. Kirjallisuus ei anna keskittyä toimintasuunnitelmien alueella. Tällaisia toimintasuunnitelmia oman maallisen unelman saavuttamiseksi tarjoavat erilaiset sijoitusyritykset, kuten pankkiiriliike Ale-

xandria, tai vastaavasti verkostomarkkinointi, jotka molemmat lähtevät liikkeelle yksilöiden unelmista.

Modernissa maailmassa fantasioita puidaan psykologin sohvalla, koska modernissa asenteessa olennaista on todellisuuden ja menneen painottaminen, jo olemassa olevan korostaminen sekä erilaisten todellisuuden lakien alaisuuteen asettuminen. Astuttaessa esimerkiksi julkisen tai sosiaalisen alueelle omat fantasiat pitää jäädyttää, kysymyksessä on sopeutuminen yhteistoiminnan säännöille, mitä voidaan nimittää myös sosiaalisiksi todellisuudeksi. Olennaista ei ole tulevaisuuteen kurkottaminen ja ei vielä olemassa olevan painottaminen, vaan sopeutuminen yhteisesti jaetuille säännöille. Modernin ajan maailma oli jäykkä, kaavamainen ja tunteita vieroksuva. Se perustui tiukkoihin yksilön yläpuolelle asettuviin rooleihin ja normeihin. Postmodernissa maailmassa fantasiat pyritään elvyttämään, ihminen on saatava unelmoimaan, haaveilemaan ja ajattelemaan isosti.

Olennaista ei ole kuitenkaan se eläkö konkreettisesti omaa unelmaansa, vaan olennaista on pyrkimys elää sitä. Kysymys on omaksutusta asenteesta. Menestyskulttuurissa kenenkään osaksi ei suoda jäädä odottamaan kuukauden lopussa tulevaa palkkapäivää, jonka tuomalla palkalla todellisuuden ja omien fantasioiden toteuttamatta jättämisen painolastia kevennetään pullollisella väkiviinaa. Psykoanalyttisesti ilmaisten modernissa korostuu todellisuusperiaate, kun taas postmoderni korostaa mielihyväperiaatetta. Miksi näin?

Suorittava työ ja todellisuuteen sopeutuva asenne eivät luo innovaatioita. Innovatiivisuuden yhteiskunta ei toimi pääomia houkuttelevana paikkana eikä tietoyhteiskunnassa synny kasvua ilman luovuuden ja innovatiivisuuden ulottuvuutta. Innovatiivisuus vaatii lupaa innostua, ja siellä missä on innostusta sekä liikettä on myös elämää. Näin ollen elämästä itsestään tulee vaurauden ja pääoman kasaamisen paikka. Samalla se tarkoittaa sitä, että työn ja tuotannon ulkopuolinen vapaa-aika organisoidaan itsensä kehittämiseen ja itsen kasvamiseen. Vain tätä kautta nykykapitalismi saa innovatiivista ja luovaa materiaalia jatkuvaan talouskasvuun, joka on myös kustannustehokasta. Omalla vapaa-ajallaan omaan persoonaan ja hyvinvointiin panostavat työntekijät eivät rasita yritysten tasetta. Uusien tarpeiden ja halujen toteuttamismuotojen luomiseen tarvitaan luovaa voimaan,

samoin uusien tarpeentyydytyksen muotojen tyydyttävien palvelujen tuottamiseen tarvitaan uutta luovaa voimaa.

Toisaalta koko kapitalismi tarvitsee mitä erilaisia mielen luovia kykyjä ja osaamista uusiin luoviin kokoonpanoihin. Yhden tavaran tuotantoon keskittyvien aikojen aika on ohitse. Nykyisin yrityksen pitää reagoida nopeasti markkinoiden uusiin tarpeisiin. Näiden uusien tarpeiden etsimiseen tarvitaan uusi herkkä aisti, eräänlainen trendinenä, joka ei palaudu hajuaistiin. Uuden aistin tehtävänä on aistia mistä kaikki muutkin on kiinnostuneita, mikä on uusin aihe ja kuumin peruna markkinoilla. Uusi aisti tunnistaa sen mitä markkinat kaipaavat. Markkinat eivät elä missään tapauksessa *hic et nunc:ssa*, vaan tulevaisuudessa. Markkinoiden ihminen virittyy tulevaisuuden kautta nykyisyyteen. Nykyisyys kaatuu tulevaisuuteen. Tai vastaavasti tulevaisuus kaadetaan nykyisyyteen. Ongelmana on tällöin subjektiviteetin osalta tulevaisuustietoisuuden ja unelmien luominen.

Perinteisestä yhteiskuntatieteiden järjestyksen ongelmasta lähtien elämän ennalta-arvaamattomuuden vuoksi elämäkäsitteeseen nojaava yhteiskuntajärjestelmä on väistämättä hauras. Ainakin jos tunnustamme teoreettisen fysiikan elämälle antaman entropian lain olemassaolon myös sosiaalisessa todellisuudessa. Elämä sen satunnaisuuden ja ihminen sen ennakoimattomuuden elementillään asettaa suuren haasteen hallinnalle. Modernissa tehdastyön ja kurivallan aikaan elämä käsitteellistettiin ruumiillisena voimana, työvoimana, jolloin hallinnan ongelmaksi syntyi liikkuvan ruumiin sitominen paikalleen. Ruumiin ennalta-arvaamattomuus oli helppo karsinoida suljettuihin tiloihin. Nykyisin mielen aikakaudella esimerkiksi internet ja sen tuomat paikattomuuden ongelmat tuottavat pään vaivaa nykyisiä hallinnan ja vallan teknologioita organisoivalle järjelle.

Nyttemmin tietoyhteiskunnan ja innovatiivisuutta korostavan mielivallan aikaan ongelma ei enää asetu ruumiin hallintaan, vaan tilalle astuu vallan näkökulmasta huomattavasti kompleksisempi todellisuuden taso, mielen taso. Lähdettäessä etsimään vastausta kontrolliyhteiskunnan ongelmaan, ts. mielen hallinnan ongelmaan, yhtenä vartenotettavana vaihtoehtona on lähteä hakemaan vastausta unelmien yksilöivästä muodosta ja unelmien kautta hallitsemisesta.

Unelman organisoiva itse ei hajaannu useaan suuntaan eikä se reagoi nykyisyyteen yhtyen uudeksi poliittiseksi ruumiiksi. Unelman organisoitu ruumis kulkee juuri sinne suuntaan minne itseän asetettu unelma sitä kuljettaa. Unelma antaa itselle elämälle suunnan ja merkityksen, jonka mieli organisoii. Mutta minkälainen elämä tarvitsee unelman elääkseen? Eikö juuri sellainen elämä kaipaa unelmia ja merkityksiä, jonka elämä on muuttunut merkityksettömäksi? Ensin elämältä viedään sen itsensä antama merkitys, jonka jälkeen uuden vallan tehtävänä on tuottaa elämälle uusi merkitys. Elämälle itselleen ei anneta merkitystä, vaan itse elämä saa merkityksen vasta kun sille asetetaan sen ulkopuolinen merkitys, unelma. Tämän elämän ulkopuolisen merkityksellistäjän aseman kaappaavat yksilön unelmien kauppaajat.

Unelmat yksilöivät. Nykyisyyden moraalilaki ohjeistaa siten, että jokaisella yksilöllä on oltava oma unelma, oma tie, elämäntie, jota pitkin kulkea. Kukaan ei saa seurata valmista tietä, vaan kunkin on rakennettava oma tiensä. Yksilöiden oma elämäntie korvaa modernin maailman elämänuran tehtävän. Uuden kapitalismin kehyksissä tapahtuva jatkuvat tuotannon muutokset ja yritysten uudelleen organisoituminen ja neljännesosavuosiin jaksottunut aika eivät mahdollista pysyvän identiteetin rakentamista. (ks. aiheesta Sennett 2002, 23, 28)

Yksi usein viitattu teoreetikko, joka nousee esille menestyskulttuurissa, on eksistentiaalisien psykologian perustaja Viktor Frankl ja hänen henkilökohtainen tarinansa ja sen analyysi keskitysleiriltä selviytymisestä. Franklinin tarinan mukaan keskitysleiriltä selvisivät ne joilla oli jokin tarkoitus, siis oma projekti, oma juttu. Vain oman projektin tai jutun kautta yksilö muodostaa oman sisäisyytensä ja säilyttää sen ulkoisista olosuhteista riippumatta. Voisi hieman liioitellen sanoa nykytyöelämässä esiintyvän samanlaisia toisen maailman sodan kidutusmenetelmiä, jotka toimivat jatkuvan muutoksen ja epävarmuuden tuottamisen kautta.

7.3 Jumalten syntymä ja tuottavuus

Mekanistinen tieto ihmisestä palveli modernin fordismin tuotannon aikakautta, jolloin olennainen osa tuotannosta sijaitsi tehtaissa. Siirryttäessä tuotannon postfordismin aikaan mekaanisen tiedon ihmisestä korvaa tieto dynaamisesta ihmisestä. Dynaaminen tieto ihmisestä sopii jatkuvan muutoksen ja yrityksen ilman tehtaita aikakauteen. Tästä käsin esitettynä ihmistieteiden kysymys asettuu siten, että millaista tietoa ihmisestä ja minkä instanssin palvelukseen ihmistieteet oikein tietoa ihmisestä tuottavat.

Tuija Kotirannan (2008) sosiaalityön väitöstutkimuksen päätulos on se, että aktivointi ”on jo sanana paradoksaalinen, sisäisesti ristiriitainen sana. Aktivoinnin sijaan tulisi puhua aktivoitumisen tukemisesta tai sen esteiden poistamisesta.” (169) Kotiranta jatkaa ”Aktivointipolitiikan todellinen tavoite on konatiivinen⁵⁴ eli tahtoon pureutuva, sen tarkoitus on saada ihmiset tahtomaan työn tekemistä, niin sanotusti huononkin työn tekemistä” (emt., 169). Näin ollen Kotiranta ehdottaa ihmisen dynaamisesta puolesta saadun tiedon liittämisen työelämän ja pääoman kasaamisen palvelukseen.

On mahdollista esittää, että nykykapitalistinen talousjärjestelmä nojaa elämän vitalistiseen tulkintaan ja immanenssin monismiin. Transendenssilla ei enää ole sijaansa sen muuttumattomuuden vuoksi. Jatkuvasti uutta strategisoiva immanenssin filosofia toimii paremmin jatkuvaa muutosta ja uuden luomista painottavassa talousjärjestelmässä.

Tähän samaiseen immanenssia korostavaan ontologiaan liittyy elämän valjastaminen arvon tuotannon alaisuuteen. Elämän vaalimisesta ja astumisesta historiaan, tietoisuudesta siitä että elämää voidaan hallita tulevaisuuden kautta. Tähän elämänfilosofiseen kehiköön olennaisesti liittyy elämää estetisoivan etiikan eetos. Elämä nähdään muotoiltavissa ja työstettävissä olevaksi realiteetiksi. Tällainen itsen käsityöläisen etiikka palvelee yksityiseen yrittäjyyteen liittyvää eetosta, minä oy ab:n syntymää. Näin ollen itseä johdetaan

⁵⁴ Konatiivisuus pohjaa portugalilais-hollantilaisen Baruch Spinozan ajatukseen conatuksesta, jolla hän tarkoitti kaikkien oloiden taustavoimaksi tahdon säilyttää oma olemassaolo. Kotiranta lisää olemassaolon tahtoon työn tekemisen tahdon, joka pohjaa työn ja elämän välisen sidokseen ja työn asettamisesta korkeimmaksi arvoksi ihmisten aktiviteettien joukossa. (ks. aiheesta Arendt 102-106)

kuin yritystä. Itsestä tulee brändi. Itsen brändäykseen sisältyy sekä itsen kuvallistamisen logiikan että itsen luominen ja johtaminen. Itsensä brändäykseen liittyy myös ajatus itsensä myymisestä markkinoilla. Itsensä myyminen edellyttää itsetietoisuutta. Tähän itsetietoisuuden muotoon linkittyvät myös useat oman osaamisen tunnistamisen ja tuotteistamisen muodot. Itsen markkinoilla menestyvät vain ne, jotka osaavat kertoa itsestään hyvän tarinan.

Menestyminen, hyvä itsensä näköinen elämä, onnellisuus, oman itsen johtajuus, oman elämän käsikirjoittaja liittyy metanarratiivien kuolemaan ja pienten omien narratiivien syntymään. Menestyskulttuurissa monoteistinen yksi kaikkia hallitseva ja tuomitseva Jumala on kuollut. Tämän kristinuskon Jumalan paikalle astuu moniääninen partikulaaristen jumalien armeija, joka nojaa kapitalismin monistiseen absoluuttiin. Menestyskulttuuri tarjoaa valtaistuimen paikkaa ihmiselle itselleen tai oikeastaan ihmisen unelmalle itsestään. Jumalan paikalle astuu itse itseään johtavien, omaa unelmaansa toteuttavien jumalien joukko. Jos monoteistisessä teologiassa Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen, niin itsen johtajien polyteistisessä teologiassa sinä itse olet oman elämäsi arkkitehti, demiurkos, luojajumala, oman elämän käsikirjoittaja ja arvojen luoja.

Modernilla ajalla Jumalan paikan korvasi usko tieteeseen ja teknologiaan. Kristillisen suuren kertomuksen paikan tilalle astui uusi suuri kertomus tieteen ja teknologian kehityksestä ja sen tuomasta toivosta kohti tieteen ja teknologian tuomaa parempaa maailmaa. Postmodernilla ajalla tiede asettuu sen tuottamien riskien kautta pikemminkin tulevaisuuden uhkaksi, kuin pelastukseksi. Tämän suurten kertomusten pirstaloitumisen tyhjään tilaan astuu omiin unelmiin uskomisen eetos. Enää olennaista ei ole asettua osaksi suurta kertomusta, vaan olennaista on käsikirjoittaa oman elämänsä kertomus. Tämä käsikirjoitus on narratiivisen identiteetin kulmakivi. Itsensä luominen ja omien unelmien mukaan eläminen astuu pelastuksen paikalle. Nykykapitalismi lupaa mahdollisuuden toteuttaa omia unelmiaan.

Keskeisin kehoitus ei ole seurata Mooseksen Siinain vuorilla vastaanottamaa kymmenen käskyn taulua, vaan omasta itsestä löytyvää käskyjen taulua. Nämä itsen johtamisen arvot ja päämäärät asettuvat vapaaehtoisesti, niistä puuttuu käskyjen velvoittavuuden ehdoton muoto. Oman elämän sankaruutta tarjotaan pikemminkin mahdollisuutena kuin pakkona. Elämä on pikemminkin nautintoharjoitus kuin kärsimysnäytelmä.

Kristinuskon perinne lepää keskeisesti kymmenen käskyn kokoelman ensimmäiseen käskyyn: ”Minä olen Herra, sinun Jumalasi. Sinulla ei saa olla muita jumalia.” Menestyskirjallisuuden itsen metafysiikka pohjaa analogisesti samaan käskyyn. Ainut asia, joka muuttuu, on muutos jumaluudessa, itse muoto pysyy samana. ”Minä olen herra sinun Jumalasi” ei enää operoi elämän ajan (aika välillä syntymän ja kuoleman) ylittävällä puolen, vaan itse elämän ajassa.

Mutta mikä nyt ottaa kaikkivaltiaan Jumalan paikan? Jumalan paikalle asettuu omat tavoitteet, päämäärät, unelmat ja halut, ennen kaikkea unelmat. Unelmien kautta elävä ihminen alkaa elää omaa elämäänsä, näin hänestä tulee oman elämänsä sankari, käsikirjoittaja, päänäyttelijä, toimitusjohtaja, arkkitehti, supermalli, jne. Tähän perustuu itseohjautuvuuden ja itsensä luomisen ideologia. Itse asetetaan omien lakien ja moraalin alaisuuteen. Itsen yläpuolella ei ole transsendenttia luojajumalaa, itseä tuomitsevaa Jumalaa. Tuomarin paikan ottaa itse ja itsen ohjelmoitu perustuslaki, keskus, jonka kautta omaa toimintaa ohjataan ja arvioidaan.

7.4 Itsen riittämättömyys

Itsen vastuullisuuden moraalilaki tuottaa myös menestyksestä vailla olevan puolensa, jota voidaan yleisesti nimittää itsen riittämättömyyden kokemukseksi. Itsen riittämättömyyden tunne käsitteellistyy psykologiassa masennukseksi. Riittämättömyyden tunne syntyy siitä, että yksilö ei kykene vastaamaan menestyskulttuurin moraalilain itsen vastuullisuuden ja ainutlaatuisuuden vaatimuksiin.

Ranskalainen sosiologi Alain Ehrenberg (1998) on tutkinut masennuksen käsitteellistä historiaa teoksessaan: *La Fatigue d'être soi - Dépression et société* (Uupunut itse - Masennus ja yhteiskunta). Ehrenbergin analyysi perustuu Sigmund Freudin ja Pierre Janetin teorioiden mielen sairauksien perustan vertailuun. Freud nostaa syyllisyyden tunteen keskeiseksi mielen sairauden lähteeksi. Janet puolestaan korostaa riittämättömyyden tunnetta. Ehrenbergin keskeinen nykyisyyttä määrittävä teesinsä on se, että masennuksesta on tullut keskeisin mielenterveyden ongelma ja henkisen kärsimyksen muoto. (Ehrenberg 1998, ks. Myös Partanen, 2005)

Ehrenbergin mukaan ”porvarillisen syyllisyyden ja isänpelon (Oidipus) korvaa nykyisin pelko kykenemättömyydestä saavuttaa omia ihanteitaan ja tämän pelon aiheuttama kyvyttömyyden tunne (Narkissos)” (Ehrenberg 2007, 96) Tämä tulee ymmärretyksi menestyskulttuurin lupauksella ja vaatimuksella itsensä luomisesta. Näin ollen pelko ei enää suuntaudu ulkopuoleen vaan ihmiseen itseensä, oman itsen kyvyttömyyden pelkoon. Toisaalta kyvyttömyyden tunne syntyy olennaisesti aikaansa vastaamisen vaatimuksesta.

Ehrenbergiä mukailien nykyisyydessä keskeisin ongelma ei ole konfliktuaalinen suhde sosiaalisiin normeihin tai Jumalan lakiin sekä näistä syntyvä ainainen pelko lainrikkomuksesta seuraavasta rangaistuksesta. Sen sijaan keskeinen yksilön sisäisyyden ongelma on pelko siitä että elämä lipuu ohitse ja omat unelmat jäävät toteuttamatta. Omaa yksilöllistä ja ainutkertaista elämää ei kyetä toteuttamaan. Omat voimavarat ja kyvyt eivät riitä omien unelmien toteuttamiseen ja tätä kautta elämässä menestymiseen. Rangaistus on nimittäin aina suhteessa yksilöä ylittävään moraalilakiin, joka määrittää rikoksen. Näin ollen analyysin alussa oleva itsen vastuullisuuden, ainutkertaisuuden ja henkilökohtaisuuden moraalilaki toimivat yksilön ylittävänä rikoksen ja rangaistuksen lähteenä. Tämä tarkoittaa sitä, että itsestä tulee itsen tuomari. Vain itsen asettamien tavoitteiden ja niiden saavuttamisen tai lunastamisen kautta voidaan tuomita oma suoriutumisen suhteessa asetettuun tavoitteeseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että itse olisi omien unelmiensa ja tavoitteiden lähde. Uskallan esittää tässä väitteen, että itsen unelmien lähteenä toimii mediavälitteinen elämäntapojen markkinointikoneisto.

Masennus on rangaistus ihmisen kyvyttömyydestä luoda itsensä, joka toimii itsen toteuttamisen pohjana. Masennus on rangaistus kyvyttömyydestä sopeutua menestyskulttuurin moraalilakiin olla ainutlaatuinen yksilö, joka manifestoituu oman elämänsä luomisena ja sankaruutena.

Oma-aloitteisuuden puutteesta johtuvan rikoksen sovittaminen mahdollistuu tulemalla jälleen oma-aloitteiseksi ja sopeuttamaan omat unelmansa markkinoilla hyväksytyihin tarpeisiin. Rangaistus sovitaan sovittamalla oma itsen ja sen pohjalta luotu toiminta tuottavaan kapitalismin immanenttiin koneistoon.

7.5 Itsen kuvallistaminen

Ihminen tulee itseksi luomalla kuvittelukyvyyn avullaan kuvan itsestään. Tähän tähtää muun muassa aarrekartan harjoitus. Tällä itse luodulla kuvalla on menestyskirjallisuudessa kaksi eri funktiota. Ensinnäkin se saa ihmisen liikkeelle ja toisaalta se ohjaa spontaania liikettä kohti kuvan asettamaa päämäärää. Hallinnan näkökulmasta tarkasteltuna ihmistä voidaan nyt hallita tulevaisuuden kautta. Tämä tulevaisuuden kautta hallitseminen tapahtuu sekä itsen itselleen asettamien tavoitteiden ja unelmien avulla. Ihminen asettaa itse itsensä valmiiseen jo tuotettuun unelmien todellisuuteen.

Tämä itsensä asettaminen tapahtuu jo olemassa olevan alueella. Ja se mikä muodostaa tämän jo olemassa olevan alueen eli asettaa ihmisen on unelma. Unelmat ja tavoitteet ovat se alue, josta kaikki menestyskirjallisuuden käytänteet lähtevät. Tutkittaessa näitä unelmia tarkemmin ne liittyvät usein taloon, autoon, veneeseen ja niin edelleen, joka tapauksessa johonkin sellaiseen elämäntapaan, johon liittyy menestymiseen liitettyjä elementtejä. Nämä menestyksen elementit toimivat täsmälleen kalvinistisen perinteen mukaan merkkeinä ihmisen pelastuksesta. Menestyskirjallisuus eroaa sikäli kalvinistisesta perinteestä sikäli, että pelastus ei enää tapahdu tuon puoleisessa, vaan täysin tämän puoleisessa. Lyhyesti, pelastus tapahtuu kapitalistisessa halujen ja elämäntapatuotannon puitteissa. Pelastuneita ovat ne, jotka kykenevät luomaan itsensä ja muokkaamaan elämäänsä itsensä näköiseksi. Pelastusta vailla ovat taas ne ihmiset, joilta puuttuu kykyä, uskoa ja uskallusta omien unelmien toteuttamiseen.

7.6 Oma-aloitteisuus ja itsearviointi

Väittäisinkin että nämä teemat linkittyvät elimellisesti nykyisyydessä erilaisten itsearviointien määrälliseen lisääntymiseen. Itse pitää saada omien arvojen ja tavoitteiden arvioitaviksi, jotka itse on itselleen luonut. Sitä minkälaisia nämä tavoitteet ovat, menestyskirjallisuus ei anna selkoa. Tämä jo tietenkkin sen nojalla että mitään universaaleja arvoja, oikeaa ja väärää ei ole olemassa, vaan jokainen luo itse omat arvonsa ja moraalisensa. Itsearvioinneissa on toisin sanoen itsen kriittisestä arvioinnista, joissa kritiikin mittana toimii omat itse asetetut kriteerit, eli mittatikut. Ulkoisella, esimerkiksi opettajan arvioinnilla, kritiikillä ei ole mitään arvoa itsearvioinnissa.

Ehkä koko itsearvioinnin logiikka on vain siinä että itseä pitää arvioida. Ilman arviointia nimittäin jatkuva kehittyminen ja kasvaminen ei olisi mahdollista. On toisaalta syytä pitää mielessä, että kontrollien valtakoneistot kiinnittyvät itsearviointiin. Osoitettavaksi toki jää se miten itsearvioinnin ja erilaisten kontrollien mekanismit risteytyvät, tai minkälaisen kontrollin funktiona itsearvioinnit toimivat. Tämä on kuitenkin uuden empiirisesti ja rajattuun kontekstiin asettava kysymys. Toisin sanoen ei teoreettisesti tässä ja nyt ratkaistavissa.

Mutta teoreettisesti nyt voimme esittää kysymyksen: miksi nykyään on olennaista se, että ihmiset ovat itseohjautuvia? Miksi ihmisten pitää itse luoda omat tavoitteensa, oman hyvän elämänsä muodot ja päämäärät?

Fordistisessa tuotannon paradigmassa ja taylorilaisen organisaation alaisuudessa kapitalistinen talous tarvitsi suunnittelijoita ja tekijöitä, suunnittelijat suunnittelivat ja työntekijät toteuttivat suunnittelijoiden suunnitelmat. Tämän paradigman murtuessa ei enää riitä että, joku sanoo mitä on tehtävä ja sitten vain mekaanisesti tehdään se, vaan kaikkien on oltava oma-aloitteellisia, itseohjautuvia ja proaktiivisia. Tätä kautta uusia ideoita ja aloitteita saadaan paljon enemmän tuotettua markkinoille. Samaa uuteen proaktiivisuuden organisoivaan subjektiivisuuteen siirtymää tukee raskaiden tehdaskoneiden poistuminen ihmisen työstä ja koneen rytmiin alistumisen/sopeutumisen (Chaplinin nykyaika) pakon

loppuminen. Raskaan tehdaskoneen on korvannut tietokoneet sekä muut tietyn ajan ja paikan määrätystä rakenteesta vapauttavat koneet. Tämä siirtymä raskaiden tehdaskoneiden rattaiston orjuudesta uuteen aikaan ei varmaankaan vapauta ihmistä ulkoisten pakkojen orjuudesta, vaikka kuinka sisimpään rakentaisikin vaikka kuinka hienon vapauden linnakkeen ja komentokeskuksen. Ulkoinen pakko tulee markkinoiden tarpeisiin vastaisesta. Vain sellaisilla unelmilla ja itsen luonneilla yksilöillä on sijansa, jotka sijoittuvat palvelemaan markkinoiden vaatimuksia tai toisaalta proaktiivisesti luomaan kysyntää ja tarpeita markkinoille.

Itseohjautuvuuden ideologiaa pohdittaessa mieleen tulee kysymys siitä, miten ihmeessä yhteiskunta pysyy koossa, jos ihmiset luovat omat arvonsa ja ohjautuvat sen kautta? Eikö koko yhteiskuntarakenteen murentuisi, jos ihmiset allekirjoittaisivat itse itsensä perustuslakinsa? Eikö tällainen yhteiskunnallinen elämä ajautuisi kaaokseen, täydelliseen yksilöiden anarkiaan? Näin ei empiiristen havaintojen mukaan ole käynyt. Suomessa vuosina 2007 ja 2008 tapahtuneet koulusurmat voidaan lukea kyseisen itseohjautuvuuden ajatteluperinteen sisään. Ainakin Jokelassa vuonna 2007 tapahtuneessa tragediassa koulusurmien tekijä oli luonut oman elämänsä filosofian, jonka pohjalta hän päätyi kyseiseen tekoonsa. Hän nimittäin täyttää proaktiivisen ihmisen oma-aloitteisuuden kriteerin. Toiseksi tekijän itsensä ilmoituksen mukaan vain hän on itse vastuussa teostaan. Toisin sanoen hän on sisäistänyt itsen vastuullisuuden moraalilain ja toimi sen mukaan. Ainut ongelma hänen kohdallaan kyseisestä näkökulmasta tarkasteltuna on se, että hänen elämänfilosofiset tavoitteensa eivät sopineet nykyisyyteen, jonka voidaan esittää johtaneen kyseiseen koulusurman tekemiseen. Mutta näistä kahdesta tragediasta huolimatta elämme varsin konfliktitonta yhteiskuntaelämää.

Itsen luomien päämäärien ja tavoitteiden lähteeksi ei asetu niin ikään Jumalan Siinain vuorilla ilmoittama moraalitaulun laita kuin vastaavasti mikään yhteisö. Jos nimittäin kaikki valinnat olisivat yhtä tärkeitä, ei valinnalla olisi mitään merkitystä. Jos nimittäin kaikki valinnat ovat yhtä merkityksellisiä, niin silloin valinnalla ei ole merkitystä. Jotta valinnalla olisi jokin merkitys, on valinnan taustalla oltava jotakin, joka arvottaa valinnat eri tasolle toisistaan. Tätä jotakin Taylor kutsuu näkökentäksi, jolla hän tarkoittaa sitä

kulttuurista taustaa johon yksilö on kasvanut. Yksilöt eivät Taylorin mukaan voi itse päättää mikä on tärkeää ja näin ollen tavoittelemisen arvoista. (Taylor 1995, 68)

Jos uskomme Taylorin väitteeseen ja hänen argumentaationsa paikkansa pitävyyteen yksilöllisten arvojen ja tavoitteiden mahdottomuudesta, niin ainoaksi yhteisölliseksi lähtee menestyskirjallisuuden eettiselle itsesuhteelle tarjoutuu markkinoiden tarpeet. Taylorin mukaan ”Jos autenttisuus merkitsee uskollisuutta itselle, oma ”olemassaolon tunteensa” uudelleen löytämistä, voimme kenties saavuttaa autenttisuuden täydellisesti vain jos ymmärrämme, että tuo tunne yhdistää meidät johonkin laajempaan kokonaisuuteen.” (Taylor 1995, 119) Se mikä muodostaa itseä laajemman kokonaisuuden on globaalit markkinat. Markkinoista muodostuu oman elämän ohjaavien arvojen ja päämäärien lähde. Oma elämä muokataan markkinoiden tarpeista käsin. Tämä tarkoittaa samalla myös sitä, että vain markkinoiden tarpeisiin soveltuvilla unelmilla on mahdollisuus toteutua. Pelastusta ei ole markkinoiden ja omien unelmien toteuttamisen ulkopuolella.

Tämä liittyy olennaisesti Jumalan kuoleman tapahtumaan ja yksilöllistymisen tendenssiin. Jos transsendenttiin perustuvilta ideologioilta on katkaistu kaula, ei näin ollen myöskään pelastusta ja toivoa etsitä tuonpuoleisesta. Tämä yksinkertaisesti siitä syystä, että transsendentin olemassaoloa ei tunnusteta. Tämä liittyy osaltaan myös siihen, että yhteisillä kollektiivisilla unelmilla tai utopioilla, kuten hyvinvointivaltiolla tai saati sitten kommunismilla ei ole sijaa menestyskulttuurissa. Menestyskulttuuri perustuu myös toivon elementtiin ja sen esiin kaivamiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että transsendenssi olisi kadonnut. Menestyskulttuurissa transsendenssin muodostaa oma unelma ja tulevaisuuteen asetettu missio. Tämä on yksilön immanenssin olemassaolon ylittävä elementti eli transsendenti, mutta silti yksilöön itseensä kuuluva. Nämä lähtökohdat muodostavat oman immanenssin ja transsendenssin sekoituksen, jota voidaan nimittää tulemisen tai tulevaisuuden metafysiikaksi.

7.7 Elämän astuminen tulevaisuuteen

Tutkimuksen keskeisin teesini on: menestyskulttuuri pohjaa uudenlaiseen elämän historiallisuuden tulkintaan. Modernin ajan filosofiset, psykologiset ja kasvatustieteelliset tietomuodot ovat luoneet sellaisen tiedon ihmisestä, missä korostuu ihmisen tulevaisuuden elementti. Tämä kyseinen tulevaisuuden elementti löytyy toki jo kristillisestä perinteestä sekä utopia-kirjallisuudesta. Erona kristilliseen tulevaisuuden läsnäoloon nykyisyydessä menestyksen kulttuuri painottaa tulevaisuudessa tämän puoleisuutta ja välittömyyttä. Jos kalvinistit etsivät tämän puoleisesta varmuutta tuon puoleisessa tapahtuvaan pelastukseen, niin menestyskulttuurissa pelastus asettuu vain ja ainoastaan tämän puoleiseen. Ajatus pohjaa elämäkäsitteeseen energiana, joka entropian lain pelossa pidetään kasassa unelmi- en avulla. Hallinnan näkökulmasta ihmisille on annettava riittävän haasteellisia tehtäviä. Hyvä johtaminen pyrkii antamaan itseohjautuville alaisilleen jatkuvasti uusia tehtäviä, joiden tavoitteena on pitää ihminen jatkuvassa liikkeessä ja onnellisuuden tunteen tilassa.

Mihaly Csikszentmihalyi (2005) on muotoillut onnellisuuden filosofiaa teoksessaan *Flow — elämän virta: tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu*. Csikszentmihalyin teoria nojaa tietoisuuden tai mielen teoriaan, missä olennaista on erottelu flow-tietoisuuden tilan ja psyykinen entropian välillä. Jälkimmäinen tilan on Csikszentmihalyin mukaan tietoi- suuden perustila. Flow-tila liittyy Csikszentmihalyilla tehtävän suorittamiseen. Tehtävään viritytään aina tulevaisuudesta käsin. Tehtävän suorittamiseen astutaan jo valmis lopputu- los mielessä. Flow-teoria liittyy myös suoraan nykyjohtamisen elämänfilosofisiin lähtö- kohtiin. Nykyhallinta toimii tehtäviä asettamalla.

”Menestyvät yrittäjät ja hyvät johtajat tietävät, että yksi heidän päätehtävistään on kasva- van monipuolisuuden ja haasteiden tarjoaminen työntekijöilleen. Palkitsevimmillaan lii- ke- tai ammattiura sisältää runsaasti mahdollisuuksia flow-tilan saavuttamiseen.”⁵⁵

Elämän tulevaisuuteen astumiseen liittyy itsen kuvallistaminen ja samaistaminen kysei- seen itse luotuun kuvaan. Näiden kautta voimme muotoilla teesin *elämän astumisesta tu-*

⁵⁵ <http://www.hyvabisnes.com/> [viitattu 14.12.2008]

levaisuuteen. Menestyskulttuurin itsekäytänteissä nykyisyydessä olennaista ei ole elämän astuminen historiaan menneisyytenä, vaan tulevaisuutena. Olennaista psykologian korvanneessa valmentajan työssä ei enää ole keskittyminen psykologian tavoin henkilöiden historiaan psykoanalyytikon sohvalle, vaan olennaista on keskittyä yksilöiden tulevaisuuteen. Samalla tavalla yksilöiden menneisyys, kuten koulutushistoria, syntyperä tai sosiaaliluokka, ei pitäisi vaikuttaa yksilön menestymiseen. Tämä on tietenkin puhdasta ideologiaa, jolla on löysä yhteys todellisuuteen. Tämä löyhä yhteys rakentuu mahdollisuuksien retoriikkaan. Jos nimittäin yksikin ihminen nousee köyhyydestä niin sanottuun menestykseen, niin menestyskulttuurin ideologia, painottaessaan myönteistä ajattelua, suuntaan katseensa tähän ihmiseen unohtaen ne tuhannet muut alimman sosiaaliluokan yksilöt, jotka eivät liikahta luokka-astemastaan yhtään pykälää ylemmäs.

Menestyskulttuurin ihminen toimii itse itsensä oraakkelinä, itsensä tuomarina ja oman onnensa seppänä. Itse ei käänny kohti jo olemassa olevaa. Itseä ei pyritä löytämään jo olemassa olevasta. Ainut tapa missä itsen rakentaminen nojaa menneeseen on sen käyttäminen hyväksi joko menneisyydessä olevien onnistumisten muistelemisen tai itsen kertomuksellisen elementin rakentamisessa. Tässäkin tapauksessa menneellä on vain välineellinen rooli nykyisyydelle. Olennaisempaa itsen rakentamisessa on kuitenkin tulevaisuuden elementti. Itseä pyritään rakentamaan ei vielä olemassa olevan unelman tai vision kautta.

Tämä elämän astuminen tulevaisuuteen tavoitteena on saada ote ihmisen potentiaalisesta elementistä. Se kytkeytyy ensinnäkin luovan talouden innovatiiviseen vaatimukseen. Toisaalta se antaa hyvän mahdollisuuden taata kapitalistisen talouden jatkuvan kasvun vaatimus. Ihminen virittyessään tulevaisuudesta käsin on tuottava. Tämä tuottavuus asetetaan tehtävien asettamisen kautta.

7.8 Unelmien kautta hallinta

Hallinnan näkökulmasta tarkasteltuna tulevaisuus unelmana ottaa haltuun ihmisen potentiaalisen elementin. Se käyttää hyväkseen mielen kykyä kuvitella. Kyseisen kuvittelukyvyn tehtävä on muodostaa omakohtainen unelma itsestä ja itsen luomasta elämänmuodosta. Tarkemmin unelmia tarkasteltaessa, kuten pankkiiriliike Aleksandrian unelmien listaa lukiessa, tulee huomatuksi unelmien kiinnittymisen kuluttamiseen. Kyseinen kuluttaminen voi liittyä joko vapaa-ajan kuluttamiseen tai materiaaliseen kuluttamiseen, kuten auton, talon, kesämökin tai moottoripyörän hankintaan.

Samalla tavoin unelmien ja tulevaisuuden kautta hallitsemisen tekniikaksi soveltuvat erilaiset yksityisvakuutuksen muodot, kuten yksityinen eläketurva ja henkivakuutus. Turo Kimmo Lehtonen ja Mianna Meskus ovat tutkineet 1950-luvun vakuutusmainontaa ja sen retoriikkaa. Yksi keskeisin heidän tutkimuksensa tulos on vakuutuksen linkittyminen unelmien ja vastuun teemoihin. Vakuutus on keskeinen hyvinvoinnin teknologia. (Lehtonen & Meskus 2004, 204-220)

7.9 Tulemisen metafysiikka

Aineistosta ja sen ylittävästä osasta voidaan muodostaa tulemisen metafysiikan käsite. Tulemisen metafysiikka perustuu ajatukseen että olemisen ja olemassa olevan sijasta ihmisen on suunnattava huomionsa tulemiseen. Menestyskulttuurissa tämä tarkoittaa sitä, että ihmisen ongelma asetetaan tulevaisuudesta käsin. Tulemisen metafysiikka ohjaa katsomaan ihmistä (ecce homo) ihmisen potentiaaleihin, mahdollisuuksiin, ihmisen ei vielä toteutuneeseen puoleen, siis johonkin sellaiseen, mitä voidaan nimittää tulevaisuudeksi ja ei vielä olemassa olevaksi. Eettisenä periaatteena tulemisen metafysiikan ongelmana on aktualisoida ihmisen potentiaali, ne mahdollisuudet, jotka eivät vielä ole toteutuneet. Näin ollen ihminen asetetaan tulemisen tilaan. Ihmistä ei hahmota menneiden tapahtumien ja kokemusten valossa, vaan avoimena mahdollisuutena, potentiaalisuutena, uuden ja

ennakoimattoman kautta. Toisin sanoen, se mitä ihminen on, ei ole ennalta määrätty, jo olemassa oleva. Ihminen on jotakin vielä vakiintumatonta. (ks. mm. Ahlman 1982, 15)

Tästä samasta ei vielä olemassa olevan painottavasta metafysiikasta nousee itsensä rakentamisen ja luomisen eettinen maksimi. Ihminen on tehtävä. Tulemisen metafysiikan yhden keskeisimmän ajattelijan Friedrich Nietzschen tunnettu lausahdus olikin. ”*ihminen on jotakin, mikä on voitettava*”. Tätä ajatusta Nietzschen tuotannosta nimitetään opiksi yli-ihmisistä. Itse näen Nietzschen kehotuksen voittaa ihminen jo annetun metafysiikan ylittämisen valossa, enkä esimerkiksi minkäänlaisena yli-ihmisen mallina. Tämä tarkoittaa sitä että ihmisen ongelmaan ei lähdetä hakemaan vastausta siitä käsin että ihminen samaistaa itsensä jo olemassa olevaan, jo annettuun tai tiedettyyn, vaan Nietzsche kehottaa kiinnittämään huomion ihmisen jo olemassa olevan ylittävään puoleen. Nietzschen yli-ihmisyys on siis voimassa siellä, missä jo olemassa olevan tai jo valmiiksi annetun ihmisen malli ylitetään. Siellä missä ihminen on itse luotua. Nietzscheille ihminen ei ole itselleen annettu, perisyntiin⁵⁶ tai jo olemassaolon ennalta tulkittujen ontologioiden alle heitetty (subjectum), realiteetti, vaan ihminen on tehtävä. Tämä ihmisen tekemisen maksimi ei kuitenkaan pelasta itseä olemassa olevan lain alle alistumisen vaatimukselta. Se millaisen muodon ihminen lopulta itsen rakentamisessa saa, on kiinni siitä elementistä, minkä lakien tai itsen ulkopuolisen elementin alaisuuteen ihminen asettuu.

Tähän samaan ajatusperinteeseen nojaa myös menestyskulttuuri, joka korostaa itsen luomista ja itsen johtamista itse luodun elämänfilosofian, unelman tai ohjelmanjulistuksen kautta. Tulevaisuuden metafysiikan ihminen on oman elämänsä hefaistos.

Olennaista tässä itsen luomisen ajatuksessa on se, että sen pyrkimyksenä on suunata katseemme pois ihmisestä, siis jo olemassa olevasta, nykyisyydestä. Ihmisellä Nietzsche viittaa Arthur Schopenhauerin äärimmilleen virittämään tulkintaan elämästä kärsimykse-

⁵⁶ Perisyntiin ajatus on yksi ihmisen jo olemassa olevan metafysiinen ajatusmalli. Perisyntissä ihminen tulkitaan jo ennen syntymää langenneeksi olennoksi. Tämä peritty turmelus on yhtä kuin syyllisyys, se että me kaikki olemme Aadamin ja Eevan tottelemattomuuden tähden Jumalan epäsuosiossa, "luonnostamme vihan lapsia", kuten apostoli [Paavali] todistaa, (Ef. 2:5 Room. 5:12.) Toisena ajatuksena perisyntiin lankeamisessa on täydellisen puutoksen ajatus, luomisessa annetun ja paratiisissa olleen alkuvanhurskauden häviäminen. Tämä tarkoittaa sitä että ihmisestä poistuu se Jumalan kuva, joksi ihminen alussa luotiin (Ef. 4:24)

nä ja ihmisestä tämän kärsimyksen kokijana ja katsojana, siis reaktiivisena maailman vastaanottajana.

Yli-ihmisen ajatuksen liittäminen Nietzschen käyttämään latinankieliseen fraasiin *Ecce homo*⁵⁷ (suom. katso ihmistä) avaa tulemisen metafysiikkaa kärsimyksen näkökulmasta. Menestyskulttuurissa katse kääntyy kärsivästä ihmisestä pois päin kohti niitä ihmiseen liittyviä potentiaaleja, jotka eivät vielä ole olemassa kärsimyksen hetkellä tässä ja nyt. Tästä on kysymys myös silloin, kun ongelmien sijaan keskitytään ratkaisuihin ja mahdollisuuksiin. Nykyisyyden kärsimys pois pyyhkiytyy tulevaisuuden suunnatun mielikuvituksen avulla luodun itsen unelman alta.

Tulemisen metafysiikka korostaa siis ihmisen tekevää ja aikaansaavaa puolta, itsen luomista ja itsen toteuttamista. Menestyskulttuuri ja samoin myös foucault'lainen etiikan estetisoinnin paradigma, perustuvat sekä tulevaisuuden horisontin avaamiseen ja sen kautta itsen ohjelmoinnin periaatteeseen sekä toisaalta elämänfilosofiseen ajatukseen elämän muokattavuudesta. Nyt elämä ei enää asetu historiaan pelkästään menneisyyden kautta, eikä ihminen saavuta otetta elämästä pelkästään biologisena tosiasiana. Tulevaisuuden metafysiikan paradigmassa ihminen on saanut otteen myös, elämän ei vielä toteutuneesta puolesta, elämän johtamisesta tulevaisuuden kautta. Ihminen johtaa itseään tulevaisuuden kuvittelun avulla, luomalla itse itsensä näköisen elämän kurkottamalla kohti tulevaisuutta.

Tulemisen metafysiikka nojaa elämän vitalistiseen tulkintaan sekä ihmisen potentiaalisuuden hyödyntämiseen. Elämän vitalistisuus on oikeastaan tulemisen metafysiikkaa perustavampi ontologinen kanta. Kyseisessä vitalistisessa tulkinnassa elämästä painottuu ihmisen voimisen, voiman ja toimintakykyisyyden ajatukset. Tähän vitalistiseen tulkintaan elämästä nojaa sekä valmennuksen erilaiset muodot että voimavara- ja ratkaisukeskeiset suuntaukset. Samalla tavoin kyseisen vitalistisen elämän tulkinta linkittyy ajatus tuottavuudesta. Ihminen on Flow-teorian mukaan tuottavimmillaan flow-tilassa. Yritysjohtajan tehtävänä on vain luoda puitteet flow-tilaan pääsemiseksi.

⁵⁷ Viittaa Jeesuksen ristiinnaulitsemisen tilanteeseen. Ihmisen ristille nauloilla naulitseminen on ihmisen kärsimystä par excellence.

Foucault'n elämän estetisoinnin etiikka asettuu osaksi menestyksen kulttuuria. Tämä tulee esille tarkasteltaessa Foucault'n valistusta käsitteleviä tekstejä. Foucault'n nostaa valistusta käsitellessään esille kaksi valistuksen mukana tuomaa vaatimusta, aikaansa vastaamisen ja itsensä tekemisen vaatimukset. Edellistä hän käsitteli Kantin pienten tekstien lukemisen kautta, jälkimmäistä taas Charles Baudelaire-tulkinnallaan. Foucault'n mukaan Baudelairen lanseeraman dandyn hahmon asenteessa oleellista ei ole suhde nykyisyyteen vaan *suhde itseen*. Tätä modernin dandyn itsesuhdetta Foucault kuvaa seuraavalla tavalla *"oleellista dandyn asketismissa on oman ruumiin, käyttäytymisen, tuntemisen tapojen ja intohimojen, siis hänen todellisen eksistenssin muotoileminen taideteokseksi. Baudelairelle moderni ihminen ei ole sellainen, joka pyrkii löytämään itsensä, salaisuutensa ja kätkeyn totuutensa; moderni ihminen pyrkii keksimään itsensä. Tämä modernismi ei vapauta ihmistä hänen olemassaolostaan"* vaan *se pakottaa ihmisen kohtaamaan itsensä tuottamisen tehtävän.*" (Foucault 1984, 41-42) Tähän samaiseen ihmisen tuottamisen tehtävään vastaa menestyskulttuurin itsesuhteen muodot. Menestyskulttuurissa itsen tuottaminen linkittyy unelmien kautta kapitalistiseen unelmien talouteen. On nimitäin aivan eri asioita rakentaa itse moraaliseksi subjektiksi tai asettaa itsen ulkopuolelle universaaleihin arvoihin perustuvia ihanteita tulevasta yhteiskunnasta, kuin rakentaa itseä elämäntapojen unelmoinnin suuntaa.

8. LOPPUKESKUSTELU

Näin lopuksi itsekriittisesti voidaan todeta että keskittyessä itsesuhteen rakentamisen tutkimiseen olen sivuuttanut analyysissä itsen ja toisen (valmentajan) välisen suhteen ulottuvuuden. Toisaalta valmentajan ja valmennettavan välinen suhde on melko yksinkertainen. Se perustuu ajatuksille itsestä löytyvistä voimavaroista ja itsestä lähtevistä tavoitteista. Valmentajan rooliksi jää valmennettavan omien tavoitteiden kirkastamisen ja toiminnan kannustamisen rooli. Valmentaja on asenne, jonka voi omaksua muun muassa yritysjohtaja. Tällöin yritysjohtajalle asettuu kaksi keskeistä tehtävää. Ensinnäkin yritysjohtajan tehtävänä on luoda työntekijöille puitteet, missä työntekijöillä on mahdollisemman hyvät puitteet toteuttaa itseään ja itsestä lähteviä tavoitteita. Toiseksi yritysjohtajan tehtävänä on sellaisten työntekijöiden valikoiminen, jotka asettuvat yritysjohtajan kokonaisvision alaisuuteen. Työntekijän liiallinen autonomisuus, esimerkiksi arvojen suhteen, voi koitua ongelmaksi rekrytointimarkkinoilla.

Toinen itsekriittinen huomio on menestyskulttuuriin laajentaminen hyvin laajalle alueelle. Olen niputtanut nimittäin Foucault'n, Nietzschen ja Deleuzen osaksi menestyskulttuuria, vaikka kyseisten filosofien eettisenä teloksena ei voida pitää menestystä. Tämä on tutkimuksen heikkous. En nimittäin ole tutkimuksessa kiinnittänyt suurtakaan huomiota eroihin, vaan olen pyrkinyt löytämään yhteyksiä ja keskeisiä ajattelun linkkejä. Keskeisin yhteys itseavun, yritysvalmennuksen, voimavara- ja ratkaisukeskeisen sekä Foucault'n, Nietzschen ja Deleuzen välillä on vitalistinen elämän tulkinta. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä että heidän väliltään ei löytyisi eroja. Keskeisen linja, minkä avulla eroja on löydettävissä, on erottaa elämänvoima ja elämänmuoto käsitteellisesti toisistaan. Vitalismi liittyy edelliseen, kun taas jälkimmäiseen liittyy se tapojen, arvojen ja käyttäytymisen kokonaisuus, minkälaiseksi ihmisen elämä järjestyy. Itsekäytänteiden nelijaon käsitteellistymisen tavoitteena on päästä tutkimaan elämänmuotoja, joka toimii elämänpolitiikan paikkana.

Ehkä hieman paradoksaalisesti Foucault'n ajattelu, joka on toiminut tämän tutkimuksen taustalla, linkittyy elämänvoiman kautta menestyskulttuurin ajatteluperinteeseen. Fou-

cault hyödynsi elämän käsitettä omissa henkilökohtaisissa eettisessä⁵⁸ ajattelussaan. Kriittisesti on mahdollista esittää kysymys siitä, minkälainen kriittinen⁵⁹ anti elämäkäsitteeseen nojaavilla yhteiskuntateorioilla oikein on?

Foucault’laista analyysiä, etenkin eettisen kauden analyysiä voidaan kritisoida subjektin kategoriaan jämähäntämisestä. Keskittyessään analyysissä itseen ja itsesuhteen rakentamiseen analyysi ei kykene saavuttamaan rakenteellisen todellisuuden tasoa. Kyseinen ulkoisen kritiikin⁶⁰ muoto hämärtää kuitenkin katseensa kritisoivan kohteen omille lähtökohdille, ja tyrkyttää tälle paikalle omia kriittisen katseen lähtökohtia. Foucault’laisen analyysin puolustuspuheeksi voidaan esittää funktionalistisen analyysin mahdollisuus liikkua itsesuhteen ajattelujärjestelmistä kohti valta- ja hallintakäytänteitä.

Foucault’lainen analyysi ei kuitenkaan saavuta muun muassa ihmisen suhdetta esineisiin. Nykyisin ihmisen elämä on yhä enemmän ja enemmän sidoksissa erilaisiin esineisiin, kuten tietokoneeseen, televisioon, kännykkään, erilaisiin elektronisiin soittimiin jne. Näillä suhteilla itsen ja laitteiden välillä on merkityksellinen rooli nykyihmisen kokemuksen rakentumisessa. Foucault’laista käsitteistöä on mahdollista lähteä kehittämään subjektivaation käsitteen suuntaan, milloin subjektivaation lähteiksi otetaan kaikki ne suhteen, joita nykyihmisellä muodostuu.

Tästä näkökulmasta Foucault’n analyysin käsitteistö on liian suppea. Tämä ei tietenkään ole itse Foucault’n ongelma, vaan hänen käsitteistöään käyttävän tutkijan ongelma. Esimerkiksi itsekäytäntöjen itsen kuvallistamisen jatkotutkimuksiin on luotava uutta käsit-

⁵⁸ Foucault’n tuotannossa on erotettava toisistaan hänen omat haastatteluissa ja luennoissa esittämät eettiset kannanotot, kuten olemassaolon estetiikan kannat ja ajatus elämästä taideteoksena. Nämä molemmat kannat nousevat elämäkäsitteen korostamisesta. Eettistä kantaa elämästä taideteoksena määrittää ajatus elämästä vapaan käsityöläisen eli valmistuspajana, jonka Foucault nostaa keskeiseksi modernin kurivallan vastarinnan muodoksi. Ajatuksen ydin on itse tehdyssä elämässä. Tämä on paradoksaalista, koska Foucault nojasi vallan tutkimuksissaan, etenkin biopolitiikan teesissään, siihen käsitykseen, että ei ole elämää vallan tuolla puolen.

⁵⁹ Marxin yhteiskuntakriittinen teoria nojaa työn käsitteeseen, jonka Arendtin analyysi uskottavasti osoittaa nojaavan elämän käsitteeseen. (Arendt 2002, 109) Marx itse asiassa nosti poliittisessa utopiassaan itsensä toteuttamisen keskeiseksi arvoksi. Itsensä toteuttaminen liittyy samoin elämän vitalistiseen tulkintaan, missä itsessä elämä odottaa luovaa totetumistaan.

⁶⁰ Ulkoinen kritiikki on appelsiinia syövän moittivaa kritiikkiä appelsiineille; sinä se et maistu yhtään banaanilta.

teistöä. Foucault'n itsekäytänteiden nelijako toimii hyvänä analyysin kehikkona, mutta niistä puuttuu laajempi teoreettinen vallan ja hallinnan linkittyminen itsesuhteisiin. Foucault'n vallan analytiikan käsitteistö on nykyisyydessä liian kapea, koska se on rakennettu kurivallan analyysin tarpeisiin. Kurivallan analyysi nousee ruumiin tilassa hallinnan ongelmasta, eikä sen avulla päästä käsiksi mielen hallinnan ongelmiin vallan näkökulmasta. Yhtenä varteenotettava teoreettisena kehittämisenä näen Maurizio Lazzaraton teoreettisen käsitteen, joissa hän on edennyt kehittämään vallan analyysiä semioottisten vallan tekniikoiden suuntaan. (Lazzarato 2006)

Tarkasteltaessa menestyskulttuurin tarjoamaa käsitystä itsestä ja sen suhdetta sosiaalityöhön nostan esille kaksi kysymystä. Ensinnäkin kenelle menestyskulttuurin itsesuhteen elämänmuoto soveltuu? Menestyskulttuurissa lähdetään siitä ajatuksesta että sen tarjoama lupaus itsensä johtamisesta ja onnellisuudesta on kaikkien ulottuvilla. Onko kuitenkaan näin? Onko voimavarasuuntautuneet suuntaukset tarkoitettu kaikille ja soveltuvatko ne kaikille? Voidaan nimittäin kysyä Robert Castelin (2007, 50) tavoin ”kuinka vaikeaa ja usein jopa epärealistista on vedota yksilön voimavaroihin, kun kyse on yksilöistä, joilta nimenomaan puuttuu resursseja.” Onko omiin voimavaroihin vetoaminen ole esimerkiksi syvästi masentuneen ihmisen kohdalla silkkaa pilkantekoa? Vai onko niin, että hyvällä valmennuksella ja toisen ihmisen tukemisella on paljon annettavaa muun muassa masentuneiden ihmisten kanssa tehtävässä työssä? Eikö voimaantuminen synny nimenomaan avun tarvitsijan ja avun antajan välisessä suhteessa, vaikka voimavarat löytyisivät avun tarvitsijalta itseltään? Kysymys on vain auttajan (psykologi, sosiaalityöntekijä tai aikuispedagogi) taidosta synnyttää ihminen uudelleen puhaltaen voimattomaan ihmiseen uutta elämän uskoa ja energiaa. Tällöin kysymys liikkuisi kohti hengensairauksia ja voimaantuttaminen kääntyisi elämänhengen elvyttämiseksi. Tästä käsin nousee kysymys vastuusta. Mihin asettuu raja auttajan ja autettavan välisessä vastuunjaossa. Eihän toki voida lähteä siitä, että kaikki vastuu jää autettavalle ihmiselle itselleen. Jos näin olisi, niin silloin koko auttamissuhde voitaisiin asettaa kyseenalaiseksi. Miksi muodostaa suhde, jos kaikki voima löytyy ihmisestä itsestään ja kaikki vastuu on ihmisellä itsellään. Tätä kautta asettuu uudelleen kysymys kasvatuksen paradokseista. Vanhastaan kasvatuksen paradoksi on siinä, että jos ihminen tulkitaan autonomiseksi, niin mihin erilaisia kasvatuksen muotoja

oikein tarvitaan? Jos nimittäin ihminen on jo lähtökohtaisesti autonominen, niin eikö hän tule autonomiseksi itseksi itsestään ilman ulkopuolista kasvattajaa?

Yleisemmällä yhteiskuntapoliittisella tasolla keskusteltaessa itsen vastuullistamisen teema linkittyy ns. uusliberalismin⁶¹ aatevirtaukseen. Itsen vastuullisuuden politiikan nojalla uusliberalistinen politiikka voi kritisoida sosiaalitukia vastuuttomuuden luomisesta. ”Uusien turvamekanismien väitetään kuitenkin irtautuvan sosiaalitukien vastuuttomuutta synnyttävästä perinteestä, koska ne aktivoivat tuensaajia kannustamalla heitä huolehtimaan jälleen itse itsestään.” (Castel 2007, 50, ks. myös aiheesta Julkunen 2008, 29) Tämä aktiivinen työvoimapolitiikka nojaa aktivoinnin paradoksiin, kuten sitä Tuija Kotiranta on väitöstutkimuksessaan kuvannut. Aktivoinnin paradoksi on paralleeli kasvatuksen paradoksille. Uusliberalismi sosiaalipoliittisena ohjelmana toimii valtion ja kansalaisyhteiskunnan roolijaon pohjalta. Valtio on vastuussa laista ja turvallisuudesta, kansa ja kansalaisyhteiskunnan tehtävän on edistää yksilöllistä ja kollektiivista hyvinvointia, joka toteutuu oman vastuullisuutensa ja yksilönvapautensa toteuttamisen kautta (Rose 1999, 139; Dean 1999, 151-152).

Tämän tutkimuksen puitteissa kyseistä yksilön vapautta on oman elämänsä luominen. Jos ja kun nykyihminen on sidottu rahavälitteiseen globaaliin talouteen, niin tämä tarkoittaa sitä että vain globaaleiden markkinoiden hyväksymien unelmien on mahdollista olla olemassa. Edellä kuvatun uusliberalistisen politiikan intentiona (ei välttämättä aina niin tiedostettuna) on luoda puitteet ihmisten yksilöllisyyden toteuttamiselle ja näitä puitteita säätelee globaalit markkinat. Tämä tarkoittaa sitä että yksilöllistyminen tapahtuu vain globaalien markkinoiden luomissa puitteissa. Oman elämän luomisen projekti ei näin ollen ulotu ihmisten elämäntapojen politiikaksi. Uusien käytäntöjen luomisen projekteiksi, jotka eivät keskity pelkästään yksilön itsesuhteeseen, vaan politiikka käsittelee radikaalisti koko ihmisenä olemisen ehtojen luomista. Näin ollen kysymys ei enää olisi pelkästään nykyisyyteen ja markkinoiden tarpeisiin sopeutumisesta, vaan autonomisuus

⁶¹ Euroopassa klassinen uusliberalistisen politiikan alkuna pidetään Margaret Thatcherin poliittista kautta. (Rose 1999, 138-139). Thatcherin politiikkaan kuului ensinnäkin ammattiyhdistysliikkeen vallan heikentäminen, kollektiivisen palkkapolitiikan murentaminen. Toinen keskeinen poliittinen lähtökohta oli yksityistää valtion omistuksessa olleita yhtiöitä. Kolmas uusliberalismin poliittinen premissi on korostaa perheen ja yksilöiden sosiaalipoliittisten vastuuden merkitystä ja vähentää ”yhteiskunnan vastuuta”.

liittyisi oman elämän hallintaan liittyvien koneistojen haltuunottamiseen. Kysymys ei enää olisi hyvinvoinnista, menestyksestä ja onnellisuudesta, jotka kaikki ovat subjektiivisia tunteisiin liittyviä itsen osia, vaan politiikka liittyy oman elämän ehtojen rakentamiseen.

Toinen keskeinen linja, minkä kautta menestyskulttuurin subjekti kiinnittyy globaaleihin markkinoihin ja kapitalismin lakien alaisuuteen on jatkuvan liikkeellä olemisen, kasvamisen ja itsen luomisen pakot. Itse ei toisin sanoen koskaan ole valmis eikä menestyskulttuurin luomasta elämäkäsitelmästä päästä koskaan eläkkeelle. Itsen on asetettava itselleen jatkuvasti uusia haasteita ja tavoitteita. Tämä tarkoittaa myös sitä että menestyskulttuurin subjektin toiminta ei voi olla avointa maailmalle, eikä siinä ole sijaa mahdollisille toisille, lähtökohtaisista tavoitteista ulkoisille, toiminnan muodoille. Itselle asetetut tavoitteet organisoivat yksilön valinnat.

Poliittisesti tulkittuna itsen vastuullisuuden moraalilaki ja siihen liittyvä proaktiivisuuden asenne tekee mahdottomaksi maailman muuttamisen, siis politiikan tekemisen. Jos nimittäin vain sinä olet vastuussa kokemastasi kärsimyksestä, olkoon kärsimys luonteeltaan taloudellista, niin itsen vastuullisuuden moraalilaki ohjaa hankkimaan itse taloudelliset resurssinsa ja hyväksymään tulonjaon epätasainen jakautuminen. Se ei kannusta tulonjaon uudelleen jakamisen käytänteiden muuttamisen poliittisiin hankkeisiin ryhtymistä. Ainut asia mihin menestyskulttuurin politiikka kehottaa ryhtymään on oman itsen muuttamisen ja itsen luomisen projektit eikä esimerkiksi maailman muuttamisen ja oikeudenmukaisempien instituutioiden luomisen projektit. Kysymys politiikasta kääntyy siis itsen päin, itsen politiikaksi. Kysymys elämänpolitiikasta palautuu tunteeseen. Ja näin ollen kysymys on täydellisestä maailmaan sopeutumisesta.

Menestys, joka menestyskirjallisuudessa määrittyy unelmien kautta, linkittyy elimellisesti kapitalistiseen elämäntapatuotantoon. Elämän hallitsemisen yhdeksi keskeiseksi välineeksi nykyisyydessä määrittyy medioiden luomat ihanteet ja kuvat elämäntavoista. Tästä olisikin syytä jatkaa analysoimalla näitä elämäntapatuotannon manifestaatioita, menestyksen kuvia luovia instansseja, kuten sekä tv- ja vaatemainoksia, elämäntapasarjoja,

elämäntapamuutosohjelmia ja aikakauslehtiä, niitä instansseja, jotka luovat unelmia ihmisten elämäntavoista. Esimerkiksi Music televisionilta (MTV) tulee nykyisin enemmän elämäntapoja kuvaavia ohjelmia kuin musiikkivideoita. Nykyisin kylän opettaja ei enää esiinny kansakunnan kynttilänä ja moraalisenä mallina kylän lapsille, vaan tämän paikan ovat vallanneet erilaiset *tähdet*. Tällaisina tähtitehtaina toimivat muun muassa sellaiset televisiosarjat; Tanssii tähtien kanssa, Idols, Huippumalli haussa, eri urheilulajien megatähdet, musiikin megatähdet, unelmien poikamiehet ja niin edelleen. Eipä ihmeikään että niin kekseliäät ja tähtikultin kanssa samaan henkeen vetävät mainostoimistot lanseerassivat vaateliike Seppälälle sloganin ”Ole oman elämäsi tähti”.

KIRJALLISUUS

- Alhanen, Kai 2007: *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Arendt, Hannah 2002. *Vita activa – Ihmisenä olemisen ehdot*. Vastapaino, Tampere.
- Bhaskar Roy 1989. *Reclaiming Reality. A Critical Introduction to Contemporary philosophy*. Verso London.
- Dean, Mitchell: 1996 *Foucault, government and the enfolding of authority*, teoksessa Foucault and political reason. UCL Press, London, s. 209-230
- Dean, Michel. 1999 *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage
- Deleuze, Gilles 1988. *Foucault*. University of Minnesota Press, Minnesota.
- Deleuze, Gilles 1991. *Autiomaan*. Gaudeamus, Helsinki.
- Deleuze, Gilles 2005. *Haastatteluja ja muita kirjoituksia*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Dreyfus, Hubert & Rabinow, Paul 1983: *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Durkheim, Emil: 1980 *Uskontoelämän alkeismuodot*, Tammi, Helsinki.
- Durkheim, Emil: 1990 *Sosiaalisesta työnjaosta*, Gaudeamus, Jyväskylä.
- Eribon, Didier: 1993 *Michel Foucault* Vastapaino, Tampere.
- Flynn, T. R.: 2005 *Sartre, Foucault, and historical reason*. Volume two: A poststructuralist mapping of history. London, UK: The University of Chicago Press
- Foucault, Michel: 1969 *Titres et travaux. Plaquette éditée pour la candidature au Collège de France*, Paris.
- Foucault, Michel: 1983 *The Subject and Power*, teoksessa *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Foucault, Michel: 1984, "What is enlightenment?", teoksessa Paul Rabinow (toim.) *The Foucault reader*, Pantheon Books, New York.
- Foucault, Michel: 1986 *The Order of things – An Archaeology of the Human Sciences*, Tavistock Publications, Bristol.
- Foucault, Michel: 1988a, *The Art of Telling the Truth*, teoksessa *Politics Philosophy Culture: Interviews and Other Writings 1977-1984*, Routledge, New York.
- Foucault, Michel: 1988b *Truth, Power, Self: An Interview*, teoksessa *Technologies of*

- the Self, A seminar with Michel Foucault, edited by L.H Martin, H. Gutman, P.H Hutton, 1988, Tavistock Publications, London.
- Foucault, Michel: 1995 *Kant ja moderni filosofia nykyisyyden ontologiana*. Teoksessa Koivisto, J.& Mäki M.&Uusitupa T. (toim.) *Mitä on valistus?* Vastapaino, Tampere
- Foucault, Michel: 1994 *Dits et écrits 1954-1988 Michel Foucault, IV: 1976-1979*, Paris: Éditions Gallimard.
- Foucault, Michel 1998. *Nietzsche, genealogia, historia*. Cosmoprint Oy, Tutkijaliitto, Helsinki.
- Foucault, Michel 1999. *Seksuaalisuuden historia osat I, II, III*, Gaudeamus, Jyväskylä.
- Foucault, Michel 2000. *Essential works of Foucault 1954-1984. Ethics : subjectivity and truth*. Harmondsworth, Penguin.
- Foucault, Michel: 2001a *Seksuaalisuus ja yksinäisyys*, ilmestynyt Nuori voima 1/2001.
- Foucault, Michel: 2001b *Tarkkailla rangaista*, Otavan kirjapaino, Keuruu.
- Foucault, Michel 2003: *Foucault Foucault'sta*, Tiede ja edistys, 4/2003.
- Foucault, Michel: 2005 *The Hermeneutics of the Subject : lectures at the Collège de France, 1981-1982*, Palgrave-Macmillan New York.
- Grahn, Malin 2007. *Antiikin askeesi ja itsestä huolehtimisen etiikka*. Tiede ja edistys, 1/07.
- Han, Beatrice: 2002 *Foucault's Critical Project – Between the Transcendental and the Historical*, Standford University Press, Standford, California.
- Hacking, Ian: 2002 *Historical Ontology*, Harvard University Press, London.
- Heiskala, Risto 1994: *Sosiologia modernin yhteiskunnan itsetietoisuutena ja kansallisina traditioina*. Teoksessa: Heiskala, Risto (toim.): *Sosiologian teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Tampere.
- Helen, Ilpo: 2004 *Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Foucault'lainen hallinnan analytiikka*. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologian nykykeskusteluja*. Gaudeamus, Helsinki.
- Helen, Ilpo: 2005 *Genealogia kritiikkinä*, Sosiologia-lehti
- Himanen, Pekka 2007. *Suomalainen unelma – innovaatioreportti*. Teknologiaateollisuuden 100-vuotissäätiö. Art Print Helsinki.
- Horkheimer, Max 2007. *Välineellisen järjen kritiikki*. Vastapaino Tampere.

- Julkunen, Raija 2001. *Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Kaidesoja, Tuukka 2007. *Sosiaalisen rakenteen käsite Roy Bhaskarin kriittisessä realismissa*, Sosiologia -lehti
- Kangas, Risto 1989. *Jurgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Kannisto, Heikki: 1998 *Kant ja järjen itsekritiikki*. Teoksessa Korkman, Petter & Yrjön-suuri, Mikko (toim.) *Filosofian kehityslinjoja*, Gaudeamus, Tampere.
- Kant, Immanuel: 1990 *Tapojen metafysiikan perustus teoksessa Siveysopilliset pääteokset*, WSOY Porvoo.
- Kaukua, Jari 2007: *Avicenna on Subjectivity. A Philosophical Study* Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2007
- Kotiranta, Tuija 2008. *Aktivoinnin paradoksit*. Julkaisu Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research sarjassa.
- Kusch, Martin: 1993 *Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat*. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva Oulu, 1993
- Lakoff, George 2002. *Moral politics. How liberals and conservatives think*. Chicago & London: University of Chicago Press
- Latour, Bruno 2005 *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- Latour, Bruno 2006 *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Vastapaino, Tampere.
- Lazzarato, Maurizio 2006. *Kapitalismin vallankumoukset*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Lehtonen, Turo-Kimmo 2005, *Muistaminen, muistuttaminen ja vastamuisti*. Tiede & Edistys numero 1.
- Lehtonen, Turo-Kimmo & Mianna Meskus 2004. *Hyvinvointi, taloussubjekti ja yksityisvakuutuksen mainonta 1950-luvulla*. Artikkelijulkaisussa *Vakuuttava sosiaalivakuutus? Toimittaneet Katri Hellsten & Tuula Helne*. Kansaneläkelaitos Helsinki.
- Merton, Robert, K 1957 *Social Theory and Social Structure*.: Free Press Glencoe Illinois.
- Mead, Margaret. 1999 *Esipuhe teoksessa Marcel Mauss: Lahja - Vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. Paradeigma-sarja. Tutkijaliitto: Helsinki

- Nietzsche, Friedrich: 1969 *Moraalin alkuperästä*, Kustannusosakeyhtiö Otavan laa kapaino, Helsinki.
- Nietzsche, Friedrich 1989: *Iloinen tiede*, Otava Helsinki.
- Noro, Arto: 2004 *Aikalaisdiagnoosi – sosiologisen teorian kolmas lajityyppi?* Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologian nykykeskusteluja*, Gaudeamus, Helsinki.
- Oksala, Johanna & Heinämaa, Sara: 2000 *Subjektin ja vallan filosofiaa: Foucault'n ge nealogian suhde Husserlin transsendentaalifilosofiaan*, teoksessa *Mitä on valta?* Kuopio
- Oksala, Johanna: 2001 *Seksiä, ruumiita ja metafysiikkaa*, Nuori voima-lehti 1/2001
- Oksala, Johanna 2002. *Freedom in the Philosophy of Michel Foucault*, Filosofian laitos ja käytännöllisen filosofian laitos. Helsingin yliopisto.
- Oksala, Johanna 2003. *Foucault ja kokemuksellinen ruumis*. Niin&Näin-lehti, 4/2003.
- O'Leary, Timothy 2002. *Foucault and the Art of Ethics* Continuum, London & New York.
- Nietzsche, Friedrich 1989: *Iloinen tiede*, Otava Helsinki
- Nietzsche, Friedrich 2001: *Näin puhui Zarathustra*, Otava Keuruu.
- Partanen, Juha 2005. *Demokraattisen yhteiskunnan antropologiaa*. Artikkelit Yhteiskun tapolitiikka 70 4/05
- Platon 1982. *Valtiomies*, Teokset V. Otava, Helsinki.
- Pulkkinen, Tuija: 1998, *Postmoderni politiikan filosofia*, Tammer-Paino Oy, Tampere
- Rorty, Richard: 1984, *The Historiography of Philosophy: Four Genres*, teoksessa Richard Rorty, J. B. Schneewind ja Quentin Skinner (toim.), *Philosophy in History*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rose, Nikolas 1999 *Powers of Freedom: reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sennett, Richard 2002. *Työn uusi järjestys: miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta*. Vastapaino, Tampere.
- Tura, Tomi 1999. *Rakenne ja todellisuus: rakenteen käsite, sosiaalinen kausaliteetti ja realistisen yhteiskuntateorian mahdollisuus*. Pro gradu -tutkielma: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Wittgenstein, Ludwig 1999. *Filosofisia tutkimuksia*. WSOY, Juva.

AINEISTO

Suomalainen valmennuskirjallisuus ja valmennusta tarjoavien yritysten internetsivustot

- Esa Saarinen ja Kirsi Longa 2000. Muodonmuutos.
- Sarasvuo, Jari 2000. Vapaus! itsensä johtamisen mahdollisuudet WS Bookwell Oy Juva.
- Trainers' House Oy <http://www.trainershouse.fi>
- Ironwise Oy <http://www.ironwise.fi/index.html>
- Valmennuskeskus Start Now Oy <http://www.valmennuskeskus.com/sivu/fi/>
- Reiki Master Tarja Miettinen <http://www.ikira.fi/aarrekartta/>
- Meri Lähteenoksa <http://www.lahteenoksa.com/elamantaitoharjoitukset.htm>
- Mendo oy <http://www.mendo.fi/index.html>
- Harju, Kristiina 2000, Valmiina muutokseen. WSOY Helsinki.
- Fakta & Fiktio Oy <http://www.fakta-fiktio.fi/aarrekarttakouluttaja.htm>
- Positiivarit OY <http://www.positiivarit.fi/Content.aspx?61c2d2dc-d491-42f9-80db-cc48ef1ab635>
- Töytäri, Juhani 2003 Saavutusten Seikkailu. Gummerrus Kirjapaino Oy Jyväskylä.
- Peale, Vincent 1997. Myönteisen ajattelun voima. Karisto Oy Hämeenlinna.

Muu valmennuskirjallisuus

- Covey, Stephen R. 2006 Tie menestykseen 7 toimintatapaa henkilökohtaiseen kasvuun ja muutokseen. Gummerrus Kirjapaino Oy Jyväskylä.
- Byrne Rhonda 2008, Salaisuus WSOY, Helsinki.

Lehtiartikkelit

- Himanen 2007, Me 2007/12
- Mtv3:n internetartikkeli Salaisuus kirjasta
<http://www.mtv3.fi/helmi2005/tulosta.shtml/611847>
- Tekniikka ja Talous lehden internetartikkeli
<http://www.tekniikkatalous.fi/tyo/article46056.ece>

Voimavara- ja ratkaisukeskeinen kirjallisuus ja nettisivut

- Katajainen, Lipponen. Litovaara 2003. Voimavarat käyttöön
- Ihmekysymykset/Tulevaisuuskysymykset
<http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/kysymykset3.htm>
- Kemppinen Pertti, 1999. Vitaalisuutta etsimässä – elämänilon kirja. Gummerrus Kirjapaino Oy Jyväskylä.
- Tulevaisuuden muistelu
http://www.stakes.fi/FI/ajankohtaista/Tiedotteet/2006/40a_2006.htm
- Psykologi/Psykoterapiakouluttaja Tapio Malisen kotisivut
http://personal.inet.fi/yritys/tathata/artik_suom/narra_vinjetjeja1.htm

Johtamisen kirjallisuus

- Collins, Jim 2006. Hyvästä paras, Karisto Oy.
- Kotter, John P. 1990. Johtajuus menestystekijänä, Karisto Oy Hämeenlinna.

Suomalaiset verkostomarkkinointioppaat

- Sipilä, Leena (1997) Hehtaareittain timantteja : Osa 1 : Verkostomarkkinointi kasvaa räjähdysmäisesti - miten?

- Leinonen, Kullervo (1998) Osta järkevästi ja verkostoidu käytännön opas päivittäis-tuotteiden verkostomarkkinointiin.
- Johansson, Marita; Linden, Johannes; Sarasvuo, Jari (1998) Verkostomarkkinointi - Moniviestin kiihkoton esitys kiis-tellystä jakelukanavasta ja yrittäjyyden muodosta.
- Helenius, Pekka (1999) Jokamiehen markkinointi esimerkkinä sen vipuvoimasta verkostomarkkinoinnin räjähdysmäinen kasvu jokamiehen ja ammattilaisen käytännön opas markkinoinnin merkityksen ymmärtämisestä, jotta onnistuisimme myymisessä ja saisisimme onnellisen elämän
- Karvinen, Esa-Pekka (1997) Sinun elämäsi suuri mahdollisuus.
- Karlsson, Anders (2004) QuickStart – Paras alku sinulle verkostomarkkinoinnin pa-rissa toimimiseen.
- Rekola, Manu (2005) NetWorkSales – Ensimmäinen oppitunti.

Muut verkostomarkkinointioppaat

- Marcelind, Ove 2006 Kuinka menestyä verkostomarkkinoijana.
- Kalench, John 2003 Yllä parhaimpaasi verkostomarkkinoinnissa opiskele tiesi huipulle verkostomarkkinoinnissa. Tammer-Paino Oy Tampere.
- Kiyosaki, Robert T 2006. Bisneskoulu ihmisille, jotka haluavat auttaa muita ihmisiä 1. p.

Muut

- Nicehouse/omahuone/elämänvoimaa
<http://www.nicehouse.fi/omahuone/elamanvo/index.htm>
- Pankkiiriliike Alexandria <http://www.alexandria.fi/>
- Mikkelin ammattikorkeakoulun internetsivut
<http://mikaeli.mikkeliyamk.fi/mikaeli/arkisto/tutkimus/himanen/>
- Esimies-alaiskeskustelu Kookas <http://www.kookas.fi/articles/read/6848>

LIITTEET